AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 12 • MART 2002 • 2.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2002/03

- Dünya Yurttaşı Nâzım
- "Türkiye Bir Demir Perde Ülkesidir."
- Antoine Saint-Exupery Üzerine Notlar
- Kadınlar Şiir Yazabilir mi?
- Tıpta ve Tıpla Yabancılaşma
- ATÇ Bildirisi
- Uluslararası Tiyatro Enstitüsü Bildirisi
- Sinir Hücreleri ve Sanatın Gerekliliği

YÜZLEŞME

İÇİNDEKİLER

Temel DEMİRER	DÜNYA YURTTAŞI NÂZIM	1
Hatice CEMAL	KADINLAR (ŞİİR)	4
Yalçın KÜÇÜK	"TÜRKİYE BİR DEMİR PERDE ÜLKESİDİR"	5
Levnet ÖZBEK	KENDİME (ŞİİR)	9
Afşar TİMUÇİN	ANTOINE SAINT-EXUPERY ÜZERİNE NOTLAR	10
Berrin TAŞ	KADINLAR ŞİİR YAZABİLİR Mİ?	14
Ebru OKTAY	TIPTA VE TIPLA YABANCILAŞMA	17
Şeniz SINIKSARAN	ÇAM AĞACI	21
Mehmet ESATOĞLU	AKINTIYA KAPILMADAN TİYATRO	22
Girish KARNAD	ULUSLARARASI TİYATRO ENSTİTÜSÜ DÜNYA TİYATRO GÜNÜ 27 MART 2002 ULUSLARARASI BİLDİRİ	25
Rahime HENDEN	İSTANBUL (ŞİİR)	26
H.Tuğrul ATASOY	SİNİR HÜCRELERİ VE SANATIN GEREKLİLİĞİ	27
Tan DOĞAN	SİZEDİR SEVDAM (ŞİİR)	28
Mustafa TABAK	İNSANCIL DERGİSİ'NDE ŞİİR	29
Ayla GÖKDEMİR	İNSANIN İNSANLAŞMA SÜRECİNDE SANAT OLUŞUMLARINA YENİDEN BAKIŞ - 2	31
İlteriş TÜRKTEKİ	MARTI (ŞİİR)	33
G. DROOGENBROODT	ÇEVİRİ ŞİİRLER (Çeviren: Afşar Timuçin-Birgül Oğuz)	34
Mustafa GÖKSOY	ÖĞRENME SEVİNCİ (ŞİİR)	35
Filiz SÖNMEZ	ÇEVRE VE ETİK	36
İsmet ALICI	ZAMAN NE AĞIR GEÇİYOR (ŞİİR)	39
Barış ACAR	BİR FİLM NASIL ÇEKİLMEMELİ	40
Cafer YILDIRIM	ZAMANLARA YAZILIR (ŞİİR)	41
Nalan ÇELİK	ANTİKA MASA SAATİ (ÖYKÜ)	42
Şenay ANKARALI	YOKSUN (ŞİİR)	44
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	45
Vachel LINDSAY	ÇEVİRİ ŞİİRLER (Çeviren: Anıl Meriçelli)	48

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı ve Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Baskı
ILICAK MATBAASI

Kapak Resmi
Umut Germeç
Yüzleşme/(Ayrıntı)1987 45x60 cm.Tuv.Üz.Yağlıboya

Dağıtım
DOĞAN DAĞITIM A.Ş.

Adres: Küçükparmakkapı, İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu Istanbul

SAYI: 137 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 24.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

DÜNYA YURTTAŞI NÂZIM

Temel DEMİRER

"Türküler söylendikçe Türk diliyle
Seni seviyorum gülüm, dendikçe Türk diliyle
Türk diliyle gülünüp
Türk diliyle ağıtlar yakıldıkça, Adnan Bey,
Ben Anılacağım..."1

"Kültür Bakanı İstemihan Talay, 'Nâzım Hikmet'in vatandaşlığının iadesi toplumsal barışa katkıda bulunur,' dedi"! (2) "Rus-Türk İşadamları Birliği Başkanı Ali İhsan Akıskalıoğlu'da Nâzım'ın vatandaşlığının iadesini talep etti"! (3)

1951'de yurttaşlıktan çıkarılan Nâzım Hikmet'e yurttaşlık hakkının geri verilmesine yönelik resmi girişimler, 1988 yılına dek uzanıyor. 25 Temmuz 1951 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla yurttaşlıktan çıkarılan Nâzım Hikmet'e bu hakkının iadesi için ilk başvuru şairin kızkardeşi Samiye Yaltırım adına avukatları tarafından 1988 yılında yapıldı. Ancak Bakanlar Kurulu'ndan 2 ay boyunca yanıt alınamaması nedeniyle başvuru reddedilmiş sayıldı.

Şairin 100. doğum yılı olan 2002'nin UNESCO tarafından "Uluslararası Nâzım Hikmet Yılı" olarak ilan edilmesi girişiminin ardından bu kez Kültür Bakanı İstemihan Talay, yurttaşlıktan çıkarma kararının geri alınması amacıyla gerekli işlemlerin başlatılması için Başbakanlık'a başvurdu. vb'leri, vb'leri...

Sonra, MHP'li Ulaştırma Bakanı Eniz Öksüz'ün, "Nâzım Hikmet, devlet düşmanıydı. Bir vatan hainine vatandaşlığını geri veremeyiz"; (4) Devlet Bakanı Abdülhaluk Çay'ın, "Nâzım Hikmet'in milli şair olarak nitelendirilmesi mümkün değildir... Nâzım'ın dirisi işimize yaramadı, ölüsü mü yarayacak? Ölüsü ne işe yarayacak? Tanrı Türk'ü korusun... Af talebi bile yokken ben Nâzım Hikmet'i neden affedeyim? Türkiye'nin başka işi gücü yok mu?", (5) "Milletvekili Mehmet Gül'ün, 'Nâzım Hikmet'in mezarı getirebilir. Bu toprakta nasıl ki vatan haini ve aynı fikirde olmayan insanlar yatıyorsa, o da yatabilir,' derlerken bir başka milletvekili Mehmet Ceylan da ekliyor: 'Türkiye'nin Nâzım Hikmet'in vatandaşlığına ihtiyacı yok... Çocuğuma Nâzım'ı vatan haini diye anlattım, şimdi vatan kahramanı diye mi anlatayım'?" (6)

Ardından da hükümet, Nâzım'ı yurttaş olarakkabul etmeme konusunda MHP'nin tavrına boyun eğdi. (7) MHP lideri Devlet Bahçeli ve bakanlarının imzalamayı reddettiği kararname işlemden kaldırıldı. (8) Nâzım Hikmet'e yurttaşlık hakkının geri verilmesine ilişkin kararnameyi işlemden kaldırması, edebiyat çevrelerinden tepki gördü. Nâzım Hikmet Vakfı Başkanı Aydın Aybay, siyaseten "güçsüz" durumda olan Başbakan Bülent Ecevit'in, Nâzım'ın yurttaşlığı konusunda bir irade gösteremediğini belirterek, "Bu ayıp üzerlerinde kalmıştır" dedi. Yazar Burhan Günel, politikacıların Nâzım Hikmet konusunu kullandıklarını vurgularken "Ellerini çeksinler artık Nâzım'dan" diye konuştu. Şair Hüseyin Atabaş, Nâzım Hikmet'in tüm dünyada "en büyük Türk şairi" olarak bilindiğine işaret ederek bu gerçeğin ortadan kaldırılamayacağını söyledi. (9) Vb'leri, vb'leri...

Tüm bunlara ilişkin olarak sözü Bekir Coşkun'a bırakırsak; "Nâzım Hikmet bu adamların eline düşmemeli... Büyük şair, bu adamların kara elerine, münasebetsiz ağızlarına, tükenmiş vicdanlarına kalmamalı... Toplum zaten Nâzım Hikmet'i kendi şairi, kendi parçası, kendi soyundan-sopundan, kendi içinde görüyorsa görüyor... Nâzım'ı Türkiye'ye getirme ya da vatandaşlığını iade etme onurunu bunlara vermeyin... Bu adamların gönlü ile Nâzım'a iade-i itibar verilecekse verilmesin, kalsın... Toplumun vefası gibi o yüce duyguda, o tarihi belgede, o sevgi ve barış isteyen girişimde, bu adamların imzası olmasın... Nâzım'ı bunların elinden kurtarın..." (10)

Nâzım Hikmet'e "yurttaşlık"mı?! Ne oluyor? (11) Ne yapılmak isteniyor? (12) Şükrü Erbaş, Ahmet Telli, Vicihi Timuroğlu'nun dediği üzere, "Sabancı'nın kültür müfettişleriyle Nâzım pazarlık konusu edilemez." (13) "Nâzım Hikmet'in evrensel şairliği, MHP'nin iznine bağlı değildir." (14) "Nâzım Hikmet'in bir sadaka gibi verilmiş vatandaşlığa değil, fakat çok gecikmiş, geciktirilmiş adalete ihtiyacı var." (15)

Unutulmasın, "Nâzım TC yurttaşı olursa büyük

bir utançtan geç de olsa kurtulur Türkiye. Nâzım Hikmet'in kişiliğinde; yıllarca cezaevinde yatırdığı, yurtdışında siyasi mülteci olarak yaşamak zorunda bıraktığı sanatçısından, aydınından, yazarından, gazetecisinden, bilim insanından, bunca yıllık ceberut yönetim anlayışının dolaylı da olsa özür dilenir belki. Yani Nâzım bir şey kazanmaz ama, Türkiye XXI'inci yüzyılda hiç değilse bir ayıbından kurtulur. Çünkü yurttaşlık hakkı iade edilse de edilmese de geçen yüzyılda olduğu gibi XXI'nci yüzyılda da Nâzım türkülerini söylüyor hâlâ!" (16)

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, Nâzım'ı Türk yurttaşı olarak kabul edip etmemesi, evrensel Nâzım gerçeğini hiçbir biçimde etkilememektedir. Nitekim Azerbaycan Kültür Bakanlığı, Nâzım Hikmet'in Türk yurttaşlığı tartışmalarının yoğunlaştığı bir sırada (17 Şubat 2001) televizyon kameraları karşısında, net bir açıklamada bulundu; "Siz Nâzım Hikmet'in yurttaşlığını kabul etmeseniz de, o bizim şairimiz, Türk dilinin, Türkçe'nin en büyük şairidir.' (...) MHP'li Bakan ne derse desin, işin gerçeği bu. Nâzım Hikmet, dünya gözünde 'Türk' şairidir; yurttaşlığa evet, Nâzım Hikmet'in Türk yurttaşlığına gereksinimi yoktur. O, Türkiye'nin sınırlarını aşmıştır." (17)

Hem "Kim kimi affediyor ve kim kimi düzeltiyor? (...) Bırakın Nâzım orada kalsın"! (18) "Nâzım'ın elinden alındığı söylenen 'itibar' aslında Nâzım için onurdur. O; 'vatan hainliğini' ilan eden devletin 'vatandaşı' olmayı istemedi. Şimdi 'iade-i itibar' diye sunulan vatandaşlığının kabulü', gerçekte Nâzım'a hakarettir"! (9)

Nâzım Hikmet Türk kültürünün bütün insanlığa armağan ettiği uluslarüstü bir değerdir. Daha önce de yazmıştım: İngiliz şairi Shakespeare ne kadar İngiltere'ninse ya da İspanyol şairi Lorca ne kadar İspanya'nınsa, Türk şairi Nâzım Hikmet de ancak o kadar Türkiye'nindir...

Hem, *"Ölmüş birisinin Türk vatandaşlığına kabulü için nasıl başvurduğunu anlamak mümkün değil.* En temel insan haklarının yerine getirilmesine ilişkin yapılan başvurular kaale alınmazken, hiçbir başvuruda bulunmayan Nâzım Hikmet'in vatandaşlığa kabul edilebilinmesi için çalışmalar yapıldığı açıklanıyor kamuoyuna. Yanlış iş yapıyorlar. (20) *Nâzım Hikmet Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına başvurmadı. Böyle bir vasiyeti de yok.*

Dünya onu Türkçenin, Türkiye'nin şairi olarak tanıdı. Memleketinin İnsan Manzaraları'nı yazdı. Memleketinin Kurtuluş Savaşı Destanı'nı yazdı. Memleketinde defnedilmek istedi. Ancak Nâzım Hikmet Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına başvurmadı.

Bir geminin güvertesinde kurulan düzmece bir mahkemenin alelacele aldığı kararla 13 yıl hapis yattı. Hasta hasta hapisten çıktı, sağlamsın diye düzmece bir raporla askere alınması istendi. Askeri okul öğrencisi olarak askerliğini yapmış sayıldığını bilmelerine rağmen. Nâzım Hikmet düzmece bir mahkeme tarafından yargılandı. Nâzım Hikmet düzmece bir raporla askere alınmak istendi. Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali gibi devletin bulaştığı bir cinayete kurban gideceğinden korktu. Ellerinden kaçtı.

İlkokula giden oğluyla, anasını yıllarca 24 saat polis takibine aldılar. Nâzım Hikmet'i vatandaşlıktan attılar. Ona vatan haini dediler. Nâzım Hikmet'ten özür dilenir. Nâzım Hikmet'in vatandaşlığı iade edilebilir. (...) Nâzım Hikmet af mı diliyor ki vatandaşlığa kabul edilsin?" (21)

Bu arada MHP'lilerin, "Nâzım'ın 'Polonyalı' kökenine ilişkin yaygaralarına gelince: 'Şairin anne tarafından büyük dedelerinden biri, Ferit Mustafa Celalettin Paşa (Gagauz kökenli, Polonyalı Knot Konstantin Borjenski) tanınmış bir Türkoloji bilgiydi. İlk 'Türk Dili Grameri'nin (1869) yazarı olan Mustafa Celalettin Paşa... Polonya halkının özgürlük savaşımına katıldığı için kovuşturmaya uğramış, İstanbul'a kaçmış, din ve uyruk değiştirmişti. 1871 Karadağ savaşlarında şehit olmuştur..." (22)

Şu bilgileri de Memet Fuat'ın 'Nâzım Hikmet'inden aktaralım: 'Baba tarafından dedesi Mehmet Nâzım Paşa valiliklerde bulunmuş, özgürlükçü, şairliği olan bir kişiydi. Mevlevi tarikatındandı. Anayasacı Mithat Paşa'nın yakın arkadaşıydı... Nâzım Hikmet'in eğitiminde döneminin ilerici düşüncelerine sahip aile çevresinin büyük etkisi oldu. Aralarında Polonya'dan, Almanya'dan Osmanlı İmparatorluğu'na gelip İslam dinini benimsemiş eski zaman paşaları da bulunan, bu çok geniş aileden, Kurtuluş Savaşı'nda önemli görevler almış General Ali Fuat Cebesoy; TİP Başkanı, daha sonra Sosyalist Parti kurucusu Doçent Mehmet Ali Aybar; Türkçenin en büyük şairlerinden Oktay Rifat; yazar Celalettin Ezine gibi ünlüler yetişmiştir.'

Nâzım Hikmet bir şiirinde 'düşmanıyım asaletin/ kelimelerde bile' dese ve bu anlamda bir soyluluğa gereksinimi olmasa da, onun gerçekten soylu aile kökeninin öyküsü özetle böyle... (23) Halkların harman olduğu bu coğrafyada kafalarını 'soy' ve 'ırk'a takmış olanların aile kütüklerinde birkaç kuşak geriye gidildiğinde nelerle karşılaşılabileceği ise merak edilmeye değer...

'Polonya yurttaşlığı' konusundaki çirkin demagojinin yanıtını ise V. Tulyakova'nın anılarının (24) 151-152. sayfalarındadır. Nâzım, Vera'ya, 1952'de Sovyet pasaportu almak için başvurduğunu, o sırada bu başvurusuna yanıt bile alamadığını, onur kı-

rıklığından çıldıracak gibi olduğunu, bu nedenle Polonya pasaportu aldığını ve Polonya'nın kendisine 'onur yurttaşlığı' verdiğini anlatıyor. 'Unutma ki o sırada Barış Komitesi Uluslararası Bürosu üyesiydim, çeşitli ülkelere gitmek zorundaydım. Kitaplarım her yerde yayımlanıyor, tiyatrolar beni bekliyordu. Pasaportsuz kalamazdım daha fazla."

Doğrusunu isterseniz, Nâzım Hikmet'e yönelik saldırılar yanıtlanmaya bile değmez. Bu yazının son cümleleri belki şunlar olabilir: Nâzım Hikmet'i rahat bırakın. Sizler, onun hepinizden bin kat fazla sahip olduğu yurttaşlık hakkını ona geri vermek şurada dursun, bugünkü cehalet ve karanlığınızdan kurtulup onunla yurttaşlığa layık olmaya çalışın..." (25)

Kaldı ki, "Yaşadığımız hayatın en adaletsiz işlerinden birisidir 'hak etmeden sahip olmak.' Bu durum öyle bir haksızlık yaratır ki 'hak etmeden alan'a fark etmediği bir özdeğer kaybı yükler, hak edip de alamayanlara ise haklı bir öfke kazandırır. Onun için de bir toplumun insanlarına kazandırılacak ilk erdemlerden birisidir, 'sahip olmak için hak etmenin doğruluğunu öğretmek.'

Nâzım Hikmet'e vatandaşlığının geri verilmesiyle ilgili tartışmaları izlemek de 'hak etmeden sahip olmak' konusunda önemli bir örnek oluşturuyor. Nâzım Hikmet'in vatandaşlığını geri vermek. Nâzım Hikmet'in mezarını getirmek. Acaba bunları yapmaya ne zaman hak kazandık?

Nâzım Hikmet, bu topluma daha doğru, daha adaletli, daha iyi bir yaşam kazandırmak için seçtiği düşünceleri doğrultusunda şiir yazdı, tiyatro oyunları yazdı, sanat alanında uğraş verdi. Seçtiği yolda ödün vermedi, başına gelenleri göğüsledi, yıllar boyu hapis yattı, hayatına kastedildiğini öğrendiği zaman da yurtdışına kaçtı. Sovyetler Birliği'ne gitti, orada öldü, gömüldü.

Şimdi bu toplum Nâzım Hikmet'i hak ediyor mu? Bu toplum dediğimiz zaman, bunun içinde insanlar da var, siyasal örgütler de var, iş dünyası da var, sivil toplum örgütleri de var, devlet de var. Bu toplum, bu toplumun insanları, örgütleri, kuruluşları, devleti Nâzım Hikmet'e geçmişte haksızlık yapıldığını mı kabul ediyor? Ortada böyle bir şey yok. Tersine, bugün bile, en hafifinden 'sol düşünce' soğuk karşılanmıyor mu? Toplum çoğunluğu dünden bugüne daha da sağa kaymıyor mu? Hatta çağdaş sağdan giderek çağ dışı sağa kayma eğilimi göstermiyor mu?

Bir referandum yapılsa Nâzım Hikmet'in vatandaşlığı kabul görür mü, mezarının getirilmesi onaylanır mı? Öyleyse, neden bu toplumun hak etmediğine sahip olması için bu çabayı harcıyorsunuz? Bırakınız, Nâzım Hkimet, gittiği yerde, gömüldüğü yerde rahatsız edilmeden kalsın. O, bir dünya vatandaşıdır. Doğrusu da Nâzım Hikmet'in bir dünya vatandaşı olmasıdır.

Sahip çıkmak da birisinin mezarını getirmekle, vatandaşlık vermekle olmaz. Nâzım'ın şiirlerini okul kitaplarına koyabiliyor musunuz? Nâzım'ın sanatını özgürce tartışabiliyor musunuz? Düşünce özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırabiliyor musunuz? Her türlü düşüncenin tehdit altından kurtarılmasını sağlayabiliyor musunuz?

Hayır, bunları yapamıyorsunuz! Bunları yapamadığınız sürece de Nâzım'ı hak etmiyorsunuz. Hak etmeden sahip olduğunuz hiçbir şeyin de değerini bilmiyorsunuz... (...) Bir toplumda yaşayan herkesin sorumluluğu vardır, herkes o toplumun durumundan sorumludur. Bu toplum Nâzım Hikmet'i hak etmemektedir. Bu tartışmalara da hiç gerek yoktur..." (26)

Özetin özeti: "Şiirlerim, okurlarımın tüm sorunlarına yanıt versin istiyorum. Bir delikanlı bir kızı sevdiğinde, şiirlerimi okusun. Yaşlı bir adamı ölümün kederi kapladığında, şiirlerimi okusun. (...) Komünist yazar, tüm insan duygularını yanıtlamak zorundadır," diyen Nâzım Hikmet, düşünceleri, inançları, baskıya direnişi, yarınlara olan umudu, örnek cesareti, yaşamı, sonsuz hayal gücüyle, ana dilini kullanma yeteneğiyle, hasretleri, aşkları, komünist umutları ve evrensel nitelikleriyle bütün ve özellikle de BÜYÜK insanlığındır...

Çünkü, "Asya-Afrika Yazarlarına", "Kardeşlerim/ Bakmayın sarı saçlı olduğuma/ Ben Asyalım/ Bakmayın mavi gözlü olduğuma/ Ben Afrikalıyım./ Ağaçlar kendi dibine gölge vermez benim orda/ sizin ordakiler gibi tıpkı./ Benim orda aslanın ağzındadır ekmek/ ejderler yatar başında çeşmelerin/ ve ölünür benim orda ellisine basılmadan/ sizin ordakiler gibi tıpkı," diyen Nâzım Hikmet, şiirlerinde komünizmin insanlara getireceğine inandığı evrensel değerleri, "Ölüme karşı yaşamı, savaşa karşı barışı, tutsaklığa karşı özgürlüğü, sömürüye karşı paylaşmayı, adaletsizliğe karşı adaleti, yok etmeye karşı yaratmayı, düşmanlığa karşı dostluğu, nefrete karşı sevgiyi, geçmişe karşı geleceği" anlatır...

Dedik ya O bir dünya yurttaşıdır...

1. Nâzım Hikmet.
2. "Nâzım Vatandaş Oluyor", Radikal, 9 Şubat 2001, s.5.
3. "Nâzım, Vera'ya Kavuştu", Cumhuriyet, 4 Haziran 2001, s.3
4. Eniz Öksüz, "Nâzım Tartışması İngiliz Basınında", Hürriyet, 23 Şubat 2001, s.23.
5. Abdülhaluk Çay, "MHP'den Nâzım'a Ayıp", Hürriyet, 23 Şubat 2001, s.33
6. Aktaran: Semra Kardeşoğlu, "Nâzım MHP'yi Üçe Böldü", Milliyet, 30 Ocak 2001, s.4.
7. Bkz.: Barkın Şık, "MHP Nâzım'ı 'Anlamadı' ", Milliyet, 13 Şubat 2001, s.19; "Nâzım'ın Yurttaşlığı Hukuksuzluğa Takıl-

dı", Cumhuriyet, 24 Şubat 2001, s.8; "Nâzım Tartışmasında Düzey Çağrısı", Cumhuriyet, 18 Şubat 2001, s.4; İsmail Erten, "Nâzım ve Siyaset Erbabı", Cumhuriyet, 28 Şubat 2001, s.2; "Yurttaşlık Hakkı: Nâzım İçin 50 Bin İmza", Cumhuriyet, 10 Temmuz 2000, s.9.

8. Bahar Tanrısever, Cumhuriyet, "Nâzım'a Yurttaşlık Ayıbı", 29 Haziran 2001, s.4

9. Bahar Tanrısever, "Ellerini Çeksinler Nâzım'dan", 30 Haziran 2001, s.9.

10. Bekir Coşkun, "Nâzım'ı Kurtarın", Hürriyet, 15 Şubat 2001, s.3.

11. "Türkiye'deki denge, Nâzım Hikmet'e sahip çıkmaktan, onu sevmekten ve siyasi bir mücadelenin simgesi yapmaktan da öte çeşitli sanatkârların, gece düzenleyenlerin vs. kolayına da gelmeye başladı. Hatta kimileri için kârlı bir iş bile denilebilinir. Şairin neredeyse bir tek tişörtleri eksik. Belki Nâzım Hikmet'i eksiltmek pek kolay değil ama sanatkârların kendilerini yenilememelerini görmek de üzücü." (Gündüz Vassaf, "Nâzım Hikmet'e 'Ambargo'...", Radikal, 29 Temmuz 2001, s.21).

12. "Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı kitapta Nâzım'a yer vermesi demokratik bir gelişme olarak değerlendirilemez. Öyle değil çünkü.Aynı günlere denk gelecek şekilde Alpaslan Türkeş'in Nâzım'ın 'Davet' şiirini okuması, sol kesimde ve toplumun bütününde mutlak olan yerini biraz daha belirsizleştirmek içnidir denilebilir." (Veysel Çolak, "Nâzım Hikmet'i Konuşmak", Artı Gündem, 20 Ocak 2001, s.10).

13. "Nâzım Pazarlık Konusu Edilemez", 2000'de Yeni Gündem, 14 Şubat 2001, s.11.

14. Salih Bolat, "Nâzım'a Yasak, İnsanlık Suçu", Cumhuriyet, 11 Şubat 2001, s.4.

15. Özdemir İnce, "Nâzım'a da Adalet", Hürriyet, 22 Şubat 2001, s.7.

16. Celal Başlangıç " 'Yurttaş Nâzım' Geliyor!", Radikal, 27 Ocak 2001, s.14.

17. Atilla Coşkun, "Nâzım Hikmet ve Türk Yurttaşlığı", 20 Şubat 2001, Ek-1, s.3.

18. Ö.Bedri Canatan, "Nâzım Hikmet ve Mezarı", Kızılcık Dergisi, No.6, Şubat 2001, s.53.

19. "Nâzım'a Vatandaşlık", Güney Dergisi, No.16, Nisan-Mayıs-Haziran 2001, s.7.

20. Bkz.: Özlem Kaysı, "... 'Vatandaş' Nâzım", Kaldıraç Dergisi, No.17, Mart 2001, s.65-66; Edip Aktar, "Nâzım Size Ağır Gelir", Sol Dergisi, No.124, 16 Şubat 2001, s.14-15; İhsan Çaralan, "Nâzım'ı 'Öldürme' Seferberliği", Evrensel, 17 Şubat 2001, s.7; "Nâzım'ı Pazarlık Konusu Yapmayın!", Fırat'ta Yaşam, Yıl:3, No.95, 19-26 Şubat 2001, s.9; Türker Alkan, "Nâzım ve 'Vatan Kahramanları'...", Radikal, 17 Şubat 2001, s.5; Mustafa Balbay, "Nâzım'ı Bu Hükümetin Elinden Kurtarın!", Cumhuriyet, 17 Şubat 2001, s.1; "Nâzım Hikmet Türkiye'nindir!", Radikal, 19 Şubat 2001, s.9; Atilla Coşkun, "Nâzım'ın Hikmet ve Türk Yurttaşlığı!", Cumhuriyet, 20 Şubat 2001, s.6; Refik Durbaş, "Nâzım Yurttaşlık Hakkını İstiyor", Sabah, 21 Ocak 2001, s.15; Atilla Coşkun, "Nâzım'a Yapılan Haksızlık", Cumhuriyet, 21 Şubat 2001, s.6.

21. Gündüz Vassaf, "Nâzım Hikmet", Radikal, 28 Ocak 2001, s.19.

22. E.Babayev, "Yaşamı ve Yapıtlarıyla Nâzım Hikmet"

23. Bkz.: Özgür Çilek, "Nâzım'ın Gen Haritası", Hürriyet, 18 Şubat 2001, Pazar Eki, s.3.

24. V. Tulyakova, "Nâzım'la Son Söyleşimiz", Milliyet Yay., s.151-152.

25. Ataol Behramoğlu, "Nâzım'ı Rahat Bırakın...", Cumhuriyet, 17 Şubat 2001, s.6.

26. Erdal Atabek, "Hak Etmeden Sahip Olmak...", Cumhuriyet, 19 Şubat 2001, s.4.

KADINLAR
(Uzak-Yakın...)

Önce kadınlar doğdu
Yaşamaları destan
Sevdaları tarih içinde gide gele kan...

"Biz daha güçlüyüz" dedi erkekler
Savaşıp kazandılar kılıçları, mızraklarıyla
Getirip sonunda yanyana
Koydular kendi kurallarını, ölümcül
Yüzleri soluktu
Kirpiklerinde yaş
Kadınlar
Sevişmelerini gecelere bıraktılar...

Özgürlük onurlarıydı onların
Ateşlere eş
Kadınlar düşündüler ve
Bastırılmış duygularını atarak içlerinden
Ses dolu aydınlara ulaştılar...

Hatice CEMAL

"TÜRKİYE BİR DEMİR PERDE ÜLKESİDİR"*

Yalçın KÜÇÜK

Dostlarım, yoldaşlarım,

Bu güzel kurumda sizinle birlikte olduğum için sevinç duyuyorum.

Günler çok uzun, insan kitap yazar, yayıncılık yapar, bundan sonra da bir zamanı kalır, bu zamana da boş zaman denir. Boş zamanınızda ne yaparsınız, biz hapis yatarız, Türkiye'de bazı insanlar boş zamanlarında hapis yatar, sonra da çıkarlar, bazen de çıkmazlar, bizim bir özelliğimiz de, birinci nokta da budur.

Ben, batıdaki kavramların hiçbirini kullanmıyorum, hiçbiri bizi bir yere götürmez. Atacaksınız, kendiniz yeni kavramlar bulacaksınız, birazdan size göstereceğim, doğru veya yanlış onunla başlayalım: Afganistan'da Türkiye oyuna geldi mi, gelmedi mi? Bundan on yıl önce bir kitap yazmıştım ve 2000'e Doğru dergisinde çok eleştirmişlerdi. Sakın beni eleştirdikleri için yakındığımı sanmayın, Türkiye'de az eleştiriyorlar, ama ben eleştirilmekten hoşlanırım. Bakın 1991'de basılan *Emperyalist Türkiye* isimli kitabımdan söz ediyorum ve bugün Türkiye'nin Afganistan'a gitmesinde, başka bir eğilimleri olduğunu gösteriyor. Kendi ülkem adına müthiş acılar çekiyorum. Bir söz vardır, özür dilerim, "ayranı vardır içmeye" diye başlar onu anımsatmak istiyorum, biz niye Afganistan'a asker göndereceğiz, sen o askerin parasını vermiyorsan neden gönderiyorsun? Bir ülke başkasının parasıyla başka ülkelere gider mi, nerede yazılı bu, böyle bir şey olur mu? Biz engin tarihi olan bir ülkeyiz, "parayı ver götüreyim", olur mu, gitme niçin gidiyorsun, bunları tartışmalıyız.

"Şimdi çok daha kapsamlı bir yeni askeri müdahalenin bunun tersini yapması mümkün, tersi şu: Erbakan'ı Türkiye'nin siyaset sahnesinden silip, Erbakan'ın temsil ettiği islamcı dinsel politikayı daha yoğun bir biçimde uygulamak." Bu satırlar 12 Eylül'den bir hafta önce çıkan *Bir Yeni Cumhuriyet* adlı kitabımda yayınlandı, ben bir hafta önce adının 12 Eylül Cuntası olduğunu bilmediğim bir cuntayı haber veriyordum, asker gelecek ve Erbakan'ı uzaklaştıracak, ancak Erbakan'dan daha islamcı bir politika izleyecek diyordum. Bunu, biz askeriz, genelkurmayız diyerek, TSK'nin Genelkurmay Başkanı Evren başlattı. Evren ben imam çocuğuyum diyerek, okullarda din dersini mecburi hale getirdiler, bugün Türkiye'de temizlenmek istenenlerin hepsini onlar yaptılar. Çok gerçekçi olalım, ne oldu bu öngörüye, bundan dolayı beni sekiz yıla mahkum ettiler, bu kitap hâlâ yasak. Bir tanesi yasak değil, tesadüfen elinizde iki tane bulunursa siz de içeri girersiniz. 12 Eylül'de bunu yaptılar, 12 Mart'ta da Türkiye aydınını ortadan sildiler, 12 Mart'ta Demirel'i bir kenara çekip onun önünü açtılar.

Türkiye nedir, Türkiye şu anda bir demir perde ülkesidir. Sizler bir demir perde ülkesinde yaşıyorsunuz. Nedir demir perde ülkesi, kendi iç tüketimi için sürekli yalanlar uydurulan bir yerdir. Dünyaca ünlü Yaşar Kemal, diyorlar, değil, yalan! Ün dediğiniz çemberlitaş değil ki bir tane koyacaksınız orada kalacak! Dünyaca ünlü Tarkan, kim ne yapsın, öylelerini Paris'te belediye başkanı yapıyorlar, çok mu muhtaçlar ona, sesi yok kimse tanımaz. Paris'te, Almanya'da, Türk müdür, Alman mıdır, Fransız mıdır bilmediğimiz karışık on üç-on altı yaşındaki gençlerdir dinleyenleri.

Gerçeklere Yürekle, Cesaretle Bakmak Durumundasınız

Türkiye'nin stratejik önemi, böyle bilim dışı bir söz edilir mi? Strateji hiç değişmez mi? Silah teknolojisi değişecek, dünya dengeleri alt-üst olacak, bir tek Türkiye'nin stratejik önemi değişmeyecek! Bugünkü soysuz iktisadın kurucusu Alfred Marshall'a "iktisatçı kimdir?" diye sormuşlar, "Her soruya arz ve talebe karşı cevabını veren bir papağandır" demiş. Türkiye'de politikacı ne olursa olsun, "stratejik önemimiz arttı" diyen bir papağandır. 1979'da İran Devrimi olmuş, Demirel konuşmuş, "stratejik önemimiz arttı." Afganistan'a Sovyetler Birliği girmiş, ah ne kadar stratejik olduk! Niçin olalım, gerçeklere yürekle, cesaretle bakmak durumundasınız. Körfez Savaşı'nı yaparken Türkiye çok bir şey kullanmadı, Afganistan savaşında bombardıman yapan uçaklar Teksas'tan gemilerden kalkıyor, demek ki Türkiye yok, ABD Irak'a girerse de Türkiye'ye hiç ihtiyacı yok. Bütün çevrede üsleri var, ayrıca o üsleri de önemli değil.

Türkiye bir demir perde ülkesidir, birinci nokta budur.

Türkiye'de meclis toplandı Afganistan'a asker göndereceğiz, dediler. O sırada ABD Savunma Bakanı Rumsfeld İç Asya'daydı, "Türkiye asker gönderecekmiş" dediler, "Öyle mi duydum, gazetede okudum" dedi. ABD televizyon ve gazetelerini izliyorum, hiç öyle bir şey yok.

Türkiye bir demir perde ülkesidir, bugün bir demir perde ülkesinde yaşadığınızı bilin.

Amerikan Enternasyonali: Amintern

İkinci konuya geliyorum, Hobsbawn'ın 1902'de yazdığı ve Lenin'in de emperyalizm teorisini çıkarttığı kitabından da söz etmek istiyorum, Hobsbawn'ın her yazdığı solcu değildi ama sömürgecilik diye türkçeye çevirdiğimiz, kolonizasyon, koloni kurma tezi vardı. Silahla bir yere gidersiniz, biraz ingiliz, biraz fransız götürürsünüz orada bir koloni olur, silah da getirir adamları sömürürsün; bir müddet sonra kapitalizm ilerleyip tekelci aşamaya gelmesi üzerine bunlara çok gerek olmadığı görüldü. Sermaye malı ile, ithalat-ihracat ile bu ülkeler bağlanmaya başladı ki o zamandan beri buna emperyalizm dendi. Bana öyle geliyor ki bugün bu ikinci aşamayı da geride bırakıyoruz. Sadece askeri üslerle, ki önemini çok yitirdi, ya da sadece mal veya sermaye ihracı ile emperyalizm olmuyor, emperyalizmin başka kılıklara da girdiğine tanıklık ediyoruz. Bu kılıklardan bir tanesi de artık doğrudan doğruya kişi düzeyinde, kurum düzeyinde işgal başlıyor. Devleti küçük parçalara, kurumlara ayırıp onların her birini ellerine geçirme, emperyalizmin yeni şekli oluyor.

Medya da öyle, bugün bütün medya işgalcilerindir. Siz neden iletişim fakültesinde okuyorsunuz, siz manken misiniz, Türkiye'de manken olmadan televizyoncu olunur mu, niçin uğraşıyorsunuz, okullarınız bitti. Durum 1920'den daha kötüdür, 1920'de hiç olmazsa iki tane genç adam, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay vardı, bugün İstanbul'da medyanın patronundan çalışanına kadar halk için Anadolu için çalışan 1920'deki bu iki adam bile yok. Medya filan demeyin bu bir işgaldir, birincisi budur.

İkincisi, komintern diye bir söz vardır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği 1919'da dünyanın pek çok ülkesinde Komünist Enternasyonal'i kurdu, Komünist Partiler Birliği anlamına geliyordu. Sovyetler bu partilerle diğer ülkeleri yönetmeye çalışıyordu. Bu partilerin yan örgütleri de vardı, bu örgütlere de kısaca komintern deniyordu. Şu anda dünyada amintern dediğimiz amerikan enternasyonali vardır, bu partilerin hiçbirine biz sahip değiliz. 1970'li yıllarda, Türkiye'ye sivil toplumu sokmak istediler, biz o zaman da sivil toplumculuğu sokmamak için mücadele ettik, bize karşı, "Marx da sivil toplum der", dediler, o zaman kötülüğü sokmak için bile Marx'la bağlantı kuruyorlardı. Biz hayır dedik, Murat Belgelerle uzun mücadelelerimiz oldu, ngo dedikleri sivil toplumculuk amintern'in bir parçasıdır. Bunların hepsi amerikan enternasyonalinin aletleridir.

Sovyetler'in 1940-50'li yıllarda ne yaptığını okuyun, bugün onu yapıyorlar. 1956'da Macaristan'da İmranagi hükümet başkanı oldu, o zaman komintern adını değiştir dedi, değiştirdiler, Dubçek geldi değiştirdiler, çünkü Sovyetler böyle söylüyordu ve istiyordu. Şimdi de söylenen budur.

Son zamanlarda Irak konusunda Genelkurmay'ın görüş değiştirdiğini hissediyorum, bilgelerim böyle. Bugün Genelkurmay Başkanı Hüseyin Paşa da kabul etmiş, beni çok şaşırttı, senin ne hakkın Saddam'ı değiştirmek, öyle bir hakkınız yok sizin. Ne devletler hukukunda ne de başka bir yerde böyle bir hakkın var. Amerikan enternasyonali "bu adam bana yan gözle bakıyor, ben bu adamı değiştireceğim" diyor, bu emperyalizmin yeni şeklidir.

Bilim adamı başlangıçta bilim dışıdır. Her bilim adamı da bir tür insandır, bir tür tanrısal yaratıktır. Toplumda, doğada birtakım düzenlilikler olduğunu düşünür; bilim adamı olacaksanız öncelikle birtakım kurallar olduğunu düşüneceksiniz. Ben de bilim adamı olmak isteyen biriyim, ancak olmak o kadar kolay değil. Bilimsel olarak topluma hep yasalarla bakarım, bazen de benim adıma söylenir bu yasalar. Yasa demiyorlar, "Yalçın Küçük'ün yeni bir kehaneti" diyorlar, yazıyorlar. Ben onlara yasa diyorum, çok yazıldığı için söylüyorum, Türk yöneticileri ne zaman Amerika'yla buluşacak olursa ben çok korkarım, o yüzden de belli bir yasa koyduk, Türk yöneticileriyle, Amerikan yöneticilerinin buluşması, şiddetle, bazen kanla olur. 1991'de Bush geldi, geldiği hafta İstanbul'da on bir Devrimci Solcu evinde öldürüldü. Aynı günlerde Diyarbakır'da Vedat Aydın öldürüldü. Clinton geliyordu, aman kim ölecek dedim, Ahmet Taner Kışlalı öldü. Şimdi 10-15 gündür sevdiklerime notlar gönderiyordum, Ecevit Amerika'ya gidiyordu. Artık çok gidip geldiği için şiddet azaldı, ama ne oldu? Bu Bumin pek fazla protokole meraklı bir kasaba çocuğu, gezmeyi seviyor, Anayasa Mahkemesi Başkanı niçin o kadar gezer, kuaförler derneğinin açılışını yapıyor, bırak bunu Demirel'e... Bumin bu Erdoğan meselesini uzatıyordu, halbuki Ecevit ABD'ye gidiyor, göstermesi lazım, mektup yazdı Sabih Bey. Ankara 2 No'lu Mahkemesi Uğur Mumcu cinayetinde üç

idam verdi. Ama Uğur'u kimin öldürdüğü belli değil, Amerika'ya giderken böyle bir karar verildi işte. Bunları arttırabilirsiniz, Susurluk'a ceza verdiler, bunlar yasadır. Bunları söylerken acı duyuyorum, bir miktar da Kürt tutukladılar, tutuklayacaksın ve söylerken de "bir miktar" diyeceksin, bu da bir başka yasadır.

Zalim Vurulabilir

Türkiye bilimselliğin zembereği içindedir. Benim çıkarttığım yasalardan bir tanesi daha var, asıl onu anlatmak istiyorum, Türkiye'deki devalüasyonlar mutlaka rejim değişikliklerini davet eder. 1958'de devalüasyon oldu, arkasından 1960 ihtilali geldi. 1970 yılında çok büyük bir devalüasyon oldu, arkasından 12 Mart geldi. 20 Ocak 1980'de çok büyük bir devalüasyon oldu, 12 Eylül oldu. Çiller geldi, 1994'te yaptı, Batman vs oldu. Bu Derviş devalüasyonu ne getirdi, çok şey getirdi, Derviş devalüasyonuna kadar Türkiye'de soyguncuları yakalamak esastı, şimdi soyguncuları yakalayanları yakalıyorlar. Ankara'da çok da yakışıklı olmayan dgm savcıları vardı, biz çok övünürüz, Nuh Mete Yüksel benim savcımdı, o beni tutuklatırdı, Talat Şavk beni beş yıla mahkum eden diğer bir savcımdı. Bu adamlar bizi bıraktılar, işadamlarını tutukladılar. Derviş'in devalüasyonundan sonra bu adamlar yine birkaç solcu ile birkaç Kürt'e kaldılar, ellerinden o yetkileri alındı, yasa çıkarıldı. Ne biçim bir memlekette yaşıyoruz biz, dgm kötüyse bu Ertuğrul Özkök'ler seviniyorlar, eskiden ona Özköşk denirdi, köşkleri severdi. Ancak şimdi, zenginlerin dgm'lerde yargılanması kaldırıldı. Peki dgm'ler o kadar kötü mü, bizim için mi sadece, üç tane öğrenci için mi, kötüyse hepsini kaldırırsın. Ecevit zenginlere kelepçe takılıyor diye üzülüyormuş, savcıların yetkileri ellerinden alındı. Erdoğan Alkin de eski solcuydu, İş Bankası yönetim kurulu üyesi olmak çok mu bir şey, olmasaydı! Ayrıca polis dedin mi gece alır insanı, gündüzü sevmiyor adamlar.

Gelelim 11 Eylül'e; benim tarihten çıkarttığım Lenin'in yazarken ihmal ettiği, yeteri kadar ön planda tutmadığı 1904-1905 Japon-Rus Savaşı vardır, insanlık tarihinde önemli sonuçları olmuştur. Birdenbire, ki o zamana kadar insanlığın pek bilmediği sarı ırktan Japonya beylikleri, hanlıkları yutan çok güçlü Rusya'yı perişan etmişti. Bütün dünyadaki insanlarda güçlü, despot, emperyal düzenin bilinmeyen bir kavim tarafından perişan edileceği düşüncesi yayıldı. Lenin'in ihmal ettiği dediğim nokta budur, 1905 Devrimi biraz da bunun sonucudur. Bazı olaylar vardır, çok çok önemlidir, 1967'de İsrail-Mısır Savaşı bu ölçüde önemlidir. Küçücük İsrail, altı gün içinde Sovyetler Birliği'nin desteğine sahip Arapları perişan etti, bu olayı dünya tarihinde çok önemli bir milat sayıyorum. 11 Eylül bana göre böyledir, bir defa her şey bir yana, 11 Eylül'de insanlık, bu amerikalı denen insanın hedonist, egoist, korkak, hiçbir kültürü olmayan bir varlık olduğunu gördü. Bu çok net bir şekilde ortaya çıktı, böyle insanlar dünyayı yönetemez, ideolojik-kültürel açıdan ve ahlaken Amerika'nın dünyayı yönetmeye hakkı olmadığı ortaya çıktı. Helikopter görünce yerin altına kaçıyorlar, yerli malı haftası yapıyorlar, bizden kötüler, bu ortaya çıktı. Hiçbir birikimleri, aydınları yok. Bir tek yine o güzel adam Arthur Miller ve birkaç kişi çıktı.

Nedir 11 Eylül, bir defa budur, asıl önemli olan noktası budur. Bunun ötesinde de Arapların onuru kırılmıştı, onurlarını kazandılar. Artık Arapları küçümsemek mümkün değildir, kimse de küçümsemiyor, biz Türkler haksız olarak küçümseriz. Olaya biraz da sosyolojik olarak baktığımızda teknoloji kullanamaz diyorlardı, kullanabildiler, eğer onlar yaptıysa. Ben hâlâ bundan çok fazla emin değilim, ama Amerika onlar yaptı diyor, Amerika'ya inanmayacağız da kime inanacağız? 1967 Savaşı'ndan sonra İngiltere'deydim, televizyonda en aşağılık yaratıklar olarak gösterirlerdi Arapları, dalga geçerlerdi. Uzun yıllardır beraber yaşadığımız kültür ortaklığımız olan insanların kazanmasıdır, 11 Eylül, bu bizim için sevindiricidir.

Dünya ilerici hareketi bakımından 1991 Sovyetler Birliği'nin yıkılışının karşılığıdır, dünyanın her yanında Sovyetler iktisadi nedenlerle yıkıldı dediler, kuruluşundan çöküşüne kadar kitaplar yazdım, "hayır, Sovyetler iktisadi olarak değil, ideolojik olarak yıkıldı" dedim. Şu anda Amerika'daki kitaplar da bu bakışa doğru dönüyor.

Bir başka açıdan ise 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'dır. 1768'de Rusya Polonya'nın bir kısmını alırken, Osmanlı Devleti kendisini hâlâ büyük devlet sanıyordu, "nasıl olur da bana sormadan Polonya'yı parçalarsın?" diyordu. Halbuki 1683'te Viyana kapılarında hezimete uğramıştık, 1699'da Karlofça'ya giden yerde kötü bir duruma gelmiştik, yine de emperyal ülkeydik, yöneticiler nedense biz hâlâ büyüğüz diyerek Rusya'ya savaş açtılar, tarihimizin en büyük hezimetine uğradık. Buna Küçük Kaynarca Anlaşması dediler, 11 Eylül Amerika için Küçük Kaynarca'dır. Büyük devlet olamaz, hepimizin korktuğu CIA'in dünyadan habersiz olduğu ortaya çıktı, kim korkar hain kurttan? Biz her şeyi biliyor sanıyorduk, FBI'ın da hiçbir şey bilmediği açığa çıktı. Bu işi biz yapmadık, iyi de oldu demiyoruz, ama sosyolojik olarak 11 Eylül budur ve geriye döndürülemez. Türkiye'nin en büyük zenginlerinden birisinin Taksim Meydanı'nda tokat yemesidir

11 Eylül, tokat atanı asarlar, öldürürler, ama tokat oradadır. Bütün insanlık için bir büyük emperyal gücün kendi ülkesinde bütün teknolojileri aşılarak perişan edilmesidir, bunu hiç kimse değiştiremez. Bu yeni kuşaklarda tahmin ettiğimizden çok çok büyük etkiler yapacaktır. Zalim vurulabilir.

Çin ve Rusya Bu İşte Kazançlıdır

11 Eylül sonrası gelişen durumda Rusya ve Çin'in temkinli bir duruşu var. Amerika'da Rusya'nın Amerika'ya teslim olduğu gibi bir kanı var, ben o görüşte değilim, tereddütlerim var. Bir bilim kurulunda olduğumuza göre çeşitli ihtimalleri konuşabiliriz, bana göre hem Çin, hem Rusya bu işte çok kazançlıdırlar. Çünkü yirmi beş yıldır İslam Amerika'nın en güçlü silahıydı, Çeçenya'ya Türkiye'den savaşçı gidiyordu. Şimdi bu silahını ne ölçüde bırakacak bunu bilmiyoruz. Rusya batı ile ittifak halinde olursa başka bir dünyaya gideriz. Rusya Çin ile ittifak yaptığında da bir başka dünyaya gideriz. Elimizdeki bilgilerle baktığımızda son gelişmelerden tereddütlü olduğumu söylemeliyim.

İkinci noktaya geldiğimizde ise, Amerika ve Türk Genelkurmaylarının yan yana gelmesi çok önemlidir, ancak bu Rusya ile Nato arasındaki son yakınlaşmadan önce olsaydı daha da önemli olacaktı, şimdi hiçbir önemi yok. Bir başka önemli nokta ise Türkiye Ordusu Afganistan savaşına karşıydı, sonra asker çıkarılması kararı alındı. Burada ordu yerine MGK diyelim, bu kadar kolay bir şekilde DGM yasasını değiştirerek bankacıların DGM yasası dışına çıkarılmasına, jandarmanın bu işleri izlemekten vazgeçmesine ve hele son resepsiyonda, "Ben iktisatçı değilim, bu banka işi beni ilgilendirmez" demesi böyle düşünmeme neden oluyor. Çünkü bu banka işi için iktisatçı olmaya gerek yok ki, bunun neresi iktisatla ilgili? Bütün bilgileri Amerika'da da takip ediyoruz, Türkiye Ordusu'nun bir bölge de Türkmenlere verildiği taktirde, gerçekçi baktığımızda Irak meselesinde bir düşünce değişikliği var mı diye sormalıyız.

Ayrıca ben son zamanlarda Amerika'nın Irak'a müdahale etme kararından vazgeçtiği izlenimleri alıyorum. Çünkü biz de politikayı yakından izliyoruz. Amerika acaba bizim yüzümüzden mi vazgeçiyor, yoksa son Putin-Bush buluşması sonunda bir harita üzerinde anlaştılar mı? Çünkü bunu doğrulayan başka gelişmeler de var, çok dikkatli olmamız gerekiyor. Putin'in Amerika'nın doğrudan Afganistan'a girmesinden kazançlı çıktığını düşünüyorum, bir defa Amerika, Sovyetler ve Rusya ile ilgili bütün iddialarını yitiriyor.

Türkiye'de herhangi bir yetkilinin Amerika'nın Irak'a müdahale olasılığına "üzülürüm, iyi olmaz" sözleriyle tepki vermesini anlamam, bunlar politika sözleri değildir.

a. Irak'a müdahale ederseniz İncirlik Üssü'nü size kullandırmayız ve millileştiririz,

b. Irak'ın yanında savaşa gireriz, bu iki nokta dışında hiçbir tavrın anlamı yoktur. Amerikan kara kuvvetleri Körfez Savaşı'na İncirlik'ten gitmedi, çünkü Katar, Kuveyt ve Suudi Arabistan'da üsleri bulunuyor. Kalbimiz ne olursa olsun gerçeklere yiğitçe bakabilmeliyiz, nedir o gerçek? İncirlik Kürtlere havadan bir koruma veriyor, önemsiz değil, ama bugün Teksas'tan bir uçak kalkıp bombalayıp geri dönüyor. Neresi stratejik bunun, demek ki Türkiye'nin söylendiği gibi bir durumu yok. Türk başbakanı ne derse tersini yapıyor, Afganlstan'a girmeyeceğiz dediler, girdiler, on beş gün öncesine kadar "Irak'ın toprak bütünlüğünü savunuyorum" derken, şimdi Irak'ı dört parçaya ayırdılar. Bize gelen bilgiler, "Irak'a girebilirsiniz ama Irak'tan da bize, Türkmenlere bir bölge verin", şeklindedir.

Şu anda bizim iki tane dayımız var, biri, devşirme bir Kıbrıs Türk'ü ve CSİS Türkiye Masası Şefi olan Bülent Ali Rıza ve diğeri benim Aydınlık'ta meşhur ettiğim Washington Enstitüsü'nden Alan Makowski. Biz bunlara bakarız, bunlar da "Türkiye razı oldu" diyorlar.

Aydınlık'taki arkadaşlarla birçok noktada ortak düşünüyorum, ancak bir noktada onlardan ayrılıyorum. Şu anda Türk dış politikası ile ilgili olarak kısaca "intihar ediyor" diyebiliriz, peki ama neden? Çünkü biz köprüyüz diyorlar, köprü olsak ne olacak? Amerika'yı Bosna'yı, şurayı burayı İç Asya'ya bağlayacakmışız. Siz, hepiniz kovboy filmleri seyredersiniz, o filmlerde köprüden ilk geçenden sonra köprüyü yıktıklarını biliyoruz. Hiç kuşkunuz olmasın, eğer Özbekistan'da, Kırgızistan'da amerikan askerleri kalıcı olarak oraya yerleşirlerse, Irak'a girilsin girilmesin Türkiye biter. Türkiye'nin hiçbir değeri yoktur, bir müdahale olduğunda da Kuzey'de bir savaş yapılmayacağını düşünüyorum, Irak'ın güneyi Amerika'ya yetiyor, bu haritaları yayınladım, böyle köprü olmaz, biraz global baktığımız zaman bugünkü Türk dış politikası tam bir intihardır. Bu açıdan *Aydınlık*'taki arkadaşlardan daha kötümserim.

Türk Silahlı Kuvvetleri Türkiye'nin AB'ye girmesine karşı olduğunu açık olarak dillendirmek istemiyor, ancak Kıbrıs'ta, Ege ve Avrupa ordusu konusunda tutum alıyor. Zaten AB'ye giriş on yıl ertelenirse ortaklığın olabileceğini de tahmin etmiyorum. Genelkurmay ikinci başkanıydı, "AB'ye karşı olduğumuzu söyleyeni allah çarpar" gibi hem kemalist olmayan, hem de devlet kelamı içinde yeri olmayacak bir ifadede bulunmuştu. Bunun ötesinde Türki-

ye'nin bölünmesi olgusu sadece ABD açısından değil, özellikle Avrupa açısından geçerlidir. İşsizliğin bu kadar yüksek, tarımın bu kadar önemli olduğu bir toplumu AB içine almak istemiyor. Derviş gelmiştir, tarım bitmiştir; dolayısıyla tarım bölgeleri dışında bir Türkiye'yi alabilirler, sorun da bu.

Günü gününe tuttuğum notlar ve değerlendirmelere bakarak görebildiğim, bu çok büyük devalüasyona bakarak MGK birçok itirazını yumuşatmış veya geri almış görünüyor. 2001 yılında bir adalet bakanı üç-dört tane zengin onbeş saat gözaltına alındıkları için savcı diyor, adaletin şiddeti çok kötüdür diyor, Türkiye buraya geldi. Tantan'ı tasfiye ettiler, Zekeriya Temizel'i günah keçisi haline getirdiler. Biz bilimsel olarak şunu düşünmek durumundayız, ya MGK, ordu sözünü de ekleyelim, güçlüdür o zaman bunların olmaması lazım, oluyorsa MGK o kadar güçlü değildir veya görüş değiştirmiştir. Bunlara soğukkanlı bakmak durumundayım, MGK'da önemli değerlendirme farkları olduğunu düşünürüm. Genelkurmay Başkanı en önemli laflarını resepsiyonlarda söylüyor, başka bir yerde değil. Benim 3 Temmuz 2001 tarihli bir notum var, Hüseyin Paşa "İMF'den bize zarar gelmez" demiş, niye gelmez ki paşam, bu da bir iktisat problemi! Dolayısıyla bilim adamı olmaya heves eden biri olarak bu vakıaları yan yana getiriyoruz.

Biz bu orduya sadece Sakıp Sabancı gibilerinin etkisine bırakmayız, ordu bizim için çok önemli bir kurumdur, bunu yasal alanlarda sürekli etkilemek isteriz. Türk modernitesinde ordunun çok büyük rolleri olmuştur, dalgalanmalar da olur, birinci nokta budur. İkincisi Türkiye solunun bir kısmı MGK'yı kurum olarak reddeder, ben onlardan değilim, her çağdaş ülkede MGK olmalıdır. Biz bunu ünlü 61A-nayasası'na da koyduk, biz diyorum, biz yaptık. Bir Yüksek Planlama Kurulu bir de MGK kurduk, eğer orada sivillerin lafı geçmiyorsa, o sivillerin kişiliksizliğindendir. Üstelik de Hüseyin Paşa, "istediğiniz kadar sivil getirin" diyor. Bütün ülkelerde ordunun bir etkisi olur, önemli olan o ordunun halkçı özgürlükçü olmasıdır, bunu da parantez olarak söyleyelim, biz Türkiye aydınları, biz Türkiye solu da özgürlükçü değiliz.

Daha çok tartışmadan yana ve daha çok özgürlükçü olmalıyız.

*17 Ocak 2002 tarihinde Galatasaray Üniversitesi Gazetecilik Kulübü'nün düzenlediği, Ferit İlsever ve Erhan Büyükakıncı'nın konuşmacı olduğu "11 Eylül Sonrası değişen dünya dengeleri ve medyanın durumu" başlıklı panelde yaptığı konuşma dergimizce özetlenmiştir.

Kendime

Kendimden kaçmak için
Kendimi verdim kendime
Ilık bir rüzgarda fırtına oldum
Denizlerde duruldum
Şaşırdım
Umuttandır bağrışım
Bağlaya-bağlaya kendimi kendime
Asılı kaldı gözlerim
Sarışın bir çocuğun gülüşlerinde
Tutamadım
Bir maceraydı kendime gidişim
Ne gezdim ırmakları
Ne yürüdüm sokaklarda
Ne bulduysa kaybettiklerimdi
Ağlayamadım
Kendi kendimde yakalandım
Asi bir zamanda
Kocaman bir ömürdü
Kısacık yaşadım
Anlayamadım
Güneşi gördüm kendimde
Maviyi Beyazı Geceyi gördüm
Bir demet kendimi aldım kendimden
Yürüyüp...
Ayrıldım

Levent ÖZBEK

ANTOINE SAINT-EXUPERY ÜZERİNE NOTLAR

Derleyen: Afşar TİMUÇİN

Antoine de Saint-Exupéry 29 haziran 1900'de doğdu. Ailesi adını tam olarak Limoges'un güneyindeki Corrège bölgesine yakın Saint-Euxpéry köyünden alır. 1904'de babası ölünce, Antoine çocukluğunu Lion ve Ambérieu arasındaki Saint-Maurice-de-Remens'de teyzesinin çiftliğinde geçirdi. Üç kızkardeşi ve bir erkek kardeşi vardı. Antoine dinç ve enerjikti. Altı yaşından sonra şiirle ve daha çok mekanik buluşlarla ilgilendi. Bir gece yarısı ailesini kaldıracak ve sabaha kadar onlara şiir okuyacaktır. Annesi bütün bunlardan hoşnut görünürdü. Henüz okul çağındayken Antoine komşu kamptaki bir havacıya kendisini uçuşa götürmesi için yalvaracaktır. Ekim 1909'da Antoine Le Mans'daki (Sarthe) Notre Dame de Sainte Croix adlı cizvit kolejine gönderildi. İlgilendiği konularda canla başla çalıştı (kompozisyon, latinceden çeviriler), ama ilgi alanının dışında kalan şeylere tamamen ilgisiz kaldı. Yuvarlak yüzü ve kalkık burnu arkadaşları arasında ayyüzlü diye çağırılmasına yol açtı. Güçlü kasları yüzünden arkadaşlarından saygı gördü. 1914-1917 arasını Fribourg'daki Saint-Jean kolejinde geçirdi. Baccalauréat'sını alınca donanmaya giriş sınavı için Paris'e gitti, orada Ecole Bossuet'ye girdi. Ecole Bossuet'de öğrenciyken keman dersleri aldı ama bu alanda başarlı olamadı.. Aynı zamanda Güzel Sanatlar Okulu'nun mimari bölümünde çalıştı. Genelde çok parası olmadı, biraz para kazanmak için sevmediği işleri yapmaktan kaçınmadı. Örneğin bir keresinde Hıristiyanlara yapılan baskıları anlatan Que Vadis oyununda oynadı, bunun için her gece Champs-Elysées Tiyatrosu'nda sahneye çıktı.

1921 yılının nisanında hava kuvvetlerindeki görevine başladı. Ama yalnızca yer görevlisiydi. Onun tek şansı çok yakıt harcamak istemeyen ve havadaki eğitimi en aza indirecek olan bir sivil hava pilotundan ders almaktı. Bir gün beklemekten sıkıldı, uçağı kendi başına uçurdu. Uygulama deneyimi kendi yönetimi altında bir saatlik uçuşla oldu. Buna rağmen onu hayranlıkla izleyenlerin şaşkın bakışları altında pisti dönerek uçağı kolayca indirmeyi başarmıştı. Ancak işin boyutları motor yanmaya başladığı zaman anlaşıldı. Birkaç gün sonra sivil hava pilotu olarak sertifikasını aldı ve ilk olarak 1922'de Le Bourget'de hava filosunda pilot olarak Fas'a atandı. 1923 ilkbaharında, seferberliğin sona ermesinden kısa bir süre önce Le Bourge'a inerken ilk kazasını yapmıştı. Boynunu kırmıştı ama birkaç hafta içinde yeniden uçmaya başladı.

Seferberlik sona erdikten sonra Saint-Exupéry iki ayrı göreve getirildi. Sevmediği işlerde başarılı olamıyordu. Ama yazmak için bol vakti vardı. 1925'in nisanında Jean Prévost, Navire d'Argent'da yayımlamak üzere onun uçuş notlarından bazılarını aldı. 1926'nın güzünde, sonraları L'Aéropostale olarak bilinecek olan Société Latécoéré onu Touluse-Dakar arasındaki hava postasını taşıma görevine çağırdı. Bu bitmek bilmeyen günlerde uçağın motorları güvenli olmadığından sık sık zorunlu inişler yapmak gerekiyordu, bu inişler çoğunlukla dağların, kayalıklı kıyıların üzerine ve düşman güçleri arasına yapılmaktaydı. Bütün bunları Antoine de Saint-Exupery on üç yıl sonra Terre des Hommes'da (İnsanların dünyası) pek güzel anlatacaktır. Birkaç ay sonra Saint-Euxpéry'e Casblanca-Dakar arasında Cap Juby'deki çağrı istasyonun denetimi verildi. Burada o 1929'da Paris'de yayımlanmış olan Courrier Sud'u (Güney postası) yazdı. André Maurois bu yapıtı Saint-Euxpéry'nin en iyi roman olarak belirledi. Bundan sonra yazacakları arasında en yalın kurgusu olan budur. Ama daha sonra Terre des Hommes'da geliştirilmiş olan bu önemli tema, azçok değişik biçimde orada da vardır: Orada da Antoine de Saint- Exupéry havacının yaşamının değerini anlatır. Başlıca kişilik Güney postası'nın genç pilotu Jacques Bernis'dir. Onun hayatında gerçek bir kurtuluş olan hava postasındaki işi yaşamına mal olur. Mezar taşına şunlar yazılmıştır: "Pilot ölü, uçak parçalanmış, posta kurtulmuştur."

1929 yılının ekiminde Saint-Euxpéry Arjantin Aeroposta'nın müdürü olarak Buenos Aires'e gönderildi. Dünya'da benzeri bulumayan kasırga ve hortumların arasında uçtu, sonra Punta Arenas kadar uzakta Patagonya sahilinin aşağısında bir havaalanı kurmayı başardı. Kendisinin ve Güney Amerika'daki arkadaşları Mermoz ve Guillaumet'nin deneyimleri Terre des Hommes'da anlatılır. Her ikisi de yaşamlarını uçuşta kaybettiler. Mer-

moz 1936'da denizde, Guillaumet'de hava taşıma hizmetindeyken düşürüldü. 1931'de Aeropostale yeniden düzenlendiğinde, Saint-Euxpéry Paris'e döndü ve Vol de Nuit'yi (Gece uçuşu) yayımladı. Bu kitap Güney Amerika'daki gece uçuşunun özelliklerini açıklar. Hava ulaşım ortaklıkları gece uçuşları engellenince vaktiyle elde etmiş oldukları şeylerin pek çoğunu elden kaçırmaya başladılar. André Gide'in Vol de Nuit'ye yazdığı önsözde açıkladığı gibi bu yapıt edebi değerinin dışında bir belge niteliği taşır. Kitaptaki en etkileyici kişilik Rivière'di. "Sevgiden daha büyük bir ödev" belirlemesini yapan bu kararlı bu demir gibi adam en büyük tehlikelerle karşılaşacak olan pilotları yüreklendirmektedir. Vol de Nuit Aéropostale'ın başında Saint-Euxpéry'nin şefi olan M. Didier Daurat'ya adanmıştır. Saint-Exupéry Riviére karakterini oluştururken kuşkusuz yarattığı zaman Didier Daurat'yı düşünüyordu. Ama Specatateur'da şu anlatılır. "Ben Rivière değilim. Herbirimizde Rivière'den bir şeyler bulunur." Kitabın ana fikri son paragrafta yer almaktadır. Doğa koşullarıyla umutsuzca savaşan pilot pek güzel anlatılır. Courrier Sud (Güney postası) Saint Euxpéry'ye ün kazandıran 170 sayfalık incecik bir çalışmaydı. Onun, Alfred de Visney'in yüz yıl kadar önce yayımlanmış Servitude et Grandeur (Kölelik ve büyüklük) adlı çalışmasıyla büyük benzerlikler taşıdığı ileri sürüldü.

1933'de Air France kurulduğunda bütün bir sivil hava yolunu oluşturmak için Saint-Euxpéry'e herhangi bir görev önerilmedi; o da bir ortaklığın uçak yapımında test pilotu olarak göreve başladı. Saint-Raphael denizi üzerindekl uçuşu sırasında geçirdiği kazada boğulmaktan güçlükle kurtuldu. 1934'de Air France onu çeşitli işlerde çalıştırdı. Ertesi yıl Akdeniz havzasındaki tur dersleri için bir Siomun uçağına sahip oldu. Uçağına çok güveniyordu, André Japy'nin Paris'den Çin-Hindi'ndeki Saigon'a kadar olan seksen yedi saatlik uçuş rekorunu kırmaya karar verdi. O ve teknisyeni Prévot'nun yara almadan kurtuldukları kazanın nasıl olduğunu ve kazayı, çölde susuzluktan ölmek üzereyken bir arap tarafından nasıl kurtarıldıklarını Terre des Hommes'da anlatır. 1935 yılından önce Saint-Euxpéry L'Intransigeant ve sonra Paris-Soir gazeteleri adına haber ulaştırması için Rusya'ya gönderildi. Bir yıl sonra İspanya iç savaşı patlak verdiğinde, Paris-Soir'da muhabir olarak çalışıyordu. Onun İspanya'daki deneyimleriyle ilgili bazı yaşantıları Terre des Hommes'da ve Lettre a un Otage'da (Bir rehineye mektup) verilmektedir. Aynı zamanda Seuil yayınlarından çıkan La Vie de Saint-Euxpéry'de (Saint-Exupéry'nin yaşamı) Moskova ve Madrid'deki ropörtajlarından alınmış ilginç noktalara yer verilmiştir.

İki yıl sonra (haziran 1938) Simoun uçağında Newyork'dan Tierra del Fuego'ya kadar düşman mevzileri üzerinde gözlem uçuşu yaparken daha önce birkaç kez kaza yapığı Guatemala yakınlarındaki yerde gene kaza yaptı.. Birkaç ameliyat ve uzun bir iyileşme döneminden sonra Fransa'ya döndü. Son birkaç yıl içinde yazmış olduğu makaleleri düzene koydu ve kitaba Terre des Hommes adını verdi. 1939 ilkbaharında yayımlanmış olan Terre des Hommes Fransa'dan Afrika'ya ve Güney Amerika'ya uzanan hava yolunun oluşturulmasında rol almış Saint-Euxpéry ve arkadaşlarının serüvenlerini filozofça bir bakışla didikleyerek anlatır. Atlantik üzerinde Mermoz'u, Andlar üzerinde Guillaumet'yi, Saint-Euxpéry'nin rekor denemesi amacıyla Paris'den Saigon'a yaptığı başarısız uçuş girişimini, Afrika çöllerini ve kabilelerini, İslamı, üzerinde vahaların bulunduğu çölleri ve İspanya iç savaşıyla ilgili bir takım olayları anlatır. Bütün bunlar onun daha önceden yapmayı başardığı en güzel betimlemeli anlatımlara dayanıyordu. Ama bu kitap olayların betimlenmesinden daha çoğunu başarıyordu. Kitap bize Sint-Euxpéry'nin yaşam felsefesini açıklarken onun modern dünyanın temelini oluşturan makinayla ilgili gözlemlerini ve çağdaş insanın uyum sorunlarını verir Ayrıca Mermoz ve Guillaumet'nin kahramanlık serüvenlerinden giderek arkadaşlığın değerini ortaya koyar.

1939'da savaş patlak verdiğinde, Saint Euxpéry donanmada eğitmen olarak görevlendirildi. Yaşına karşın düşman mevzilerinde gözlem pilotu olarak atanmayı başarmıştı. O birçok görev önerisini geri çevirdi ve kahramanlık gerektiren durumlarda rol oynadı. Aynı yıl 17 haziranda kendi filosuyla önce Kuzey Afrika'ya uçtu ve daha sonra New York'a uçtu. Daha sonra iki yıl içinde Pilote de Guerre'i, Lettre à un Otage'ı ve Le Petit Prince'i yazdı. Sonucunu suluboyayla resimledi. Pilote de Guerre mayıs ve haziran ayındaki Fransa savaşını anlatır. Flight to Arras adlı çevirisi önemli ölçüde okuyucu buldu. Vichy hükümeti kitabın Fransa basımını kısa sürede durdurdu. Sonraki yayımı Gallimard tarafından 1942'de yapılmıştır. Lettre à un Otage 1943'de New York'da yayımlandı. İlk olarak Fransa'da çalışan arkadaşı Léon Werhe'e ve Alman işgalindeki tüm yurttaşlarına adanmıştır. Le Petit Prince'de Saint-Euxpéry çocukluğuna döner. Çölde kalmış bir pilota küçük bir çocuk görünür, çocuk şöyle der küçük prense: "Lütfen bana bir koyun çiz." Küçük dostuyla olan neşeli görüşmelerinde Saint-Euxpéry kendisindeki Küçük Prensi ortaya çıkarır.

1943 güzünde bir Amerikan konvoyuyla Kuzey Afrika'ya gitti. Eski uçuş topluluğunu yeniden oluşturdu. Ama yumuşak iniş yaptığı bir kazadan sonra General De Gaulle onu yaş sınırını geçmiş olanla-

rın bulunduğu yedek listeye koydu. O sonunda amerikan generali Eakers tarafından yeniden askeri keşif uçuşları yapmak üzere göreve alınma olanağını buldu. Bu uçuşlardan sekiz tanesini başarıyla tamamlamıştı. 31 haziran 1944 güzünde Grenoble ve Annecy üzerinde uçmak üzere havalandı. Bir Alman uçağı tarafından düşürüldü, ama onun nasıl düştüğü belki de hiçbir zaman bilinemeyecek. "Nazi, tüm yükseliş umudunu yokeder ve binlerce yıl için insanın yerine bir robotlar topluluğu oluşturmaya çalışır" derken haklıydı.

Antoine De Saint-Exupery'nin İnsancı Felsefesi

Antoine de Saint Exupéry'nin Küçük Prens'i çocukluğumuzun süsü oldu. Biz ilk felsefe hazzımızı o küçücük kitabın sayfalarını karıştırırken aldık. Düşünmek gerçekliğe dokunmaktır. Biz bu dokunuşun sevincini yalnız Dostoyevski'nin, Flaubert'in, Çehov'un yapıtlarında değil, aynı zamanda o çok küçük Küçük Prens'de yaşadık. Daha sonra önümüze İnsanların Dünyası çıktı, Güney Postası çıktı, Savaş Pilotu çıktı. Orada biz bir yeni zamanlar insancısıyla karşılaştık: gençliğimizin renklerinden biri André Gide'se biri de Antoine de Saint-Exupéry'dir. Biz artık toplumcu dünya görüşüne bağlı gençlerdik. Kimimiz salt öğreti kitaplarındaki bilgiyi ya da bildiriyi almak için çaba gösteriyordu kimimiz de daha geniş çerçevede insan bilgisine ulaşmaya çalışıyordu. Ben sayıca çok daha az olan ikinciler arasındaydım. Bizimki bir çeşit toplumcu insancılıktı. Belki bir çeşit duyguculuk bile diyebilirsiniz buna. Ben kendi payıma o zamanlar insanı iyice tanımadan dünyada hiçbir şeyi kımıldatamayacağımı çok iyi biliyordum. Bugün bu inancım iyiden iyiye koyulmuştur.

Savaş Pilotu'nun girişindeki şu duygu dolu sözleri gençliğimden beri unutmamışımdır. Daha doğrusu o sözleri her anımsayışım beni gençliğime götürür: "Elbet düş görüyorum. On beş yaşımdayım. Sabırla geometri problemimi çözüyorum. Dirseklerimi kara sıraya dayamışım, pergeli, cetveli, iletkiyi özenle kullanıyorum. Dikkatliyim, dinginim. Çevremde arkadaşlar alçak sesle konuşuyorlar. Onlardan biri kara tahtaya sayılar yazıyor. Daha az ciddi olan bazıları briç oynuyorlar. Zaman zaman düş kurup çok ötelere dalıyorum ve pencereden dışarıya bir göz atıyorum. Bir ağaç dalı güneşte ağır ağır sallanıyor. Haylaz bir öğrenciyim. Güneşin tadına varmanın hazzını yaşıyorum, sıranın, tebeşirin, kara tahtanın çocuksu kokusunun tadına vardığım gibi. Bu çok korunmuş çocukluğa kendimi hapsediyorum. Şunu çok iyi biliyorum: önce çocukluk var, kolej var, arkadaşlar var, sonra sınavlarla yüzyüze gelinen günler... Diplomaların alındığı günler..."

Ondan sonra yaşamın gerçekleriyle yüzyüze gelinecek, yaşamın katı yüzü kendini gösterecek. Ben garip bir kolejliyim diye düşünür Antoine de Saint- Exupéry, bu mutluluğu bilen bir kolejliyim ve yaşamla yüzyüze gelme konusunda aceleci değilim. Ancak o yaşamın en güç yüzlerinden birini, serüven dolu olanını seçecek, Nietzsche'nin deyişiyle yaşamını tehlikelerden kuracak. Yaşamak, yaşarken ölümü duymak, ölümün sınırına kadar gitmek, ölümü bir gerçeklik olarak benimsemek. "Ölümü duymak için ölüme gereksinimimiz olan saatleri düşlemek gerekir." Yaşamı gözlemlerken ve anlamaya çalışırken ölümü dışlamamak, yaşamı ölümle kavramak ya da ölümle birlikte kavramak. Her şeyden önce aşkla, enine boyuna yaşamak. "Aşka hakkım olmasını isterdim. Kimin için öleceğimi bilmek isterdim." Yaşamak gerçek insan olmanın koşullarını gereksinir. Yaşama kabasaba yönelmek onu dağıtmak, bozmak, zedelemektir. "İnsan her zaman insandır. Bizler insanlarız. Ve ben bende kendimden başka kimseye raslamadım." Ölen kişi neyse o olarak ölür. Her kişi kendini ölür, kendinde ne varsa onu ölür, ne olmuşsa, ne olabilmişse onu ölür.

Ona varoluşçu diyebilir miyiz? Ne olursa olsun o bir yaşam filozofudur. Onu varoluşçu diye düşünmemizi kolaylaştıran şey yaşamı özgürlük içinde kurulan bir değer olarak görüyor olmasıdır. "Yaşamak ağır ağır doğmaktır" der Antoine de Saint-Exupéry. Yaşamı ağır ağır kuruyoruz, kendimizi ağır ağır oluşturuyoruz, ama yaşamın anlamlarına birden vardığımız oluyor. "Birdenbire gelen bir esin bazen yaşamın akışını değiştirir gibidir. Ama esin düşünceyle birden gerçekleşen bir görüdür, ağır ağır hazırlanmış bir yoldur. Dilbilgisini yavaş yavaş öğrendim. Bana sözdizimini de öğrettiler. Duygularımı uyandırdılar. Ve işte bir şiir şimdi yüreğimi vuruverir." Gerçek yaşam gerçeği yaşamakla gerçekleşir: Bir şeyin gerçeğiyle kopyası arasında büyük bir ayrım vardır. Gerçeği yaşamak önemlidir ama zordur. Yaşamak zoru yaşamaktır. Gerçek yaşam güç yaşamdır. "Elbet inanmak isterdim, kavga etmek isterdim, yenmek isterdim. Kendi köylerini ateşe vererek inanır gibi yapmak, kavga eder gibi yapmak, yener gibi yapmak boştur, ondan herhangi bir heyecan duymak güçtür. Varolmak zor iştir."

İnsan olmak düşünüyor olmaktır. Sesi kulağımızla mı zihnimizle mi duyarız? "Gerçek uzam hiç de göz için değildir, o yalnızca düşünceye uyarlanmıştır." Dünyayı kavrayabilmek için, yaşamı anlayabilmek için iyi bir göz olmak gerekir, yoksa bir takım boş ciddilikler bir şeyleri kavrayabilmemiz için yeterli değildir. Küçük Prens'de çocuksu bir uyarı bizi gerçekle yüzyüze getirir: "Ben bir gezegen biliyorum, orada kıpkırmızı bir adam var. O adam hiç

çiçek koklamadı. Bir yıldıza dönüp bakmadı. Kimseyi sevmedi. Toplamalar yaptı, başka bir şey yapmadı. Bütün gün senin gibi hep şöyle dedi: 'Ben ciddi bir adamım, ben ciddi bir adamım.' Bu ona gurur veriyordu. Ama bu bir insan değildi, bir mantardı." O zaman insan gerçeğinin boş ciddiliklerde değil de baştan sona çocukluklarda olduğunu sezeriz. "Yalnız çocuklar ne aradıklarını bilirler" der Küçük Prens. "İnsanlar aradıklarını bir gülde ya da bir parça suda bulabilirler." Öyleyse ne yapmalı? "Gönülden aramalı." Bu arada tilki ona sorumluluğun ne olduğunu öğretir: "İnsanlar bu gerçeği unuttular, dedi tilki. Ama sen onu unutmamalısın. Evcilleştirdiğin şeyden sonuna kadar sorumlusun. Gülünden sorumlusun sen."

Tilkinin bu sözlerini elbette önemsemek gerekir, onun boşa konuştuğunu düşünmek yanlış olur. Saint-Exupéry'nin insancı felsefesi baştan sona sorumluluk felsefesidir. O insanı yazgı fikrinin dışına çıkarır, yazgılı bireyin yerine istemli bireyi, kendi yazgısını yaratan bireyl koyar. İyiliklerimizin de kötülüklerimizin de kaynağı bizdedir. Kendine yenilmek de var kendiyle güç oluşturmak da. Başlıbaşına bir felsefe kitabı olan ya da kitapları arasında felsefi derinliği en büyük olan Gece Uçuşu'nda bunu şu sözlerle anlatır: "Bir dış yazgılılık yok, ama bir iç yazgılılık var: bir an geliyor, insan o anda yaralanabilir olduğunu görüyor; işte o zaman yanılmalar sizi bir başdönmesi gibi kendine çekiyor." İnsan, bu bilinçli ve dolayısıyla istemli varlık her şeyden önce evrensel düzeyde sorumlu varlıktır. Sorumluluk duygusu koşullara bağlı değildir, o her yerde ve her zaman olması gerekendir. İnsanların dünyası'nda şöyle der Saint-Exupéry: "İnsan olmak tam tamına sorumlu olmaktır. Bizim yüzümüzden olmuşa benzemeyen bir sefillik karşısında utanç duyabilmektir. Dostların kazandığı bir zaferden onur duyabilmektir. Kendi taşını koyarken dünyanın kurulmasına katkıda bulunduğunu sezmektir." İnsancı bakış kim neden sorumludur sorusunu sordurmaz bize. "Her kişi herkesten sorumludur. Her kişi tek başına sorumludur. Her kişi herkesten tek başına sorumludur" (Savaş Pilotu). Böylece sorumluluk duygusu bizi evrensele bağlar, özeli evrenselin altına koymamızı gerektirir. Aynı kitapta, yazar "İnsanın birey üzerindeki üstünlüğü için savaşacağım, evrenselin özel üzerindeki üstünlüğü için" der. Bizim için önemli olan insandır, insan değerleridir, insanın geleceğidir. Neyin uğrunda ölebileceğimizi iyi bilmeliyiz: "Bir katedral için ölünebilir. Taşlar için ölünemez. Bir halk için ölünebilir. Bir kalabalık için ölünemez."

Evet, tilkinin sözlerine kulak vermemiz gerekir: "Ben senin için yüz bin tilkiden biriyim. Ama beni evcilleştirirsen birbirimize gereksinim duyarız. Sen benim için dünyada tek varlık olursun. Ben senin için dünyada tek varlık olurum." Sorumluluk bizi dünyaya yerleştirir ve geleceğe bağlar. "Kimse kendini hem sorumlu hem umutsuz duyamaz" (Savaş Pilotu). Umudun iyiden iyiye sönmüş gibi olduğu yerde bile umut vardır: "Çölü güzelleştiren onun bir yerlerde bir kuyuyu gizliyor olmasıdır" (Küçük Prens). Böylece insan dünyayı arındırmaya, onu katışıklarından temizlemeye, onu daha da güzelleştirmeye yönelecektir. Umudun açtığı kapıdan yeni bir dünya tasarısı girecektir. Gizlerle dolu bir dünyayı değil, apaçık bir dünyayı oluşturmaya çalışmalıyız: "Yalnızca gizden korkulur. Hiç giz kalmamalı. İnsanlar bu karanlık kuyuya inmeliler ve çıkarken hiçbir şeye rastlamadıklarını söylemeliler" (Gece uçuşu). Aynı kitapta, yazar insan yaşamından daha değerli hiçbir şeyin olmadığını söyler: "İnsan yaşamının fiyatı yok, ancak biz her zaman değer konusunda insan yaşamını aşan bazı şeyler varmış gibi davranıyoruz." Demek ki her şey insan içindir ve insanın insandan başka amacı yoktur ya da olmamalıdır: "Makine bir amaç değildir. Uçak bir amaç değildir: o bir araçtır. Saban gibi bir araç "(İnsanların dünyası). İnsan ağır adımlarla da olsa geleceğe doğru ilerlemek zorundadır: "İnsanı kurtaran şey bir adım atmaktır. Sonra bir adım daha" (İnsanların Dünyası).

Doğrulara ulaşmak önemlidir, bunun için iyi bakmak, iyi görmek önemlidir. Kuru bir düşünsellikle dünyayı kavramaya çıkmak boşuna oyalanmaktır. "İnsan ancak yüreğiyle iyi görür" (Küçük Prens) ve doğru dediğimiz şey de "evrenseli savunan dil" olmakla "dünyayı basitleştiren şeydir, kargaşa yaratan şey değildir" (İnsanların Dünyası). Böylece Antoine de Saint-Exupéry bize insana adanmış insan fikrini getirir, anılarla dolu romanlarında tam tamına insancı bir felsefe geliştirir. İnsanı aydınlığa çıkaracak olan bu adanmış insandır: "Bir müzikçinin uykusuzlukları ona güzel yapıtlar verdiriyorsa bunlar güzel uykusuzluklardır" (Gece Uçuşu). Böylece Antoine de Saint- Exupéry tüm yapıtlarında insan için bir kendini aşma felsefesi oluşturur. Burada adını andığımız yapıtlarında olduğu gibi benim henüz okumaya vakit bulamadığım ama zaman zaman göz gezdirdiğim Citadelle (Kale) adlı tamamlanmamış yapıtında da her zaman insan için güzel dilekler ortaya koyarken bir yeryüzü dininin habercisi gibi görünür. Onda insan evrensele açık bir güçtür, geleceğe açık bir güçtür, bir değerler yaratıcısıdır, ortaya koyduğu doğrularla dünyayı daha da yetkinleştirecek varlıktır. Ondan hep ileriye doğru bir adım daha atması beklenir.

KADINLAR ŞİİR YAZABİLİR Mİ?

Berrin TAŞ

"Kadınlar şiir yazabilir mi" (1) diye soruyordu Mustafa Armağan bir yazısında. Aslında bu soruyla kadınların şiir yazamayacağını ispatlamaya çalışıyordu. Dış dünyadaki olumsuzlukların kadındaki varolan potansiyeli kamçılayıcı bir etki de yapabileceğini ama yapmadığını söylüyor. Buna göre kadından şair, yazar olmaz. Şöyle söylüyor "kadın duyar, fakat ifade etmekten kaçınır çünkü ifade duygunun iffetinin bozulması, mahremiyetinin ihlalidir, oysa ifade erkeğin kendisini ispat için kaçınamayacağı bir araçtır."

Görüyorsunuz işte. Cinsiyetçilik ideolojisi kadına kendini anlatma hakkı bile vermediğini nasıl itiraf ediyor.

Bu söylem yalnızca bir olgunun dile gelmesidir. Bunun dışında bir değeri yok. Kadının değiştirmek zorunda olduğu tam da bu. Kendini anlatabilme becerisini kazanmak. Bilimle, sanatla, felsefeyle varolmanın "iffetinin bozulmasına" neden olmayacağının bilincine varmak, onurlu bir yaşamın temelidir. Ya da diyelim varolabileceği ortamı oluşturmak öncelikle gerekli. Zira bu tür egemen erkeklerin piyasasında kadının kendini geliştirme ortamı daraltılmıştır. O ortamı yaratabilmek ve alan açabilmek için o yana bu yana biraz ittirmek gerekiyor.

İşin en acı yanı kadınların da tıpkı bu erkekler gibi düşünmesi. Söylemleri ve eylemleri birbirini tutmuyor. Daha geçenlerde kadınlar arası bir dedikodu kulağıma ulaştı. Buna göre benim yazılarımı Cengiz Gündoğdu yazıyormuş.

Bu dedikodular bana bir başka davranış biçimini anımsattı. "Aşk... Yeni İnsanın Dili" adlı kitabım çıktığında kendisi de sanatla ilgili bir kadının söyledikleri. Önce bir güzel kitabımı övdü. O ne bilgiymiş öyle, o kadar kitabı nasıl okumuşmuşum, aman neler de bilirmişim türü sözlerden sonra yeterince beni pohpohladığına inandı ve asıl söylemek istediğini söyledi. Yüzünde yarı merak, yarı alaycı bir gülümsemeyle kız Cengiz bey sana hiç yardım etmedi mi derken son darbeyi vurmuş utkulu bir komutan gibiydi. Böyle durumlarda ne söylenebilir. Kendimi savunmak... hayır. Ona kitabı benim yazdığımı söylemek... hayır. Hiçbiri değil. Evet dedim, kendi masasının başında otururken kendi yazılarını yazıyor sonra benim odama geliveriyor, benim kılığıma bürünüyor ve bu kez de benim için yazmaya başlıyor.

Doğrusu şu. Cengiz Gündoğdu beni yetiştiren insandır. Başkalarına emek verdiği gibi bana da emek verdi. Yaratıcılığımın gelişmesinde payı büyük. Bunu her zaman gururla söylerim. Kimileriyle yapılan söyleşilerde adının unutulmasını insanın kendi gelişim sürecine ihaneti sayarım.

Antikçağ'dan beri böyle olmuş. Kadınların herhangi bir konuda başarı gösterebilmeleri için bilgili bir erkeğin yardımı, desteği gerekmiş. Kimi zaman anlayışlı geniş görüşlü bir baba ya da rastlantıyla bilgili bir koca, kadının önündeki duvarların yıkılmasında etkili olmuş. Bu olgunun dışında kendini varedenler de olabilir elbette. Ama bizimki gibi doğu toplumlarında, toplumsal koşulların kadının yaşam alanını daralttığı durumlarda bu yol açıcılık kadına verilmiş bir ödüldür. Bu açıdan kendimi şanslı sayıyorum.

Ben edebiyata girerken bir kadından destek alabilseydim, ondan yararlanmayı da isterdim. Ne yazık ki böyle olmadı. Kadınlar beni sevmediler.

Özetle kendimi ispatlamak ve bu dedikoduları susturmak için Cengiz Gündoğdu'yu reddetmem gerekmiyor. Varolabilmek için buna gereksinmem yok.

Arada bir yaşadığım kimi süreçleri düşünürüm. Birilerinin beni aşağılama isteği duyduğunu anladığım zaman susmayı yeğlerim. Böyle durumlarda kendimi Antikçağ'daki kadınlarla özdeşleştiriyorum. Hatta Antikçağ'dan başlayarak kadınlar için yapılmış tüm karalamaların, aşağılamaların günümüzde de sürdüğünü söylemek abartı olmaz. Kadınların başarılarını küçümsemek alışkanlığı düşünselliğin erkekçe, duygusallığın kadınca olduğu savının yerleşmesine yol açtı. Bu sav felsefe tarihi boyunca kadın için verilen yargıların temelini oluşturdu. Kısaca akıl, aklı kullanma becerisi erkeklerin ilgi alanına giriyordu.

Tuhaf durum şu. Bugün kadınlar kimi hemcinslerine tıpkı erkeklerin davranış modeliyle yaklaşabiliyorlar. İçlerinden geçeni kim bilebilir. Daraltılmış dünyalar kendisi için başarıyı olanaksız gördüğü sürece hemcinsini incitmek isteyecektir. Bana bu kadınları da anlamak ve onları sevmeyi sürdürmek düşüyor. Belki, onlara ayna tutmayı başarabilirim.

Zira kadının kendisini kısıtlayan geleneksel yapının içinde varolması olanaksız. Bu yapı kadının neyi nasıl yapması gerektiğini planlayan, kadına

meta olmayı öneren bir anlayışın dışavurumudur. Kadın evden ya da kendi iç evinden dışarıya, topluma açılmaya başladığında onu tehlikeler bekler. Sokağın diline alışık değildir. Caddeler, sokaklar onun alıştığı biçimde konuşmazlar. Para kazanmayı öğrenmemişse, insanları yeterince tanımıyorsa işi daha da zordur. Yaratıcılığını geliştirmek yerine kof övgülerin eşliğinde yönünü bulmakta zorlanabilir.

Geçtiğimiz yaz İnsancıl Atölyesi'ndeki programlar arasında "Tarihi Süreçte Kadın" da vardı. İlk kez 8 Mart'a odaklanma gereği duymadan, üç ay boyunca kadın irdelendi. Üstelik yaz sıcağında. Sürpriz bir biçimde programın ağırlıklı dinleyicileri erkeklerdi. Bu olguyu önemsiyorum. Maço erkeklerin ağırlıklı olduğu bir toplumda yaşamamıza karşın, bu olgunun dışına düşen kimi erkeklerin kadın sorunlarıyla ilgilenmesi geleceğe dair umudumu korumama neden oldu.

Anlayamadığım durum kadınların kendilerine karşı ilgisizlikleri. Yaşam içinde karşılaştıkları kimi sorunlarla boğuşurken şikayetçiler ama insanlığın tarihi içindeki kimi süreçlerini hiç merak etmiyorlar. Siz bilirsiniz ama unutmayın yorulmadan ekmek vermezler insana. Mücadele etmeden kaliteli bir yaşam oluşturma olanağınız yok. Sürüklenirsiniz, yaşadığınız güzellikler de rastlantıya bağlıdır ancak. O rastlantılar da pamuk ipliğiyle tutturulmuştur. Pat... ip koptu. Geriye feodal beklentilerin yarattığı kadın kaldı. O kadının varlığı bile tehlikede. Kapitalizmin meta olarak pazarladığı bedenleriyle kadın alınıp satılan bir mal. Kendini pazarlama yöntemine göre değeri artar ya da azalır. Ama bu değerin insanın değerleriyle ilgisi yoktur.

Yaz toplantısında neden kadın sorunu diye sormuştum. Çünkü kadın sorunu insanlığın yakıcı bir sorunudur. Erkeğin de kadının da dimdik yaşayabildiği bir dünya güzel bir dünya olabilir ancak. Sonra kadını ve erkeği birbiriyle ilişkileri içinde değerlendirmek gerçekte erkeği de incelemek anlamına geliyor. Bu da bize insanlığın çözemediği sorunlara yaklaşımımızda temel bir bakış getirecek. Çeşitli toplantılarda kadına dair kimi sorunlardan söz ettiğim zaman hemen hemen ilk tepkileri feminist olup olmadığımı sormak oluyor. İnsanımızın bilincinde feminizm erkek düşmanlığını çağrıştırıyor. Bunda yaşadıkları kimi olaylardan yola çıkarak erkeklere düşmanca yaklaşan kadınların payı olsa gerek.

Sorun insanın insanca yaşayacağı bir dünyaya geçişi temsil eden ara sorundur, demiştim.

Türkiye'deki kadının sorunlarına baktığımda neler görüyorum. Önceliği yaşama hakkına verirsem namus cinayetlerini en temel sorunlardan biri sayıyorum. Kadının babadan, kocadan, ağabeyden, sevgiliden dayak yemesini de eklediğimde sorunlar giderek büyümeye başlıyor. Ardından başlık parasına ya da berdel aracılığıyla satılmasıyla mal derkesine düşürülmesinin zemini hazırlanıyor. Bu zemin kapitalizmin vitrininde kendini pazarlamanın yöntemlerini öğrenmeye dönüşüyor.

Yani kadın bir yanıyla törelere bağlı bir yaşam sürerken, öteki yanıyla modernlik adı altında tüketime odaklandırılmış bir yaşamın nesnesi durumuna düşüyor. Üstelik bunun farkında bile değil.

İçiçe geçmiş sorunlar yumağına, bekaret zarı kontrolleriyle kadının bedenine hükmeden bir anlayışı eklersem, kadın için soluk alabilmenin hiç de kolay olmadığı görülür. Kadın namus cinayetinden canını kurtarabilirse onu başlık parasına satılma bekliyor. Yok başlık parasına satılamıyorsa aileler arasında değiş tokuş edilerek -berdel yöntemiyle- satılıyor. Ülkemizde çoğu durumlarda yasalar törelerin altında kalıyor.

Yine de sorun bitmedi. Kazara kadın bu sorunları yaşamadı diyelim. Başka sınavlardan daha geçmesi gerekecek. Eğitimde eşitlik hakkını kazanmaya çalışacak. Bitmedi eğer çalışan bir kadınsa bu kez evle iş arasında sıkışacak. Çocuk doğurursa o çocuğa bakmakla uğraşırken sosyal yaşamdan uzak kalacak ve bu konuda kimseden yardım istemeyi bile düşünemeyecek. Zira çocuk bakımı kadının asli görevidir. Çocuk ve kocanın bakımından sorumludur. Aksi bir yaşam düşünebilmek için zihnin kilitlerinin açılması gerekiyor.

Yasalarla mülkiyet hakları koruma altına alınmaya çalışılıyorsa da ben kültürel bilinçteki donmuş kalıpların yasaların uygulanabilirliğini kösteklediğini düşünüyorum.

Berat Günçıkan, Prof. Dr. Gülen Aktaş'la bir söyleşi yapmıştı Cumhuriyet'in ekinde. (2) Gülen Aktaş fizikçi kadının açmazlarını anlatırken "fizikçi kadın da olsa yine yemeği hazırlayacak, çocuğu yatırıp sınav kağıdını okuyacak. Bunun tersi az, tersi yalnızlığı gerektiriyor," diyordu. Üniversitelerde evlenmemiş öğretim üyesi çokmuş, evlilerin çoğu da çocuk yapmamış. "Cinselliği taşımak zor, üniversiteler oldukça tutucu. Kılık kıyafet, makyajınız, saçınıza ne yaptığınız... tüm bunlar çok dikkat çekiyor. Kadın kimliğinizi biraz bastıracaksınız ki dikkat çekmeden ilerleyebilesiniz" derken ezeli bir sorunu gündeme getirmiş oluyordu.

Ortaçağ'daki kadınlarda zamanlarının bilgilerini öğrenebilmek için evli bir kadın olmakla, manastıra çekilmek arasında seçim yapmak zorundaydılar. Zamanın bilgilerine ulaşabilmek için manastıra gitmeyi tercih eden kadınlar evlenemezdi. Evlenmeyi tercih eden kadınlar da bilgiye ulaşamazlardı. Ma-

nastırda keşişlere sistematik bir eğitim verilirken kadınlara aynı eğitim gereksiz görülüyordu. Evet Latince ve İncil yanında yedi sanat dedikleri gramer, diyalektik, retorik, müzik, aritmetik, geometri ve astronomi dersleri veriliyordu ama "anlayabilecekleri" kadar.

Ortaçağ genellikle kadınlara büyük baskıların yapıldığı bir çağ olarak bilinir. Oysa ortaçağın başlarında 500 ile 1000 yılları arasında kadınlar daha iyi durumdalar. Kamu hayatında mahkeme önünde kendilerini savunabiliyorlar. Vasiyet yapabiliyorlar. Ekonomik alanda etkinlik gösterebiliyorlar. Dil alanında bile günümüzden daha ileri olduğunu söyleyebiliriz. O zamandan kalma metinlerde insanlar cinsleri ile gösteriliyor. sözgelimi okur-kadın, okur-erkek olarak kullanılıyor dil. Daha sonra kilisenin yasa yapma hakkı artarak yerleştikçe -9. yüzyıl- kadınların durumu da değişti. Kadınlar hakkındaki olumsuz imge ağırlık kazandı. Her türlü kilise işleri kadınlara yasaklandı. Ortaçağ'ın sonlarına doğru bu insanların bilincine yerleşti ve toplum yaşamının bütün alanlarını etkiledi. Thomas von Aquin'in tezi ile daha da güçlendi. Ona göre kadın iki kez daha az değerli. Bir kez doğal olarak. İkinci kez Havva'nın sorumlu olduğu ilk günah yüzünden. Kadınlık doğal bir kusur.

Artık mahkemede kendilerini erkek vasiye temsil ettirebiliyorlardı. 13. yüzyılda -ortaçağın sonu- katolik kilisesi evliliği çocuk yapma ve cinsel taşkınlıkları önleme kurumu olarak görüyor. Evlilik hayat boyu bağlılık ama uygulamada kadının kocayı kabul etmesi pek de önemli değil. İşte böyle bir ortamda kadınlar kendi çağlarının tinsel ve kültürel hayatına katılma olanaklarını yalnızca manastırlarda bulabildiler. Bunun karşılığı cinselliğin reddedilmesiydi.

İslam'ın kadına bakışı da hiyerarşik bir yapı gösteriyor. Bu bakışta tanrıyı piramitin tepesine yerleştirirsek, tanrı'yla iletişimi sağlayan erkektir. Kadın ise erkeğin istemlerini yerine getirdiğinde ancak erkek aracılığıyla tanrı'ya ulaşma ayrıcalığını edinebilir. Türkiye'deki İslamcı kadına dikkatle bakıldığında bu hiyerarşinin yaşamın her alanında karşılığını bulduğunu görebiliriz. Hizbullah'ın vahşi cinayetlerine İslam'ın kadına bakışını sorgulayan Konca Kuriş'in de eklendiğini anımsatırsam uç bir örnek vermiş olurum. Bu örneğe Erbakan'ın iktidar döneminde gazetelerden bol bol izlediğimiz muta nikahı öykülerini de katarsam toplumsal yaşamı yeniden düzenlemeye yönelik bir uygulamanın erkeğin cinsel gereksinimlerinin pratik çözümünü içerdiği görülür. Tabii bu bir gecelik nikahların kadının yaşamındaki sonuçlarıyla kimse ilgilenmez. İşte bu nedenle sık sık kadının kendini yeniden varetmesi için bilincinin geliştirilmesi gerekliliğinden söz ederim. Yaşamının yönünü kendi beklentileriyle belirleyebilmek ve sürüklenmemek için bakışlarını insanileşmeye, ışığa çevirmekten başka çözümü yoktur kadının.

Oysa Türkiye'de İslamcı kadın türban takabilmek için çırpınıyor. Üstelik üniversitede türban takamadığı için okumamayı kabullenmek durumunda kalıyorlar. Bunu anlayabilmem olanaksız. İnsanın kendini geliştirmemek gibi bir hakkı olamaz. Bir özgürlük sorunuymuş gibi gürültüyle savunulan türban takma sorunu kadının insani haklarından dışlanmasıdır. Ülkemiz kadını da kendi elçeğiziyle yobazlara katkıda bulunmayı özgürlük sanıyor. Bir gün eğer o yobazlar daha güçlü kazanımlar elde ederlerse o zaman neler yitirdiklerini anlayacaklar ama geç kalmış olacaklar. Hepimiz gecikmiş olacağız. Onlara ufak bir başlangıç örneği olarak Konca Kuriş'i anımsatmak isterim. Ardından Cezayir'de öldürülen kadınları ve 1993'te İslami Selamet Cephesi'nce ölüme mahkum edilen Halide Mesudi'yi anımsatmak isterim. Saklanarak yaşamak durumunda kalan Mesudi'nin bugün ne durumda olduğunu bilemiyorum tabii.

İnsancıl'daki yaz programının en güzel yanı Atölye'nin bundan sonraki kadın araştırmalarına zemin hazırlayan birliktelikleri oluşturmasıydı.

Siz kadınları aramıza katılmaya, elele birlikte gelişmeye, güzelleşmeye çağırıyorum. Sizleri Mart'ın ilk haftasından başlayarak her Salı 18.30-20.30 arası kadını irdeleyeceğimiz seminerler dizisinde görmek sevincimizi çoğaltacak.

Yararlanılan Kaynaklar
1. Zaman Gazetesi, 10 Ekim 2000 Mustafa Armağan'ın Çepeçevre köşesi "Kadınlar Şiir Yazabilir mi" başlıklı yazı.
2. Prof. Dr. Gülen Aktaş'la söyleşi, Berat Günçıkan 1 Temmuz 2001 tarihli Cumhuriyet eki, Sayı.797

Yalçın KÜÇÜK

ŞEBEKE
"Network"

YGS Yayınları
Tel: (0216) 330 21 88

TIPTA VE TIPLA YABANCILAŞMA

Ebru OKTAY

Tıp fakültesinde okurken nasıl bir hekim olmak istediğime dair ilk gerçek kararı, doğurmakta olan bir kadının elini tutup ona cesaretlendirici sözler söyleyen hekim adayı arkadaşımı gördükten sonra verdim. Sanki doğuma ebeden daha çok faydası oluyor gibiydi. Ben de hekimlik hayatım boyunca insanlara bedenleriyle ilgili komutlar vermek yerine neleri neden yapmaları gerektiğini anlatmayı hedefleyecektim. Ancak meslekte olduğum 9 yıldır bu kararımda çok zorlanıyorum. Dehşet içinde fark ettim ki, insanlar bedenlerinin yönetilmesini, onu anlamaktan daha çok istiyorlarmış. Sigaranın niçin bırakılması gerektiğini anlatmamdan çok, "sigarayı bırakın" emrini vermemi bekliyorlar. Bu tip bir ilişki biçimi de Hipokrat'tan beri hekimliğin en önemli iki yapıtaşı olan "dönemin bilimsel bilgisine hakim olma" ile "hümanizma" kollarından birini, hümanizmayı kırıyor. Böylece de hekimlik bir sanat olmaktan çıkıp, hasta gruplarına bilimsel kuralları uygulayan "teknik" bir işe dönüşüyor. Sonuçta uygulamadan kaynaklanan hatalar da ahlaki bir sorun olmaktan çok teknik bir sorun gibi değerlendiriliyor. Bu da hasta-hekim ilişkisini giderek kopartıyor. Çünkü söz konusu olan, bir takım temel işleyiş prensipleri varsa da, dünya üzerindeki insan sayısı kadar farklılık gösteren, bilinç-bilinçaltı gibi karmaşık üst yapısı olan, insan vücududur.

Bu Duruma Nasıl Gelindi?

Yakın zamana dek tıp, doğanın yaptıklarını çoğaltmaya çalışırken, yaraların iyileşmesini, bakterilerin doğal direnç mekanizmasıyla yenilme eğilimini desteklerken; mühendisçe rüyaların gerçekleştirilmesi saplantısına nasıl ulaştı?

Burada sanırım bilimsel gelişme hızından çok kapitalizmin yarattığı "metalaştırma" hızını görmek gerekiyor. İnsani değerlerin bu alanı koruyabileceğini ileri sürenler de yanılmışlardır. Pahalı hastane hizmetlerine giderek daha olumlu bakılmaya başlanmıştır. Hastaneler, sigortası sağlam hastaları kabul ederken eski ürünleri ucuz ve verimli bir şekilde kullanmak yerine, yeni ve gittikçe pahalanan tarzda çalışmaya özendirilmektedirler. "Bu durum, hastaların gerçekten istediğinden, gerek duyduğundan ya da doğrudan ödemeye gönüllü olduğundan daha pahalı ürünleri kullandırtıyor".(1)

Özellikle geri bırakılmış ülkelerde (aslında serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu tüm ülkelerde) tıpta yaratılan bağımlılık, insanlarda yapay gereksinmeler yaratarak hekimin işlevini de yozlaştırıyor. Hekim, ya rutin bir "ilaç yazma makinesi"ne dönüşüyor, ya da düzenli olarak, abartılmış "check-up" sistemlerinin uygulayıcısı olmaya başlıyor. Hekim-hasta ilişkisi yanında hekim, kendine ve mesleğine de yabancılaşıyor.

Tıp, Her Derde Deva mı?

İnsanlar artık öteki uğraş alanlarında olduğu gibi sağlık alanında da teknolojinin hemen her türlü derde deva olabileceğini düşünmeye başladılar. İnsan vücudu, kumanda edilebilir mekanik düğmelerle çalıştırılabilen bir makine gibi algılanıyor günümüzde. Hekimler de kendilerine "nezle"lerinin acilen geçirilmesi için başvuran kişilerin burun akıntısını, öksürüğünü, baş ağrısını geçirecek reçeteler düzmeye başladılar. Vücut savunma sistemiyle pekala yenilebilecek "durumlar" , kişilerin hekime başvurma ve sağlık satın alma hakkı olarak gösterilip iyice onulmaz hale getirildi. "Aslında insan rahatsızlıklarının çoğu ya kendi kendine duran ya da rutin müdahaleyle kontrol altına alınan akut ve habis hastalıklardan ibarettir. Burada en az tedavi görenler belki de en çok iyileşenlerdir" (2) Şimdilerde insanlar kendilerine dokunan yemeği belirleyip yememek yerine yedikten sonraki rahatsızlığı giderecek ilaçlar istiyorlar.

Oysa bugün sağlık alanında en başarılı yöntemler, mucize ilaçlar ve teknoloji değil, hastalıklardan koruyucu önlemlerdir. Dünyada sadece sosyalist yönetimlerce başarıyla uygulanan bu önlemlerin önemi giderek, sağlığa yüksek rakamlı harcamalar yapan uluslarca da fark edilip "gerçekler" dile getirilmeye başlanmıştır. Time dergisi 21 Ocak 2002 sayısında sayfalarca, yürümenin insan sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini anlatan bir makale yayımlıyor. Sanki insanın, ayakları üzerinde doğrulduğundan beri yaptığı bu değilmiş gibi... Nerede kaldı o pahalı salon egzersizi programları, koşular,

vücut geliştirme hezeyanları... Tabii insanların tüm bunlara yetişmek için harcadığı para ve zaman... Benzer şekilde kendi sistemlerinin en iyisi olduğunu düşünen ve savunan Amerikalılar bile National Geographic isimli dergilerinde (Şubat 2002), "Daha birkaç yıl önce tıp bilimi hastalıklara karşı mücadeleyi kazanıyor gibi görünüyordu. Oysa şimdi eski düşmanlar geri geliyor ve yeni bulaşıcı hastalıklar ortaya çıkıyor; hepimizi ciddi, kimi zaman da beklenmedik tehditlere maruz bırakarak" diyerek dünyanın ortak endişesini dile getirirken, "Mikropların bizim o büyük insan beyinlerimizle boy ölçüşemeyeceğini zannettik, yanılmışız" özeleştirisini de yapmak zorunda kalmışlardır. Yine aynı dergide, tüm dünyada bulaşıcı hastalıkların neden olduğu ölümlerin yüzde doksanında sadece altı hastalığın (grip, AIDS, ishal türleri, verem, sıtma, kızamık) sorumlu olduğu ve bunların özellikle büyük kentlerde saldırıya eğilimli olduğu da vurgulanıyor. Öyleyse 14. yüzyılda Avrupa nüfusunun dörtte birini yok eden veba salgınlı günlerdeki panik ve kargaşa havası her an yeniden yaşanabilir. Üstelik şimdi insanlar vücudun doğal savunma sistemini çalıştırabilme gücünden ve fikrinden de epeyce uzaktalar.

Sağlığın Metalaşması

Burada belki de en önemli nokta, hasta bakımı ve sağlığı korumanın bir metaya, kişinin farkında olup gerçekleştirmekten çok, parasını ödediği bir "şey"e dönüşmesidir. "İnsanlar üstlerinden geri kalmamak için onların check-up'larıyla yarışıyorlar. Rahatsızlanmadıkları halde hastaya dönüştürülüyorlar".(3) Erdal Atabek'in 14.1.2002 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan yazısında belirttiği gibi: "tanı ölçüt listeleri, kategoriler, etiketlemeler, çeşitli testlere verilen aşırı önem giderek hekimle hasta arasındaki insandan insana iletişimi ortadan kaldırmaktadır.

Bu gidiş, sağlık hizmetlerinin McDonald'laştırılmasıdır. Ve tıp bilimi de bu olguya hizmet eder duruma gelmektedir"

Gerçekten bu ölçütler o kadar öne geçti ki, iyi huylu kolesterol adı verilen bir kan ölçütünün olumlu etkisini öğrenen profesör düzeyindeki bir hastam, bu oranı sayısal olarak yükseltme çabası sırasında girdiği stres nedeniyle kan yağlarını iyice yükseltip kalp krizi tehlikesi geçirmişti.

Kısacası en basit yöntemlerle ve eşitlikçi bir yapıyla oluşturulabilecek "koruyucu hekimlik" sisteminin en başarılısı olacağı ortadadır. Ancak ne yazık ki koparılan yaygaralara rağmen bu alan dünyanın her tarafında gücünü giderek kaybediyor. Aşılama ve beslenme yetersizliği yüzünden bebek ölümleri pek çok gelişmiş ülkede hızla artıyor. 15-45 yaş arasında da kazalar ve uygarlığın yeni ya da hortlamış hastalıkları insanları öldürüyor. Görece daha fazla yaşlı insan hayatta kaldığında da hastalanma eğilimi fazlalaşıyor ve eğer mucize ilaçla tıbbi teknolojiden yeterince yararlanamıyorlarsa, onlar da ortalama yaşam beklentisini çok yükseltemeden ölüyorlar.

Tanıyla Vurulan Damga

Hekim koyduğu tanılarla da aslında kendisine başvuran insanla arasında mesafe oluşturuyor. Bu da teknolojik yabancılaşma kadar önemli bence. Çünkü kişinin geçici ya da kalıcı rolü belirlenmiş oluyor böylelikle... "Bazı tanılar, konulduğu anda oluşan ve iyileşince ortadan kalkan haklar, görevler, mazeretler yaratırken bazıları da hastayı ve çocuklarını yaşam boyu damgalayabiliyor (alkolizm, verem, akıl hastalığı vb..)"(4) Bu tanılar kişinin sosyal, iş ve belki de politik yaşamını etkileyerek onu durağanlaştırabilecektir. Çok yakın bir zamanda burun kanamasıyla bana başvuran bir hastama "yüksek tansiyon hastasısınız" dedikten sonraki görüşmelerim bu savın en iyi örneğidir bence. O güne kadar kendiyle ve yaptığı işle son derece barışık olan hastam 2. görüşmede bana tamamen kendini dinlemeye başladığını, evdekilere vasiyette bulunduğunu, her an tansiyonunun yükseleceği endişesiyle günde 3-4 kez tansiyonuna baktırdığını ve bunun da onu çok huzursuz ettiğini söyledi. Oysa tansiyonunun sebebi (tüm tansiyon hastalarının %90'ında olduğu üzere) psikojenik kökenliydi ve bu son durum en istenmeyendi. Üstelik hastam, hayatını üretici kılan etkinliklerden de uzak durmaya başlamıştı ki bu da stresi ve yetersizliğini arttıran bir etkiye yol açıyordu. Bu biçimiyle tanı, kişiyi izole etmiş ve asıl şimdi "sağlıktan" ayırır olmuştu. Durumu düzeltmek için emin olun tanıyı koymaktan daha çok uğraştım. Bu konuda edebi bir örnek de vermek mümkün. Dino Buzzati'nin "Tanrıyı Gören Köpek" kitabındaki "Yedi kat" isimli öyküsü... Giuseppe Corte'nin yedi katlı bir hastaneye yattıktan sonra en iyi durumdaki hastaların kaldığı 7 kattan, en ağırların bulunduğu1. kata ve ölüme gidişinin öyküsüdür bu. Tıbbi hiyerarşinin ve psikolojik baskısının insan üzerindeki yıkıcılığının öyküsü...

Geleneksel Kültür
Popüler Tıp Kültürü

Tarihsel süreç içinde her kültür kendine özgü bir sağlık-hastalık-acı-ölüm geleneği oluşturmuştur. Bireyler bu gelenek içinde kendi gerçekleriyle yüz yüze gelebilirler. Ağrıyı, sakatlığı, çöküşü ve ölümü yine "kendilerine göre" kabullenme tecrübesi kazanırlar. İyiliğin ve kötülüğün yaşamı duyumsamak ol-

duğunu anlar ve yaşama değer vermenin önemini keşfederler. Popüler tıp ise bugün "tam bir iyilik hali" olarak sunduğu sağlık kavramını yücelterek bireylerin yeteneklerini ne yazık ki kırar duruma gelmiştir. Vücuttaki her ağrı ve sancı, acil müdahaleyle giderilmesi gereken bir soruna dönüşüyor ve katlanılmazlaşıyor. Birey ağrıyı, ilgi görme ve el üstünde tutulma gereksinmesinin aracı olarak kullanmaya başlayınca da sorumluluklarından sıyrılıvermesi meşrulaşıyor. "Elbette hasta olmak, tembellikten, kendi isteğine göre işe gitmemekten, vaktini kayda değer bir şeyler yapmadan geçirmekten ve bütün bunlarla yüzleşmekten çok daha geçerlidir."(5) Oysa belki de ağrının birinci sebebi bu tip sorumluluklardan kaçmanın yarattığı "hiç"lik ve "amaçsızlık"tır. Endüstriyel gelişim her ağrıya karşı bir ağrı kesici bulduğunda ağrının asıl sebebi zaten kendiliğinden önemsizleşecek ve bireyin mücadele yollarından biri daha açılamadan kapanmış olacaktır. "Anestetik bir toplumda yaşayan insanların, yaşadıklarını hissetmek için giderek daha güçlü uyaranlar gerekmeye başladı. Uyuşturucu, şiddet ve terör, kişinin benliğini hissetmesini sağlayan güçlü uyaranlar haline geldi. Yaygın anestezi ne denli yıkıcı olursa olsun, gürültü, hız ve şiddetle heyecanlanma isteğini arttırdı."(6)

Ölüm de Metalaştı

Ölümün doğal bir güç olduğunu keşfeden insanoğlu elbette bu olguyla ilgilenecekti. Ölüm önceleri bir bütünün sonu ve yaşam boyu süren bir karşılaşma iken daha sonraları gidişatın uğradığı bir kesinti, anlık bir olay gibi görülmeye başlandı. Artık insanoğlu ölümü uzak tutabilmek için her türlü bedeli ödeyebilecek hale gelmişti. Hekimlerin burada araya girerek "yaşamı uzatma" görevleri olduğunu ilk kez söyleyen Francis Bacon'dır. Artık yeni tip insan, aktif bir yaşlılık sürmeden ve sağlığının bozuk olduğu sırada gelecek ölümü kabullenmek istemeyecektir. Belli hastalıkların iyi edilebilmesi, ölüme de engel olunabileceği gibi bir mitin doğmasına neden olmuştur. Artık doğal ölüm (eceliyle ölüm) gibi kavramlar kalkıp yerini "klinik ölümler" alacaktır. İnsanlar kendilerinin klinik ölüm sebebi belirlenebilsin diye yıllarca sağlık sigortası paraları ödeyeceklerdir. Çünkü son tedavi, yararlı olsa da olmasa da bir görev olarak yapılacaktır. "Tıplaştırılmış ölüm beklentisi zengini sınırsız garantili sigorta ödenekleriyle tavlar, yoksulu ise süslü bir sağlık tuzağına çeker. Hekim, toplumsal gövdenin görevlisi ya da temsilcisidir ve görevi, herkesin oyunu kurallara göre oynamasını sağlamaktır. Kurallar, elbette oyunu terk etmeyi ve hakemin belirlemediği bir tarzda ölmeyi yasaklar".(7) Yani insanoğlu, kendi ölüm eyleminde söz sahibi olma hakkını yitirmiştir. Mekanik ölüm de öteki ölümlerin hepsini yok etmiştir.

Sermaye ve Totaliter Tıp

Tıbbi işlemler ve teknoloji, her kişinin (hastanın) kendi kendine iyileşebilme gücünü harekete geçirmek yerine onu, yapılan işi hiç anlamayıp buna adeta "mucize" gözüyle bakan zayıf iradeli ve vücuduna yabancı hale getirdiğinde, sermaye bütün gücüyle işe girişiyor. Kendi bilgi ve sanatlarının sınırlarını bilerek din adamlarıyla şarlatanlardan ayrılan hekimler, bugün yine mucize yaratmaya kalkışan kişiler oluveriyorlar. Oysa bu mucizelerin gerçek sahibi sermayedir. Çünkü mucize ilaçları ve aletleri sermaye ortaya çıkaracak ve bunu yaparken de hekimin bilimsel onayından faydalanacaktır. Bu örgü giderek hekimi, bilimin olağan gelişim düzleminden çıkarıp sermayenin hizmetine sunacaktır. İşin kötüsü, bilimsel bakış açısı ve bilinç de bu yöne kayacaktır. Hekimler, tıbbi bilgiye eleştirel gözle bakabilmeleri zorlaşan ve her bilgiyi tartışmasız "doğru" kabul eden, bilgi yığını içinde kaybolup giden, yorum gücünü kaybedip mekanikleşen kitleler haline geleceklerdir. Hastalık ve tedavi üzerine yoğunlaşan çağdaş tıp örgütlenmesi, endüstriyi besleyen yapının temelini oluştururken, Prof. Dr. Gencay Gürsoy'un Bilim ve Ütopya dergisi'ndeki (Ocak 2001) yazısında belirttiği gibi mesleği oldukça kapalı ve "masonik" bir yapıya da dönüştürecektir. Gürsoy, ünlü Hipokrat yemininde bile bunun ipuçlarının görülebileceğini söylüyor. "...Bana bu sanatı öğretenleri ana-babama eş tutacağım, hayatımı onun ortaklığında yaşayacağım, eğer paraya ihtiyacı olursa kazancımın bir kısmını ona vereceğim, onun erkek çocuklarına kendi erkek kardeşlerim gibi itibar edeceğim, eğer öğrenmek isterlerse bu sanatı onlara ücret ve sözleşme talep etmeden öğreteceğim, sözel bilgilerimi, ahlaki tavsiyeleri ve diğer bilgilerimi oğullarımla ve bana öğretmenlik yapanların oğullarıyla ve akdi imzalayıp tıp kanununa göre yemin eden öğrencilerle paylaşacağım; haricindekilerle değil.." Mesleğin içe kapalı özelliği bugün de sürüyor. Tekelleşen bilgi, doğrudan insanın kendisiyle ilgili olduğundan hekimliğe "kutsallık" öğesi eklenerek adeta bu bilgi egemenliği meşrulaştırılmıştır. Böylesi bir itibara karşılık bilimsel nesnelliği korumak çok daha önemli olmalıdır sanırım.

Son Olarak

Popüler kültürde tıbba karşı beslenen aşırı güven ve yaratılan mitos, bir çok yanılsama içeriyor. Hekimi kutsal yapan, insanın bilgisini bilme, tecrübe, güven ve sağduyu gibi ahlaki değerler de giderek kaybediliyor. Tıp, insana insanı unutturan teknolojik gelişme şehveti içinde yakın ilişki yeteneğini yitiriyor. Amerikalı ruh hekimi Prof. Dr. Nancy C. Andreasen'in "Ne yazık ki, hızla değişen sanal

dünyamız bizi köklerimizden ayırmakla ve kim olduğumuzu unutturmakla tehdit ediyor. Çoğumuz kendimizi, hastalarla olabildiğince çabuk görüşme, tanı koyma, hatta bazen şimdiki hastalığı ve geçmiş öyküyü özetleyen eski moda ve verimli olmayan anlatım biçimindeki kayıtlarımızı terk edip yerine tanı ölçüt listeleri ve belirti derecelendirme kullanma zorunluluklarıyla karşı karşıya kalıyoruz" şeklinde belirttiği yabancılaşma artık tıbbın her alanına sinmiş durumda.

Ne Yapılabilir?

Eğer kapitalizmin kaçınılmaz olduğuna inanıyorsak, sağlığın "meta" olmasının kaçınılmazlığını görmemiz ve bu yabancılaşmayı kabul etmemiz gerekiyor. Tıp araştırmalarının koruyuculuktan çok "en karlı" alana doğru yönelmesini, az kullanılan ve bu yüzden pazar potansiyeli düşük olan ilaçların üretilmemesine karşı çıkamayız. Yaratılan yapay sağlık gereksinmelerinin seçkin bir kesim tarafından tüketilmesi, dar gelirlilerinse bu sağlığı satın alabilmek için hayat boyu didinmeleri çok rutin bir mücadele olacaktır. Burada kuşkusuz vatandaşlar, hekimler ve sağlık kuruluşları bilinçli olarak bu seçimi yapmaz görünürler. Olan sadece sistemin kendiliğinden, kendini yeniden üretmesidir.

Karşı çıkış "insan hakları" kavramı altında bütün insanlıkça yapılabilmeli aslında... Bireyler öncelikle kendi bedenlerine sahip çıkıp, ortalama 60 yıl birlikte yaşayacakları bu mekanizmayı tanımakla yükümlü olmalılar. Temel bilgi ve çalışma kuralları dışında bireysel çeşitliliklerini de iyi anlayabilmeliler. Burada Platon'un, Aristoteles'in oğulları Gluakon ve Adeimantos'la sağlık üzerine yaptığı konuşmalardan bazılarını aktarmak istiyorum.(8)

-Beden eğitimi sınırları içinde kalmayan aşırı sağlık kaygısı, insanın erdeme yükselmesine engel olur, evde, seferde ve şehirdeki işinden alıkoyuyor.

-Ama en kötü yanı öğrenme, düşünme ve derinleşmeye engel olmasıdır. Kendini hasta bilenin, gerçekten de bedeninde ağrılar hiç eksik olmaz.

İşte Asclepios bu gerçeği biliyordu. Onun için hekimliği, yalnızca bedenen doğuştan sağlam olup da geçici bir hastalığa tutulmuş insanlar için kullandı.

-Hekimlere, yaraları ya da geçici hastalıkları için başvurmakla kalmayıp, tembellik veya az hastalanarak, burnumuz akıyor, içimize yılan girdi diye onları adlar takmaya zorlamak çirkin bir şey değil mi?

-Bitkilerde, bütün canlılarda, her tohumun her fidanın yaşama gücü ne kadar büyük olursa, kendine uygun besini, mevsimi, yeri bulamayınca göreceği zarar da o ölçüde büyük olur; çünkü kötünün iyiye zararı, iyi olmayana zararından daha çoktur. En iyi yaradılış, gereğinden başka türlü beslenirse orta yaradılıştan daha kötü olur.

Halk sağlığının düzeyi, hastalıklarla başa çıkmak için gerekli araçların ve sorumluluğun tüm nüfusa dağılmasıyla ilgilidir. Tıbbi müdahale, hastalıklarla başa çıkma konusundaki yeteneği arttırabilir ama tam olarak yerini alamaz. Kişinin kendine, başkalarına ve çevreye karşı uyum gücü yine kendisiyle ilgili bir sorun olmalı, gerektiğinde uyumsuzlukla da başa çıkabilmelidir. Gücünün yetmediği yerde gelecek müdahale de zaten en gereklisi olduğundan tam olarak yerine oturabilecektir.

Sağlıklı insanlar, sağlıklı evlerde, sağlıklı besinlerle yetişen; doğum, büyüme, çalışma, iyileşme ve ölüm döngülerini bilinçli bir şekilde kabul etmeyi sağlayan, tıbben de bunun desteklendiği bir kültürden kuvvet alırlar.

"Sağlık bir uyum sağlama meselesidir. Toplumca yaratılmış gerçekliklere karşı içgüdüsel değil, otonom, ama yine de kültür tarafından şekillendirilmiş bir tepkidir. Sağlık, çevredeki değişimlere uyum sağlayabilme, büyüyebilme ve yaşlanabilme, zarara uğradığında iyileşebilme, acı çekebilme ve ölümü huzurlu bir şekilde bekleyebilme yeteneğidir. Sağlık, geleceği de kapsar ve bu nedenle, acıyı ve onunla birlikte yaşamak için gerekli tinsel gücü de içerir."

Tıp bilimi ve uygulayıcılarının da asıl işlevi, bu erdemli yapıyı desteklemek ve devamını sağlayabilmek olmalıdır.

1.Ivan Illich, Sağlığın Gaspı, Çev:Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, 1995
2.A.g.e.,syf .59.
3.A.g.e.,syf.65.
4.A.g.e.,syf.66.
5.A.g.e.,syf.104.
6.A.g.e.,syf.105.
7.A.g.e.,syf.140.
8.Bilim ve Ütopya Dergisi, Aralık 2000, syf 55-56

Kadir Cangızbay

KOMPRADOR REJİMİN ANATOMİSİ

Özgür Üniversite Kitaplığı

ÇAM AĞACI

Şenlz SINIKSARAN

Çocukluktan başlayıp ölene kadar süren ilişkiler yumağıdır arkadaşlık. Bu arkadaşlıklarda paylaşılan değerler zorunluluktandır çoğu kez.

Bazen bir meyhane sofrasında, bazen yolculukta, bazen de olayların içinde çatışırsa menfaatler, zorunluluklar da ortadan kalkmışsa arkadaşlık sönümlenir gider, sessiz ve habersizce.

Aslında insanlar kurdukları arkadaşlıkların uzun soluklu olmasını ve zaman içinde o ilişkinin dostluğa dönüşmesini isterler. Burada Nietzche'nin bir sözü geliyor aklıma:

"Arkadaşlık vardır; istenir ki dostluk da olsun."

Ama gerçekte bu arkadaşlıkların pek azı dostluğa dönüşebilmektedir.

Nedeni ise, toplumun kurtuluşu yerini ferdin kurtuluşuna bırakmıştır. Günümüz insanı da arkadaşlık ilişkilerini, gerçek duygu ve düşüncelerini, menfaatleri ile değiştirerek sürdürmeye çalışmaktadırlar. Biri diğerine göre biraz daha fedakarsa, bu arkadaşlık ayakta kalmaktadır. Fedakarlık eden kullanılıyorum derse, çiçekten bal alan arı da, çiçeğin özünü tükettiğini düşünürse mümkün müdür? Arkadaşlıklar, dönüşsün dostluğa.

Goethe dostu olarak kabul ettiği Schiller'e yazdığı mektupta şöyle der:

"Arı kıvanç ve gerçek yarar, ancak karşılıklı olabilir. Ben de bunu gereken anlarda sizinle birlikte geliştirebileceğim için seviniyorum."

Engels ise Karl Marx ile kırk yıl süren dostluğunu şu satırlarda anlatır:

"Ben hep ikinci keman oldum ve öyle sanıyorum ki bir ölçüde ustalaştım; Marx gibi bir kemana sahip olmaktan büyük mutluluk duydum."

Bu satırlar bize belki de hayatımızda arkadaşlarımız için kullanmayı düşündüğümüz ama benlikten kurtulamadığımız için karşımızdaki arkadaşımıza söylemekten imtina ettiğimiz sözcükleri ne kadar güzel açıklıyor. Söylemekten kaçınmasaydık belki de arkadaşlıklarımız o zaman dönüşebilirdi dostluğa. Ben benlik kompleksinden arınmış bir insan olarak, gerçek dostumun kıymetini iyi bilirim. Onu kaybetmemek için de hiçbir fedakarlıktan kaçınmam. Onun sıkıntı ve sorunlarının bittiği yerde benim sıkıntı ve sorunlarım başlar felsefesi ile hareket ederek, her türlü çıkar ilişkisinden uzak tutarım dostumu.

Birimiz, birimizin önüne geçmeden yaşatırız bu birlikteliği. Birbirimize duyduğumuz güvende kuşkuya yer yoktur. Biz birbirimizden çok uzakta da olsak, birbirimiz gibi aynı düşünceyi paylaşmasak da, birimizin, diğerimizin tamamlayıcısı olduğu düşüncesi güvenle kazınmıştır beynimize ve yüreğimize.

Ayrı yollardan da gitsek aynı ana yola kavuşuruz.

Bizi birbirimize bağlayan öyle bir sevgimiz vardır ki bu her türlü bencil ve çıkarcı duygulardan uzaktır.

Kimin kimi daha çok sevdiğinin önemi yoktur bu dostlukta.

Bırakınız herkes sevgi sıralamasında kendisinin birinci sırada olduğunu düşünsün.

Sorarım size bunun ne önemi var?

Sığ düşünenler anlayamazlar sevginin tanımsız, çıkarsız, yalansız olamayacağını.

Benim dostuma duyduğum sevgim tanımsız, çıkarsız ve yalansızdır.

Biz dostluğumuzun üzerine bağlayıcı anlaşmalar yapmayız.

Bırakırız sınırsız özgürce söylensin düşünceler, kapana kısılmadan.

Dizginleri bırakın onda kalsın, dostunuzsa nasıl olsa o da dizginleri eline almayacaktır.

Gerçekleri görür, birbirimize gösteririz hoşlanmasak da bunları duymaktan, konuşmaktan korkmayız.

Belki birbirimize o an kızarız ama ertesi gün daha sağlam duygularla bağlanırız.

Bazen uzun bir süre birbirimizi hiç aramayız. Ama uzaklık bizi birbirimizden koparamaz.

Yeni yelken açtığımız arkadaşlıklarda ararız başka dostlukları.

Sonra yeni ufuklarla döneriz birbirimizle paylaşırız yaşadığımız iyi ve kötüleri.

Bir kez daha anlarız ki biz ne kadar ayrı olsak da birbirimizden kopmamız olanaksızdır.

Keskinlikler, yanılsamalar bizim ilişkimizde karanlıkta kalıyor, emektir bizim dostluğumuzun yirmi yıldır sürmesinin bir nedeni de.

Onun içindir ki bizim dostluğumuz her mevsim yeşil kalabilen çam ağacı gibidir.

AKINTIYA KAPILMADAN TİYATRO

Mehmet ESATOĞLU

Dünyamız gibi sanat alanımız da zorlu akıntıların ortasından geçiyor. Tiyatrolarımızda örgütlenmeden, kaynağa, izleyiciye bir dolu "arıza" var. Aslında ortaya çıkan "arıza"lar yeni değil. Özellikle '80'lerin başından bu yana yuvarlana yuvarlana büyümüş ve bugün yolumuzu tıkamış "arıza"lar bunlar.

Heyecanla perde açması beklenen bir etkinlik iken "himayeye muhtaç" bir pozisyona düşürülen tiyatromuz zorlu yollardan geçiyor.

Düşünsel ve maddi kaynaklardaki "arıza"lar işin temelini oluşturuyor. Tiyatro "bilge"lerine, "bilgelik"lerine gereksinim var.

60'lı yıllarda projeler ve teatral örgütlenmeler yaratan, oyunlar vareden bir tiyatro ortamı vardı. 1900'lerin başındaki Stanislavski ve Dançenko, 30'lu yıllardaki Brecht kadar yeniye susamış tiyatro "bilge"leri kolları sıvıyor ve harekete geçiyordu. Bu çabaların ardından ortaya yeni topluluklar, oyunlar çıkıyordu. Canlı bir tiyatro ortamı varediliyordu.

Bugün sahnenin teoriden, oyun yazımına ve yönetimine bir dolu sorunu duruyor önümüzde. Sahne hem "büyü", hem "işlev" açısından yeni bir tıkanıklığın içinde. Yazarların, yönetmenlerin, oyuncuların, dekoratör ve kostümcülerin, ışıkçı ve efektçilerin ufkunu açacak tartışmalara, yaklaşımlara gereksinim var. Ancak tiyatro -ne yazık ki- tiyatro insanlarının bile "gündem"inde değil.

Kimi tartışmalar tiyatro üzerinden yürüse de konuşulan başka sorunlar. Örneğin ödenekli kurumların repertuvar anlayışıyla ilgili bir tartışma yapılıyor. Siz bunu tiyatroya ilişkin bir tartışma sanıyorsunuz. Ama biraz yakından bakınca esas konunun "falanca, oyun yazıp devletten para götürüyor. biraz da biz yiyelim" olduğunu görüyorsunuz.

Belli bir "çılgın"lıkla harekete geçen sanatsal eylemlilikler yok. Bunu tetikleyecek düşünsel rüzgarlar esmiyor. Durum böyle olunca ortaya çıkan teatral örgütlenmeler daha işin başından kendini "sağlam"a alan işlere yöneliyor. Böylece sahnede "yeni"ye yol açacak, sanatsal ortamı yaratıma kışkırtacak yol baştan çıkmaza girmiş oluyor.

Son 20 yılda düşünsel olarak iyice çölleşen bu ortamda, yönetmenler kendi "pir"lerinden kesince umudu kerameti kendi "uydur"malarında aramaya koyuldular. "Ezber bozmak", "farklı okumak", "tersten bakmak" gibi yaklaşımalarla bir dolu oyunlar ürettiler ancak teorik sığlıklarından ve pratik kısırlıklarından ötürü sonuçların çok iç açıcı olduğu söylenemez.

Ortam oldukça sert. Politik kesim öyle her şeye "taş" koyacak durumda değil. Son Amerikan-Afgan savaşındaki tepkilere bakarsak bunu açıkça görmek mümkün. Örneğin Afganistan'da büyük bir katliam yaşanıyor ama nedense politik kesimden buna güçlü bir tepki yükselmiyor. Amerikan kaynakları ne açıkladıysa onunla yetiniliyor. Birkaç cılız homurtunun dışında 1991 Körfez savaşındaki yalan karabatak haberinin yarattığı kadar bile ortada "üzüntü" ve "tepki" görülmüyor.

Belki de bu tepkisizlikten ABD Afganlı esirlere yaptığı zulmün görüntülerini deşifre ederek başta kendi kamuoyunda olmak üzere tüm dünyada işkence ve F tipi cezalandırma yöntemlerini meşrulaştırmaya çalışıyor.

Ülkemizde de bunun yansıyan izleri görülüyor. Muhalif bir siyasi parti F tipi cezaevine direnenlere destek olalım mı olmayalım mı diye tartışırken bölünüyor. Emekçilerin binbir hakkı gasbedilirken sendikacılar ve sözde muhalif partiler geçiştirme mitinglerle işi idare ediyorlar. Geniş yığınlarla aralarında büyük kopukluklar oluşuyor. Sendikalardan partilere bir dolu örgütlenmenin tabanı yok. Yani siyasi arenada da durum vahim.

Yeni bir silkinmeye, eylemliliğe gereksinim var. Politikada, felsefede ve sanat alanında öncelikle görülen şu ki eski modellerle, yaklaşımlarla tek bir adım atmanın olanağı yok.

Yeryüzü birikiminden nasibini alarak çevirilere yaslanmadan kendi toprakları üzerinde yeni koşulları gözönüne alarak üretilmiş teorik kaynak yaratımına ve önerilere gereksinimi var sanat alanımızın ve tiyatromuzun.

Düşünsel ve ekonomik sıkıntılar ve çıkmazlar üstüne çöktükçe oradan oraya savrulan tiyatromuza ne gibi öneriler yapacağız?..

Tiyatronun "pir"lerinin yeni bir önerileri yok. Üstelik üstlerine kalır korkusuyla sağda solda bile tek

kelime konuşmuyorlar. Geçmişte kendini ülke tiyatrosu adına sorumlu hisseden düşünür ve yazarların büyük çoğunluğu kabuklarına çekilmiş durumdalar. Ara sıra genelde imzaya açılmış bir bildiri varsa isimleri ortalıkta görülüyor ve böylece ölmediklerini yaşadıklarını anlıyoruz. Kendilerini bir yerlerde görüp ısrarla ne yapıp ne ettiklerini sorunca anlıyoruz ki "kumda" oynuyorlar.

Düşünsel kaynak ve önerilerden yoksun sanat ortamında ise kurumlar, sanat insanları ordan oraya savurulup duruyorlar. Bozbulanık ortamda medya yazarlarının paslı düşüncelerine ve önerilerine sarılıyorlar.

Örneğin "anlı şanlı" *Dormen Tiyatrosu* -yine işler sıkıya geldiği için- kepenkleri indiriyor. Aradan geçen 5 ay sonra -nedense- üstüne ağıt yakılıyor ve "ilimsel" bir tartışma açılıyor. *Dormen Tiyatrosu* niye battı? Kimileri işi ticari verilerle açıklıyor, kimileri sanatsal. Kimse de çıkıp demiyor bu tartışmayı yanlış farklı verilerle tartışıyorsunuz.

Tartışma böyle kalamıyor araya plaza gerçekliğinde yaşayan medyanın kokuşmuş yazarları dalıyor. Tartışma giderek ucu bucağı olmayan bir mecraya sürükleniyor. Birdenbire futbol tartışmalarına egemen mantık burada karşımıza çıkıyor.

Medyanın spor sayfalarını okuyor ya da TV'deki spor programlarını izliyorsanız aynı spor "düşünürü"nün birbirinin zıtı yaklaşımları hem de aynı ay içinde, aynı takım hakkında sıraladığını görebilirsiniz. Örneğin aynı kişiye göre Fenerbahçe takımının bu yılki başarısızlığı teknik direktörün takımı iyi çalıştıramaması oluyor. Ama aynı kişinin aynı takımla geçen yıl kazandığı başarıları bu izah açıklayamıyor. Adam geçen yıl iyi çalıştırıyor ama bu yıl bundan her nedense vazgeçiyor. Takımın kadrosu ise çok iyi. Ardından teknik direktör değişiyor. Takımın çok iyi çalıştırıldığı haberleri medyayı kaplıyor. Takım yine aynı başarısız sonuçları alıyor. O iyi denen kadro kaybettiği maçlar yüzünden birden yaşlı ilan ediliyor. Kazandığı zaman da tecrübesinden dem vuruluyor. Aynı yazarlara göre Beşiktaş'ın kadrosu hem yetersiz, hem müthiş. Galatasaray'ın teknik direktörü hem birinci hem üçüncü sınıf. Üşenmezseniz konuşmalarını teybe alın ya da gazete de yazdıklarını ardarda yapıştırın. Karşınıza oldukça komik bir panaroma çıkacaktır. Bu alanda ciddi konuşanları duymanız ortamın yavşaklığından ötürü mümkün değildir.

Sanat alanına gelince burada aynı mantığa teslim olmuş sanat insanlarını ve kurumları görünce insan dehşete kapılıyor.

Birkaç yıl önce *Dormen Tiyatrosu* ticari çıkmazlarına çözüm olsun diye oyununda manken bir kıza rol verdi. Manken kızın çıplak gövdesini teşhir eden afişler hazırlattı. Kısa vadede belli bir izleyiciyle buluştu ama vardığı sonucu hep birlikte görüyoruz.

Bu yolun nasıl bir çıkmaz olduğu bilinirken aynı paslı silaha *Dostlar Tiyatrosu* sarılıyor. Hem de aynı mankenin başrolü oynadığı bir oyunla perdelerini açıyor. Ve açar açmaz oyun medyada manşetlere taşınıyor. Hürriyet Gazetesi ön sayfaya bir Genco Erkal fotoğrafı oturtuveriyor. Ardından konuya ilişkin tartışmalar ortalığı kaplıyor.

Yapılan tartışma tam bir kepazelik. Bu durumu onaylayan ve onaylamayan herkes Genco Erkal'ın yanında. Bir kısım diyor ki Genco Erkal büyük bir manevra yapıyor. Böyle bir oyunla medyanın gündemine giriyor. Bir başka kısım Dostlar Tiyatrosu'nun 30 kusur yıllık geçmişinde yer alan nitelikli yapımlara söverek Erkal için "şimdi hidayete erdi" diyorlar. Erkal ise değişik dergilerle yaptığı söyleşilerde "yıkılmadım ayaktayım" mesajı vermeyi sürdürüyor. Topluluğun onca nitelikli yazar dururken ne diye "üçüncü sınıf" bulvar oyunları yazarı Laurent Baffie'yi seçtiği ise ağızlarda geveleniyor.

Bu yaşananlara sırtımızı dönmek mümkün değil. Yapılan seçimler, yöntemler düşülen seviyesizlik tiyatromuzu etkiliyor ve etkilecek.

Bir dönem amatör tiyatroların gündeminde bile bulunmayan sponsor alalım mı almayalım mı tartışması bugün ekonomik sorunları en asgari düzeyde olan üniversite tiyatrolarının bölünmesine yol açıyor.

Şimdi akıntıya kapılmadan oyun üretmenin, nitelikli bir çizgide durmak için direnmenin tam zamanı. Bedellerini ödemek çok kolay değil. Bu çizgide durmaya çalışan kimi tiyatroların üstüne devlet yasaklamalarla saldırıyor.

Perde açmak her gün daha olanaksız hale geliyor. Bu, yalnız tiyatroya özgü bir durum da değil. Sayfalarında yazdığımız *İnsancıl Dergisi*'nden ressamlara, müzikçilere bir dolu sanatçı aydın yoz ortama kafa tutmaya çalışıyor, çevrelerinden tek bir destek bile alamadan. Koşulları ileri sürüp yozluğa prim verenleri tarihin affetmeyeceğini biliyoruz. Önemli olan akıntıya kapılmadan yürümenin yollarını bulmak.

Mehmet Yılmaz

Sanatçıları Okumak Ya da HAYALİ SÖYLEŞİLER

Ütopya Yayınları

atç amatör tiyatrolar çevresi

amateur theatres circle atç

atcistanbul@mynet.com

27 MART 2002 DÜNYA TİYATRO GÜNÜ
AMATÖR TİYATROLAR ÇEVRESİ (ATÇ) BİLDİRİSİ

TARİHTE, düşün ve sanat insanına verilen ilk cezalandırmanın bir tiyatrocuya verilmesinin yeniden kavramamız gereken derin anlamı ne? Tiyatro, Grek'de Phrynuchus'un elinde yavaş yavaş doğar, insanoğlunun yaşamına yönelirken Atinalı savaşçı, yayılmacı yöneticiler (Strategos'lar) halkı uyaran, yöneticileri eleştiren tiyatronun daha işin başında doğuşundan korkarak Phrynuchus'un oyunlarına yasaklar koyuyor, kendisini Milet oyunu yüzünden bin drahmi para cezasına çarptırıyorlardı. Tiyatronun ilk kurucusundan sonra gelen ölümsüz AİSKHULOS, Atina'dan atılıyor, yurttaşlıktan çıkarılıyor, Euripides gizemli bir biçimde öldürülüyor, Aristophanes'in oyunları yasaklanıyor, trilogialarına uzun süreli boykotlar uygulanıyordu.

NEDEN? Tiyatro politik bir başkaldırıdır da ondan. Daha doğuşu ile birlikte insanlığın terk edilmiş yalnızlığına tüm sanat'lardan önce o koşmuştur. Doğasıdır onun insan acısını haykırmak.

OYSA hiçbir çağda insan XXI. yüzyıldaki kadar yalnızlığına terk edilmedi. Hiçbir çağda gezegenimiz böylesine bir iç savaşa yuvarlanıp gitmedi. Hiçbir çağda bunca insan açlık sınırının altında yaşamadı. Hiçbir çağda insanlığın üçte ikisi dilenciler topluluğuna böylesine dönüşmedi. Ve hiçbir çağda insanlık yalnızca 358 kişinin ahtapot gibi dünyamızı saran kollarında tam katıksız bir despotizme tutsak olmadı.

BELKİ de gözle görünüp ayırdına varılmayan en katı gerçek şu: Ve sanatlar hiçbir çağda insanı böylesine kendi yalnızlığına terk etmedi. Dünya burjuvazisi tüm sanatları insanı çürütmesi yönergesine ustalıkla oturttu. Tiyatro görkemli salonların loş ışığında insanı çürüttü. Romanlar kuş kağıdı basımlarında insanı kendi dehlizlerinde kilitleyip çürümüşlüğünü didik didik etmeye koyuldu.

TÜM bu olumsuzluklara karşı elimizdeki güç ne? Hâlâ insanın kendisi. Aşağılanan insanın yeraltı sularına benzeyen gürüldemesiyle öfkesi ve nefreti çığ gibi büyüyor. Tiyatro doğasındaki isyanı insanlığın büyüyen kinine, öfkesine öncülük edecek niteliğini, her zamankinden daha çok yeniden kavramaya başlayarak sunuyor.

AMATÖR tiyatrolar Prometheus'un ateşini yeniden insanlığın buyruğuna teslim edeceklerdir. Amatör Tiyatrolar Çevresi'ne 27 Mart Dünya Tiyatro Günü bildirisi yazdığım için onurlandırıldığımı biliyorum. Çabaları önünde saygıyla eğiliyor, inancımı iletiyorum.

ORHAN İYİLER

ORHAN İYİLER

1935'te Balıkesir'de doğdu. 1958'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni terk etti. Çeşitli işlerde çalıştı. Değişik konularda kitaplar yayınladı. "Öldükleriyle Kalmadılar", "Generallerin Kışında Yaşam Kaynakçaları", "Bir Gün Bile Yaşamak", "Körfezin Kutsal Adakları", "Yeni Dünya Gerçeği", "Devrimci Adonun Ölümsüzler Katında Yargılanması". 60'lı yıllarda yazdığı "Şarkıcı Kız" oyunu Arena Tiyatrosu'nda, 70'li yıllarda yazdığı "Yitik Köpek" oyunu İstanbul Şehir Tiyatroları'nda sergilendi.

ULUSLARARASI TİYATRO ENSTİTÜSÜ DÜNYA TİYATRO GÜNÜ 27 MART 2002 ULUSLARARASI BİLDİRİ

Girish KARNAD (Oyun Yazarı)
Çeviri: Sevim GÜNDÜZ

Natyasastra dünyada tiyatro üzerine yazılmış en eski inceleme kitaplarından biridir. Yazılışı neredeyse İ.Ö. üçüncü yüzyıla kadar dayanan bu yapıtın birinci bölümünde tiyatronun doğuşu anlatılır.

Dünyanın ahlaki çöküntü içinde olduğu bir zamandı. insanlar akıldışı tutkuların kölesi olmuşlardı. İnsanlığı yüceltecek ("Gözlere ve kulaklara hoş gelecek, bir yandan da eğitici") bir yol bulunmalıydı. Böylece Brahma, Yaratan, dört Veda'nın (kutsal yazılar) bölümlerini bir araya topladı ve beşinci Veda'yı, Gösteri Veda'sını oluşturdu. Fakat tanrılar tiyatro bilgisinden yoksun olduklarından yeni Veda Bharata'ya, bir insana iletildi. Ve Bharata yüz oğlunun ve Brahma'nın gönderdiği kimi göksel dansçıların yardımıyla ilk oyunu sahneye koydu. Tanrılar, yeni sanatın anlatım olanaklarının zenginleşmesi için coşkuyla katkıda bulundular.

Bharata'nın sahnelediği oyun tanrılarla kötü ruhlar arasındaki çatışmanın tarihini anlatıyor ve tanrıların yüce utkusunu kutluyordu. Gösteri tanrılarla insanları kıvandırdı. Ne var ki izleyiciler arasındaki kötü ruhlar çok aşağılanmışlardı. Bu nedenle doğaüstü güçlerini kullandılar, oyuncuların konuşmalarını, devinimlerini ve belleklerini felç edip oyunu bozguna uğrattılar. Bunun üzerine tanrılar kötü ruhlara saldırdılar ve pek çoğunu öldürdüler.

Sonra Mayhem geldi. Brahma, Yaratan, kötü ruhlara yaklaştı ve onlarla konuştu. Tiyatro, diye açıkladı, üç dünyanın durumunun gösterimidir. Yaşamın ahlaksal amaçlarını, -ruhani, dünyasal ve duyumsal-, sevinçlerini ve üzüntülerini kuşatır. Tiyatronun kapsayamayacağı bilgelik, sanat ve duygu yoktur.

Bundan sonra Bharata'dan oyunun sürdürülmesini istedi. İkinci gösterinin daha başarılı olup olmadığını bilmiyoruz.

Bu bölümün yorumunu yapan araştırmacılar efsanenin kötü ruhları suçlu bulduğunu varsayıyorlar. Araştırmacıların bu tutumu, onların tiyatronun gerçek doğasını anlayamadıklarının kanıtıdır. O zaman Brahma'nın tiyatro üzerine söyledikleri efsanenin özünü oluşturur...

Bu ise bana göre efsaneyi tümüyle yanlış anlamaktır. Bir kez kötü ruhların (tanrılardan farklı olarak) fiziksel saldırıda bulunmamaları, yalnızca oyuncuların konuşmalarını, devinimlerini ve belleklerini etkilemeleri, gösterinin ince yanlarının dikkate değer bir biçimde kavrandığının kanıtıdır.

Dahası, elimizde bize insanlık tarihinin ilk gösterisini anlatarak, sanata ve sahneye koyma sanatının tekniklerine ilişkin bilgi veren değerli bir belge var. Öteki tanrıların, göksel perilerin, eğitilmiş oyuncuların yanısıra Yaratan da bu projeye katılmıştı. Gösteri tanrısal bir başarıyla sona ermeliydi.

Oysa sonucun bir yıkım olduğu belirtiliyor.

Burada, araştırmacıların gözardı ettikleri bir gerçek gizlidir. Belki de bu gerçek onlara sıkıntı veriyordur. Kuşkusuz bu gizli kalmış ve tiyatronun ana amacının seyirciyi dış dünyadan koparıp onu, başkalarıyla paylaşılan bir hazla rahatlatmak olduğu gerçeği, daha geç Hintli estetikçilerin gözüne çarpmıştır.

Bence, efsane, Brahma'nın yatıştırıcı sözlerinin

tam da belirtmediği bir gerçeği, ne denli titizlikle üretilirse üretilsin, tiyatronun kendi içinde, başarısızlık, dıştan gelen engeller ve dolayısıyla şiddet tehlikelerini içerdiği gerçeğini, tiyatronun bir temel özelliği olarak ortaya koymaktadır. Canlı bir gösteri için en az bir oyuncu (yani bir başkasını yansılayan biri) ve onu izleyen en az bir başka birinin bulunması gerekmektedir ki bu da belirsizliği barındıran bir durumdur.

Dünyada hiçbir zaman şimdiki kadar çok tiyatro olmamıştır. Radyo, filmler, televizyon ve video bizleri tiyatroyla içiçe kılmıştır. Ne var ki tiyatronun bu biçimleri her ne kadar izleyicileri çekmekte ve dahası onlarda öfke uyandırabilmekteyse de, hiç birinde izleyicinin tepkisi bu sanat olayını değiştirememektedir. İlk Gösteri Efsanesi tiyatroda oyun yazarı, oyuncular ve seyircilerin bir bütün oluşturduğunu ama bu bütünün, değişkenliğinden ötürü patlamaya hazır bir gizilgüç barındırdığını belirtir.

Bu nedenledir ki tiyatro, güvende olmaya çalıştığı zaman bile, bir yandan da kendi ölüm fermanına imza atmaktadır. Öte yandan, yine aynı nedenle, geleceği çoğu zaman bulanık görünse de, tiyatro yaşamayı ve kışkırtmayı sürdürecektir.

Girish KARNAD
27 Mart 2002 Dünya Tiyatrolar Günü
Bildirisi'nin Yazarı

Girish Karnad, 1938 yılında Hindistan'da Matheran'da doğdu. Karnatak Üniversitesi'nde eğitim gördü, Dharwad ve Oxford'da araştırmacı olarak bulundu. Yedi yıl Hindistan'daki Oxford Üniversitesi Yayınevi'nde çalıştıktan sonra ayrılıp kendini yazmaya ve film yapımına verdi. 1974, 1975'te Pune'de Sinema ve Televizyon Enstitüsü'nde ve Hindistan Yüksek Komisyonu'nun Londra'daki kültür kanadı olan Nehru Merkezi'nde halen müdürlük yapmaktadır.

Oyunlarını, yaşamakta olduğu Karnataka eyaletinde konuşulan Kannada dilinde yazmaktadır. Yazdığı oyunların İngilizce çevirelerini kendisi yapmıştır. İkinci oyunu *Tughlag* (1966) onun bütün Hindistan'da oyun yazarı olarak tanınmasına neden olmuştur. Minneapolis'teki Guthrie Tiyatrosu 1993'te, kuruluşunun 30. yılı kutlamalarında Karnad'ın *Nagamandala* adlı oyununu sahnelemiş, sonraki oyunu *The Fire and the Rain -Ateş ve Yağmur* için anlaşma yapmıştır. Leicester Haymarket Tiyatrosu ise temsiline Haziran 2002'de başlanmak üzere *Bali the Sacrifice-Bali, Kurban* oyunu için sözleşme imzalamıştır.

1987-88 yılında Fulbright programı çerçevesinde, Chicago Üniversitesi'nde misafir oyun yazarı profesörü olarak bulundu. Hindistan başkanı tarafından Padma Bhushan nişanıyla onurlandırıldı. 1988-93 arasında Gösteri Sanatları Ulusal Akademisi olan Sangeet Natak Akademi'nin başkanlığını yaptı. 1999 yılında ise Hindistan'ın en büyük edebiyat ödülü olan Bharatiya Jnanpith Ödülü'ne layık görüldü.

Karnad ayrıca, hem ulusal hem de uluslararası ödüller kazanan filmler yönetti. Satyajit Ray, Mrinal Sen ve Shyam Benegal gibi ünlü yönetmelerin filmlerinde oynadı.

"Dünya Tiyatrolar Günü 1961 yılında Uluslararası Tiyatro Enstitüsü (ITI) tarafından hayata geçirilmiştir. Dünya Tiyatro Günü her yıl 27 Mart'ta ITI merkezlerinde ve uluslararası tiyatro topluluklarında kutlanıyor. Bu önemli günü belirtmek için çeşitli ulusal ve uluslararası tiyatro etkinlikleri düzenleniyor. En önemli etkinliklerden biri de uluslararası tiyatro bildirisinin Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'nün davetiyle geleneksel olarak dünya çapında önemli bir tiyatro insanı tarafından kaleme alınmasıdır."

İSTANBUL

Sokaklarında postal seslerinin
susacağı
insanın can-ı gönülden
güleceği
ey İstanbul!
Haliç boylarının
yorgun sabahlarında
eski bir hüzün taşırsın.
Eminönü'nde vapurların bağırır
pür telaş bir güne
çağırır.
Mavi gerdanlı boğazınla
akarsın hiç durmadan
Marmara'ya Karadeniz'e.
Gül dalında
bahar tadında
selamlar gönderirsin
Anadolu'ya.
sen o büyük günün kenti
dost kollarında sabahlarım
akşamları.
Sen gurbetçi ocağı
sevdamın hasretimin kucağı...
Sevgili İstanbul.

Rahime HENDEN

SİNİR HÜCRELERİ VE SANATIN GEREKLİLİĞİ

H. Tuğrul ATASOY

İnsan, kimi zaman küçük bir öykü okur ve sonra o öykü her yerde durup durup karşısına çıkar. Benim bu öykülerimden birisi olan "Kıyamet Borusu" Isaac Asimov tarafından yazılmış bir bilimkurgu öyküsü. Öykünün çarpıcı olankısa özeti şu: Bütün ölüler bir gün diriliverir, yavaş yavaş o andan itibaren tüm insanlar ve dirilen ölüler yaklaşık aynı yaşa dönerler, kimse acıkmaz, susamaz, cinsel istek duymaz, tüm sakatlıklar ve hastalıklar yok olur, dünyada sıcaklık bir derecede sabitlenir, güneş yok olur ama sabit bir aydınlık vardır, dünyadaki tüm şekiller kaybolur dünya düz ve gri bir yüzey haline gelir ve her şeyin sonsuza dek sabit kaldığı hiçbir dürtünün olmadığı tüm farklılıkların yok olduğu sonsuz bir dünya oluşur. Ve bir süre sonra artık yapacak hiçbir şey, söylenecek hiçbir söz kalmaz. Bu şu ana dek bilebildiğim en korkunç cehennem tasviri.

Olası değil ama, evrenin tüm sırlarını tüm işleyişini biliyor olsaydık çevremizde olagelen her şey kontrolümüz altında olsaydı merak edilecek, araştırılacak çözülecek hiçbir sorun hiçbir giz kalmasaydı ne olurdu? Asimov'un öyküsündeki cehennemin bir başka benzerinin içine düşmüş olurduk. Bu cehennemin içinde artık ne bilime ne dine ne sanata ne de insanca başka bir uğraşa gerek duyabilirdik. Tek yapabileceğimiz -eğer daha önce aklımızı kaçırmaz isek- oturup yok olmayı beklemek olurdu. Nöropsikiyatrist Hoimar Von Ditfurth'un, "Dinozorların Sessiz Gecesi" isimli kitap serisinin bir yerinde aklına takılan sorulardan birisi bu konuyla ilgili; *"Gerçekliğimiz hakikaten nesnel/objektif bir gerçeklik olsaydı, kendi içinde tamamlanmış, kapalı, fenomenden öze her şeyiyle kendini kavratan bir gerçeklik ile karşı karşıya bulunsaydık, sanatların, ama en başta görsel, gösterici, temsili güzel sanatların ve de şiirin yeri olur muydu bu dünyada? Dünyamızın gerçekliğini her adımda yeniden yorumlamak, onu kavramlaştırmak olanağı, daha doğrusu zorunluluğu dayatmasa, insan etkinlikleri içinde en insani olan sanatın işlevi kalır mıydı?Gerçekliğin hiçbir zaman nihai anlamda kavranamayan, ele avuca sığmayan dönüşümlerin ve gelişmelerin ürünü olan içeriğini açığa çıkartma derdimiz bulunmasaydı, şiire, resme ne gerek vardı? Hakikaten "objektif" varolan bir dünyada, sanata at oynatma alanı kalmazdı muhakkak. Kendi ruhsal konumumuzdan, varoluş tarzımızdan, duygularımızdan, itkilerimizden ve de bu anlamda bilince mal ediş tarzımızdan tamamen bağımsız, mutlak bir dış gerçekliğin varlığı, sanatı tamamen dışlamaz mıydı?"* (1)

Sanatın gerekliliği bu noktada başlıyor. Yağmurlu bir eylül günü, "sarı sarı yaprakların hüznüne gri gökyüzü dayanamadı tüm gün sesiz bir ip olup ağladı" şeklinde hislerimi belirttim diyelim. Benzer şeyler tarih boyunca yağmurlu eylül günleri -kuzey yarıkürede tabii ki- binlerce insanın içinden geçmiştir ve dünya varolduğu sürece de geçecektir. Aynı duyguyu binlerce değişik şekilde dile getirmenin gereği nedir.

Soruya tekrar döneceğiz ama bu noktada başka bir şey anlatmak istiyorum. İnsan gözünün hareketini sağlayan kasların belirli bir titreşimi vardır, bu kasları anestezi ile geçici bir süre felç ederek bu titreşimleri durdurursanız o göz 5-6 saniye içinde hiçbir şey göremez olur. Titreşimin hayati rolü nedir? Sabit bir nesneye baktığınızı düşünün o nesneden gelen görsel uyarı gözünüzün ağ tabakasında belirli hücreleri uyaracaktır, ancak sinir hücreleri sabit uyaranları -bu uyarılara hemen alıştıkları ve kısa bir süre sonra sabit uyaranlara karşı duyarsız kaldıkları için- algılayıp iletemezler. İşte bu küçük titreşimler sabit uyaranın sabit olarak ağ tabakasında düştüğü noktada o sabit uyarana maruz kalan hücreleri devamlı değiştirdiği için uyaranın kesintisiz algılanmasını sağlar. İnsan gözünü bu küçük titreşimlerden yoksun bıraktığınızda göz yapısal olarak sağlam olmasına karşın işlevsel olarak göremez yani kör olur. Daha basit bir örnek vereyim, başınızdaki şapkayı ya da gözünüzdeki gözlüğü bir süre sonra hissedemezsiniz çünkü aynı şekilde derimizde yer alan duyu hücreleri de sabit uyarana karşı bir süre sonra duyarsızlaşırlar.

İnsanın belleği de asla bir olayı ya da bir nesneyi çok kısa zaman dilimleri arasında bile aynı şekilde anımsayamaz. Bir dakika ara ile iki kez gözünüzün önüne gelen aynı tanıdık yüz bir dakika içinde

değişim geçirir. Her anımsama yeni bir yaratıdır aslında. Sinir hücrelerimiz işlevsel olarak anımsarlar. Beynimizde sevdiğimiz insanın jpg formatında bir fotoğrafı bulunmaz. Eylülde, o yüzün anımsanan fotoğrafı, ağustosta anımsanandan farklıdır hatta yağmurlu bir eylül gününde yağmur yağarken anımsanan yüz ile aynı günün yağmur sonrası güneşli dakikalarında anımsanan yüz bile aynı değildir. Anımsama iki boyutlu ve sabit değil dört boyutlu ve değişkendir.

İnsanın cehennemi budur işte; her şeyin sabit kalması, farklılıkların ortadan kalkması hiçbir değişimin olmaması. Sanat uğraşı bu cehennemi yok etmeye yönelik birçok diğer insan uğraşından -mit, din, bilim gibi- birisidir. Bir farkla ki diğerleri bir çok kez gerçekten kötülerin elinde kötüye kullanılmıştır. Sanat uğraşının böyle bir yan etkisi neredeyse yoktur. Bir diğer önemli fark daha vardır. Sanatın bilime ya da dine doğrudan ihtiyacı yoktur. Elbette tüm bu uğraşların kökeni aynı gibi görünmektedir. Birlikte aldıkları yol dışında her uğraş kendi yolunu kendi başına ama başlangıçtaki olası birlikteliğin getirdiği diğer uğraşlara ait izlerle ve o izlere rağmen çizmiştir. Ancak sanat, diğer uğraşların kendi yolları içinde kendisine en fazla yer edinen ortak uğraş olmuştur. Sanat olmadan din ya da mit düşünülemez ve hatta -Thomas S. Kuhn, Paul Feyerabend gibi bilim felsefecilerinin görüşlerini ve kaos fiziğinin katkılarını göz önüne alırsak- bilim de düşünülemez. Sanat diğer uğraşlardan çok daha fazla yol almıştır kendi başına. Günümüzden 30.000 yıl öncesine ait sanat eserleri tüm güzellikleri ve ihtişamları ile insanın iç bütünlüğünü sağlamasına yönelik görevlerini yerlerine getirebilirlerken bu 30.000 yılda hiçbir mit, din ya da bilimsel bilgi varlığını ve işlevini bu ölçüde yerine getirememiştir hatta çok büyük çoğunluğu varlıklarını bile sürdürememiştir.

Dışarıda kar yağarken şimdi burada içinde bulunduğum ruh hali bir daha asla tekrar yaşanmayacak, birçok benzeri birçok benzer ya da değişik yerde tarafımdan yaşanacak ya da yaşanmış olmasına rağmen. O yüzden o anın duygularını o anı yaşayan benim için olabildiğince doğruya yakın dile getiren sonsuz sayıda -çok azını yazdığım çok çok fazlasını ise okuduğum- şiir dizesi vardır. Bu çeşitlilik bizler için dizeleri kimi zaman yazarak çoğu zaman da okuyarak cehennemden çıkışımızın en güvenli ve en zevkli yoludur. Saygılarımla.

1. Hoimar Von Ditfurth Dinazorların Sessiz Gecesi, 4.Kitap, Çeviren: Veysel Atayman, alan Yay. 1.Baskı, Ekim 1995, syf.212.

sizedir sevdam

siz
acının on ikisinden
ayrılmayanlar
tel örgütleri
demir parmaklıkları
bırakmayanlar
rüyalarda gülleri
gündüzlerde dikenleri
hep koklayanlar
yangına
yıkıma
baruta
sille tokat
karşı koyanlar
hak diye
hukuk diye
özgürlük diye
yaşayanlar
ana sütü
baba hakkı
helal ü hoş
olanlar
kardeşliği
dostluğu
aşkı
ve sevgiyi
usunda ve yüreğinde
çoğaltanlar
umuda durup
yılgıyı yoksayanlar
elleri çınar
gözleri pınar
dilleri okyanuslar kadar
siz can gibi can
adam gibi adam
insan gibi insan
olanlar
siz
acının on ikisini
arkadan vurmayanlar:

sizedir sevdam

Tan DOĞAN

İNSANCIL DERGİSİ'NDE ŞİİR (2001)*

Mustafa TABAK

I. Giriş

Bir kültür-sanat dergisinde şiir denince ilk akla gelenler, yayınlanan şiirler ve şiir üstüne yazılardır. Bu bağlamda İnsancıl Dergisi'nde 2001 yılında şiir konusunda nicel verilerin yorumlanmasına dayanan bir değerlendirme yapmak ve birtakım önerilerde bulunmak, bu yazının amacıdır.

II. Nicel Veriler, Değerlendirme ve Öneriler

II.I. İnsancıl Dergisi'nde 2001 yılında 115 tane şiir yayınlanmış. Bu, ayda ortalama 10 şiir demektir.

Söz konusu ortalama 48 sayfalık bir dergi için yeterli gözüküyor; örneğin 96 sayfalık Adam Sanat Dergisi'nde Aralık ayında 12, 64 sayfalık Evrensel Kültür Dergisi'nde ise aynı ayda sadece 3 şiir yayınlanmış.

Ayrıca 23 tane çeviri şiir yayınlanmış. Bu, yayınlanan toplam şiir sayısının % 20'sine denk düşüyor. İnsancıl Dergisi'nde çeviri şiire verilen bu önem Türk şiirine ciddi bir katkı niteliği taşıyor.

II.II. Çeviri olmayan 92 şiirin altında 48 isim var. İkiden çok şiiri yayınlanan 13 isim ve yayınlanan şiir sayısı ise şöyle: Mehmet Akkaya (3), İsmet Alıcı (3), Gün Altay (3), İsmail Delihasan (3), Mustafa Göksoy (4), Muhammet Güzel (3), İlhan Kemal Kaplan (3), Hikmet Kavasoğlu (4), Ömer Serdar (4), Mustafa Tabak (4), Berrin Taş (5), Afşar Timuçin (5), Deniz Tural (4). Bu isimlerin yayınlanan şiirlerinin toplamı 44 ve yayınlanan toplam çeviri olmayan şiir sayısının % 48'ine denk düşüyor. Bu oran, İnsancıl Dergisi'nin "sanatta star sistemine karşı olma" politikasına uygun düştüğü gibi derginin yeni isimlere/şiir anlayışlarına da açık olduğunu gösteriyor.

II.III. 13 tane şiir üzerine yazı yayınlanmış. Bu, ayda aşağı yukarı ortalama bir yazı eder. Bu ortalama yetersizdir. Şiirin uygulaması kadar, diyalektik bir ilişki içinde olduğu, teorisi de önemlidir. Bu yüzden İnsancıl Dergisi'nde daha çok şiir üzerine yazı yayınlanmalıdır.

Söz konusu yazıların dökümü ise şöyle:

1. "Genç Bir Şaire Öğütler" ya da Kikirik ve Likirik, Mustafa Tabak, Şubat 2001 (124).
2. Kemal Özer'le Söyleşi, Şubat 2001 (124).
3. Şiirimizin Bıçkın Delikanlısı Ahmet Arif, İsmet Alıcı, Mart 2001 (125).
4. Şaşkınlık... Boşluk... Çaresizlik İkinci Yeni ve Cemal Süreya, İsmet Alıcı, Nisan 2001 (126).
5. Yunus Şiirinde Ölüm İzleği, Eray Veli, Mayıs 2001 (127).
6. "Vahşi ve Özgür", Ali Taş (şiir kitabı eleştirisi), Mayıs 2001 (127).
7. Türk-Danimarka Şiir Akşamları, Kemal Özer, Temmuz 2001 (129).
8. Danimarka Yazarlar Birliği Başkanı'nın Şiir Akşamını Açış Konuşması, Georg Metz, Temmuz 2001 (129).
9. Doğmamış Okurlar ve Yazarlara Reklamlar, Bakır Tüfekçi (şiir yıllığı eleştirisi), Temmuz 2001 (129).
10. "Yabancı Bir Şehrin Kapısında", Ali Taş (şiir kitabı eleştirisi), Temmuz 2001 (129).
11. Hayal Kadar Sessiz Bir Şair Sedat Umran, Engin Turgut, Temmuz 2001 (129).
12. Emily Dickinson ve Kaybettiği Dünya, Hira Selma Kalkan, Ağustos 2001 (130).
13. Anıl Meriçelli'yle Söyleşi, Murat Batmankaya, Eylül 2001 (131).

III. Sonuç Yerine İnsancıl Atölyesi

İnsancıl Dergisi'nin şiir konusunda diğer bütün kültür-sanat dergilerinden ayrıldığı bir nokta var: İnsancıl Atölyesi... 2000-2001 döneminde Berrin Taş'ın yönettiği edebiyat semineri ve katılımcılarının çeşitli şairler üzerine yaptığı sunuşlar; Yaz Döneminde Şiir Atölyesi'nde, Cengiz Gündoğdu'nun deyimiyle Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilen, şiirde izleklerin işlenmesi... vs.** Bu nokta, 2001 yılında da İnsancıl Dergisi'ni şiir konusunda diğer bütün kültür-sanat dergilerinden ayırdığı gibi önemli de kıldı.

İnsancıl Dergisi'nde 2001 Yılında Yayınlanan Şiirlerin Dökümü:

Ocak 2001 (123): 1. Sessiz Çağrı, Muhran Maçavarani (çev. F. Çiloğlu). 2. Baba Oğul, Cengiz Bektaş. 3.Lumumba, Haçik Amiryan (çev. V. Barış).

4. Söyle İşte, Ömer Serdar. 5. Aşka Dair, İsmet Alıcı, 6. Büyürsen Küçülürsün, Mehmet Akkaya. 7. Gaudi'den Lancelot'a, Nevzat Gürmen. 8. Bir Başkadır Yaşamak, Gün Altay. 9. Biz İki Güneş Tutkunu, Gazi Uzun. 10. Duraklar, Mustafa Tabak, 11. Rüzgara Koşan Çocuk, Afşar Timuçin.

Şubat 2001 (124): 1. Dostların Görevi, K. Otarov (Türkçesi A. Meriçelli-A. Miziev). 2. Yolculuk, Siraç Irmak. 3. Hatıra, Siraç Irmak. 4. Şiir, Yunus Kardaşlar. 5. Sen ve Ay, Fahrettin Çiloğlu. 6. Adem Şahin'in Son Bestesi, Mustafa Göksoy. 7. Tarlabaşı, Sabahattin Yalkın. 8. Uzaktan Kumandalı Resimler, İsa İnan. 9. Ayrılık, Deniz Tural. 10. Yeni Bir Yürüyüş Öğrenmeyelim, Muhammet Güzel. 11. Uzaktan Gelen Mektup, Afşar Timuçin.

Mart 2001 (125): 1. Şiir, Abdullah İlter, 2. Hasankeyf'in Uğultusu, Peyman Anka. 3. Şiir, Pınar Çelik, 4. Kulak Asmam, Emily Dickinson (Türkçesi A. Meriçelli-A. Miziev), 5. Ulaşacağım Yerde (çev.), Emily Dickinson (Türkçesi A. Meriçelli-A. Miziev), 6. Çıkış, Mustafa Göksoy, 7. Bilecen, Şenol Gürel, 8. Nasıldı, Bertolt Brecht (Türkçesi M. Ziyalan), 9. Gömüttaşı İstemem (çev.), Bertolt Brecht (Türkçesi M. Ziyalan), 10. Teker Değiştirme (çev.), Bertolt Brecht (Türkçesi M. Ziyalan).

Nisan 2001 (126): 1. Canan'ın Gözlerine Övgü, Sedat Umran, 2. İmge, H. Sema Kalkan, 3. Göçebenin Türküsü, Afşar Timuçin, 4. Nicedir Yollardayım, Muhammed Güzel, 5. Nerde Kalmıştık, Muhammed Güzel, 6. Ay'a Kızdım, Öztürk Tatar, 7. Çocuklar Görmesin, İlhan Kemal Kaplan, 8. Düğün, Mustafa Turan, 9. Palamut Ağacı, Deniz Tural.

Mayıs 2001 (127): 1. Günaydın, Ömer Serdar, 2. Ben Sende Gökyüzü, Soner Parla, 3. İhanet, Berrin Taş, 4. Yalnızlık, İbrahim Delihasan, 5. Aşk Soyunmaktır, İlhan Kemal Kaplan, 6. Ben Güzellik İçin Öldüm, Emily Dickinson (çev. A. Meriçelli), 7. Hoşgeldin, Zeynep Sezgin, 8. Her İnsan İki Kişidir, Mehmet Akkaya, 9. Bir Başka Sığınak Bulamazsın, Deniz Tural, 10. Defter, Sedat Umran, 11. Mayıs, K. Vural Tarla, 12. Hiçbir Zaman Bilmeyeceksin Seni İzlediğimi, İsmet Alıcı, 13. Evrensel güzellik, İsmet Alıcı.

Haziran 2001 (128): 1. Sabah, Emily Dickinson (Türkçesi A. Meriçelli), 2. Yine Haziran/Doğduğum Aylardan, Ömer Serdar, 3. Uyuyan Canavar, Mustafa Tabak, 4. Puşkin'den Özür, Mustafa Tabak, 5. Cehennem Şiirleri, Berrin Taş, 6. Işıkta, Hayriye Ersöz, 7. İmgen Acı Verici ve Kırış Kırış, Osip Mandelştam (Türkçesi K. Miziev-A. Necdet), 8. Bruno, Şenol Gürel, 9. Oğluma, Türkan Sönmez.

Temmuz 2001 (129): 1. Kuzeyde Bisikletliler, Erik Stinus (çev. M. Alpar), 2. İki Şiir, Marianne Larsen (çev. M. Alpar), 3. Kasım Görüngüsü, Jörgen Gustava Brandt (çev. M. Alpar), 4. Otel Melodi, Peter Poulsen (çev. M. Alpar), 5. Cehennem Şiirleri, Berrin Taş, 6. Yoksulluğu Biliyoruz, Hikmet Kavas, 7. Bıçak, Sinan Kutlu, 8. Anı, Emily Dickinson (çev. A. Meriçelli), 9. Yıldızlar, Gün Altay, 10. Orhan'a, Tülay Pirinçci, 11. Yükün Altında, Ali Ersin Günçe, 12. Kafes, Esra Erdaş, 13. Kendimle, Mustafa Göksoy, 14. Yiten Dosta Özlem, H. Tuğrul Atasoy, 15. Yağmur Provaları, Mustafa Uçurum.

Ağustos 2001 (130): 1. Güz Çağrısı, Afşar Timuçin, 2. Cennette, Ömer Serdar, 3. Bir Sabah Uyanış, Soner Parla, 4. Çatal Yürek, Cengiz Bektaş, 5. Buluttan Ekmek Yapılacak, Hikmet Kavasoğlu, 6. Epik Çengi, Mustafa Uçurum.

Eylül 2001 (131): 1. Günlere Çağrı, İsmet Kemal Karadayı, 2. Cehennem Şiirleri, Berrin Taş, 3. Bir Defa Söylenmiş Şarkı, Afşar Timuçin, 4. 1938 İlkyazı, Bertold Brecht (Türkçesi M. Ziyalan), 5. Alman Savaş Alfabesi, Bertold Brecht (Türkçesi M. Ziyalan), 6. Noktürün, Sinan Kutlu, 7. İnsanca, İsmail Delihasan, 8. Sana Uzun Ömürlü Bir Çiçek Almalı, Eray Veli, 9. Çernobil Kirazları, Peter Curman (çev. K. Özer-G. Özer), 10. Beton Duvarların İsyanı, Mehmet Akkaya.

Ekim 2001 (132): 1. Işıkmış Gördüğüm, Mevlüt Kırnapçı, 2. Eylül Gölgesindeki Yeşil, Hikmet Kavasoğlu, 3. Cehennem Şiirleri, Berrin Taş, 4. Seviyorsan, Sen Öyle Sev, M. Ölmezov (çev. A. Miziev-A. Meriçelli), 5. Manathan, Mustafa Ziyalan.

Kasım 2001 (133): 1. Gerçek Değil Bunlar F'ye Dair Rüyalar, Mustafa Turan, 2. Mektup, Gün Altay, 3. Beni Savunma, Asker Doduev (Türkçesi A. Miziev-A. Meriçelli), 4. Uzaktayım, Asker Doduev (Türkçesi A. Miziev-A. Meriçelli), 5. Dipten Çağrısı Doğanın, Güngör Gençay, 6. Hislerime, İsmail Delihasan, 7. Lita, Peyman Babil, 8. Katil Kendini Yargılıyor, Öztürk Tatar.

Aralık 2001 (134): 1. Bilmedikleri Bir Şey Var, İlhan Kemal Kaplan, 2. Çeviri Şiir, Bert Gurtuev (Çev.A. Miziev-A. Meriçelli), 3. Yeniden, Murat İlgün, 4. Türkçem Bana Yabancı, M. Mazhar Alpman, 5. Önce, Mustafa Göksoy, 6. Siyasa-Yasa-Asa, Sabahattin Yalkın, 7. Düşün ki, Hikmet Kavasoğlu, 8. Ne Mutlu, Mustafa Tabak.

* Bu yazıda kullanılan verileri elde etmek için İnsancıl Dergisi'nin 2001 yılında yayınlanan bütün sayıları, Adam Sanat Dergisi ve Evrensel Kültür Dergisi'nin Aralık sayısı tarandı. Taramanın el ile yapılması nedeniyle elde edilen verilerde yanlışlar ve eksikler olabilir.

** Ayrıntılı bilgi için bkz. İnsancıl Dergisi, Ekim 2001 (132), s.4-6.

İNSANIN İNSANLAŞMA SÜRECİNDE SANAT OLUŞUMLARINA YENİDEN BAKIŞ-2

Ayla GÖKDEMİR

Sanat ve Sınıflı Toplum

İlkel toplumdan sınıflı topluma geçiş, aile yapısının değişmesiyle başladı. Çömlekçiliğin ortaya çıktığı dönemde anaerkil aile yapısı ve analık miras hukuku, babalık miras hukukuna geçti. Tüm mülkiyet erkek üzerinde toplandı. Bu durum diğer mallar ve ürünler gibi, insanın da değişim aracına dönüşmesine neden oldu. "Evet, yeryüzünde kadınların etkin bir rol oynadığı sınıfsız, özel mülkiyetsiz, devletsiz köy toplumundan, erkeğin denetimciliğini üstlendiği sınıflı, özel mülkiyetli, devletli topluma geçilirken, göksel dramanın oyuncuları da rol değiştirmektedir. Dişil unsur bundan böyle Düzen'in ancak alt edilmesiyle sağlanabileceği Kaos'tur. Yeni (eril) Egemen, silahıyla ilksel Dişi'yi parçalayarak Yaratıcılık eylemini Büyük Ana'dan devralacaktır. Tanrı erilleşmiştir. Tıpkı dünyadaki (adına uygarlık denilen) yeni düzenin efendisi gibi. Tıpkı onun gibi, bundan böyle kurup tepesine yerleştiği hiyerarşik Düzen'in savunuculuğunu sürdürecektir." (1)

Çömlek yapımının bulunmasına kadar insanların sahip oldukları şeyler değişmezdi. Bunlar da ev, giysiler, takılar, silahlar ve yiyeceklerin elde edilmesini, ihtiyaçların giderilmesini sağlayan çeşitli aletlerdi. Hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte ilk ciddi mülkiyet kavramı ortaya çıktı ve bu durum insanlığın yeni ilişkiler düzenine geçmesine neden oldu. Sürülerin sahibi olan halklar, fazla emek harcamadıkları bir zenginliği elde ettiler. Öncesinde yiyecek bulmak için kullanılan araçlar geri plana itildi. Avcılık zorunluluk olmaktan çıkıp keyif eylemine dönüştü. Sürülerin bakımı için ihtiyaç duyulan insan gücü, savaş esirlerinden sağlandı. Böylece kölelik ortaya çıktı. İnsanlar doğadan ayrılıp, mülkiyet ve işbölümü nedeniyle ortak aile yapısı bozulunca, insanla dış dünya arasındaki doğal denge biraz daha bozulmuş oldu.

Büyü de bu bozulmayla birlikte dine dönüşmeye başladı. Tanrı ve tanrılar kavramı ortaya çıktı. İnsanın sanatsal yaratımlarının araçları olmadan din de var olamaz. Dünyanın gizemsel ve dinsel bir yorumunu yapabilmek için, doğanın soyut ve imgesel olarak kavranması gerekir. Büyü ritüellerinin ifadelendirilişi masklarla, bedeni boyamayla, takılarla, ritüel özelliklerine göre tasarlanmış giysilerle oluyor, totemler, ruhların simgeleri, putlar, resim ve heykel kullanılarak eylem destekleniyordu. Son aşamada da ritüeller için tasarım gerektiren uygulamalı sanatların yardımıyla yapılan tapınaklarla, din sosyal bir statü kazandı. Doğanın sanatsal ve imgesel kavranışı mitolojinin ve destanların ortaya çıkmasına neden oldu. Sınıflı toplumlarda din sanatsal ve imgesel araçlardan yararlanmakla kalmadı, kuramsal düşüncesini yani teolojiyi de oluşturdu. Dinler, kuramsal düşüncelerini bu destanlardan ve mitolojik söylemlerden geliştirdiler. Sonuçta teolojinin gelişimiyle güçlü dinsel kurumlar ortaya çıktı. "Lenin, 'canlı insan bilgisi ağacında açan ölü gonca' demiştir dine. Bilimsel bilinç henüz varolmadığı için de dinin yeşermesi bu sanatsal bilgi ağacı üstünde olmuştur. Dinsel bilincin 'ölü gonca' oluşuna gelince, böyle bir şey dinsel bilincin, sanatsal düşünce kuruluşundaki gerçekliğini korumak isteyişi anlamındadır burada. Nitekim sanatsal düşünce, ölmüş gitmiş şeylere canlı şeylerin özelliklerini mecazi anlamda yükleyerek doğayı manevileştirmeye çalışır. Oysa dinsel bilinç, mecazi olanı ve onun taşıdığı estetik anlam içeriğinin simgelerini kullanarak bunları doğanın gerçekten kendi nlteliklerinin bir tasviri olarak kabul eden insan bilincinin doğmasına yol açar. İşte masalların mitoslara, hayvan tasvirlerinin totemlere, dramatik eylemin doğa üstünde büyüsel etkililiği olan topluca tapınmaya dönüşmesi böyle olmuştur." (2)

İlkel toplumlarda büyücü topluluğun ruhani lideri, iyileştiricisi, belirsiz ve riskli durumlarda yol gös-

tericisiydi. Sınıflı toplumlarda bu görevleri rahip, hekim ve bilginler üstlendi. Üstlenirken aynı zamanda sanatı, dini ve bilimi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiler. Özellikle din, öncelikli bir konum elde ederek, yönetici sınıfların yanında yer aldı. Öyle anlar oldu ki varlığıyla zaman zaman yönetici sınıfların çıkarlarını tehdit etti.

Genişleyen Dünya

Zamanla insan yaşadığı dünyanın sınırlarını genişletmeye başladı. Fenike gemileri Akdeniz'in en uzak köşelerine kadar ulaşıp ticari koloniler kurdular. Madenden ve seramikten yapılan eşyalar, kumaşlar ve kölelerle birlikte inançlar, töreler, bilgiler ve ustalıklar taşınıyordu. Bu arada insanlar kendi tanrılarından başka tanrıları tanımaya ve onlara inanmaya başladılar. Yunan denizcileri de denizleri aşarak yeni ülkeler keşfediyorlardı. Gemiler, Yunan çömleklerini ulaşabildikleri her yere götürdüler. Doğu ülkeleriyle gelişen ilişkiler sonucu Mısır ve Babil'den de bilimin ve sanatın verilerini Yunanistan'a taşıdılar. Yunan heykellerindeki ve çömlek bezemelerinde kullanılan figürlerin, duruşlarında ve genel görünüşlerinde başlangıçta Mısır etkisi hakimdi. Mısır'dan birkaç örnek alınmış ve sonra sürekli tekrar edilmiştir. Tipik örnekler, ayakta duran erkek (kuros) ve kadın (kore) heykelleridir. Her zaman gövdeye yapışık duran kalın ve kıvrımsız bir kumaşla birlikte gösterilmişlerdir. Bu dönemde (arkaik çağ) çokça yapılan heykel örneği de oturan kadın ya da erkek heykelleridir. Bu örnekler de Mısır ön örneklerine benzerlik gösterir. Kaskatı frontal duruşla, iki ayağı birbirine yakın, iki kolu kucağında, kimi zaman bir yumruk sıkılı olarak betimlenir. Kalın kıvrımsız bir kumaş giyerler. Ayak üstünde etek ucu yay biçiminde kıvrılır. Bu aynı zamanda Asur heykellerinin de bilinen özelliğidir. Yürürken betimlenmiş insan heykellerinin kökeni de Mısır'a dayanır.

Babilliler, bilimi dinden ayırmazlardı. Onlara göre ikisi de aynı şeydi. Aradan binlerce yıl geçti. Bugün Babillilerin dini hakkında ancak bu konunun uzmanları bilgi sahibi. Ancak Babil bilimi günümüzde takvimlerde, saatlerde ve matematik kitaplarında yaşamaya devam ediyor. Gün, ay ve yıl kavramları bizlere Babillilerin mirasıdır. Babilliler gözlemlerini yüzyıllar boyunca arşivlediler. Ama arşivlerindeki bu bilgiler büyüler ve dualarla yanyana duruyordu. Mısır'da da durum aynıydı. Din ve bilim birbirinden ayrılmamıştı. Orada da kahinler aynı zamanda bilgindi. Mısırlı kahinler zamanı ölçmede ustaydı. Mısır takvimi, günümüzde kullandığımız takvimden çok az farklıydı. Bilim adamları zamanı sadece dua saatlerini, bayram ve tören günlerini belirlemek için ölçmüyorlardı. Bilim, Mısır'da insanların çalışmalarında ve hayatta bir gereksinim olarak ortaya çıktığı için gelişiyordu. Mısırlılar göğü ve yeryüzünü betimlerken bunları tanrı şeklinde çizerlerdi. Her durumun üzerinde etkili olan bir tanrı vardı. Bu tanrıların çizerken nasıl betimleneceğini yönetici sınıf belirliyordu. Her şeyi şifrelendirdiler. Hiyerogrlif yazı böyle ortaya çıktı. Belirlenen dışında resim yapmak yasaktı. Yapan cezalandırılırdı. Mısır resmini ve heykelini incelediğimizde, heykelde ulaşılan yetkinliği resimlerde bulamayız. Heykellerde kullanılan ayrıntı ve kısaltım (perspektif biçimlendirme) resimlerde yoktur. Bu ayrıntıları sadece yapılan hayvan resimlerinde görebiliyoruz. Çok iyi bir gözlemin sonucu yapılmış betimlemelerdir bunlar. Doğayı bu kadar iyi gözlemleyebilen insanların, nedenini bilmeyince, resimlerdeki naiflikleri şaşkınlık yaratıyor. Mısır'da yapılan resimler sadece kutsal mekanlarda, mezarlarda ve yöneticilerin mekanlarında kullanımıştır. Yapılan heykeller ise kralların, kraliçelerin, önemli devlet adamlarının, tanrı ve tanrıçaların heykelleridir.

Yunanistan'a geri dönecek olursak, Babil ve Mısır sanatının etkileriyle gelişen Yunan çömlekleri teknik ve güzelliğin mükemmel uyum içinde birleştiği bir çağa tanıklık ederler. Yunan çömlekleri her çağda yapıldığından, geçirdiği gelişim kesintisiz olarak izlenir. Ayrıca bu çömleklerin üzerinde kullanılan bezemeler, dönemin yaşantısı hakkında bize bilgi verir. Torna üzerinde çömlek yapmak tekniği Yunan çömlekçiler tarafından geliştirildi. Yunanlılar ilk başarılı çömlek örneklerini Atina'da geometrik süslemelere sahip seramik yapıtlarla verdi. Bunlar cenaze törenlerini betimleyen büyük amfora ve krater tipi vazolardır. Daha sonra Homeros destanlarının betimlendiği hareketli sahnelerin gösterildiği çömlekler gelişti. Bu gelişimle birlikte Yunan sanatının etkileyici özelliği ortaya çıktı.

Bu çömleklerin en eski örnekleri M.Ö. 8. ve 7 yüzyıldan kalmadır. 7. yy. da dizgesel geometrik biçem, yabancı etkilerde kalarak değişmeye başlar. Bu tüm Akdeniz Bölgesini içine alan değişim çağının başlagnıcıdır. Bunların tipik geometrik süslemesi, o devrin heykellerinde görülenlere çok benzer. İnsan ve hayvanlar aşırı derecede üsluplaştırılmıştır. Erkekler, ince bir bele ve "balta-bıçağı"nı andıran bir profile sahiptir. Arabalar, altlarında iki çember olan birer dikdörtgen şeklindedir. Atlar ise birer çizgi oyunundan öteye geçmez. İnsan figürleri, içi tamamen boyanmış dış çizgilerden oluşur. Bu siluetler, kabın açık kahverengi doğal toprak rengi üzerinde hemen her zaman koyu kahverengi ile boyanır. Bazı örneklerde ise siluet siyah fon üzerindedir. Bu üslup çok geçmeden yerini, önem-

li bir merkez olan Rodos'tan alındığı açıkça belli olan daha süslü ve doğal bir üsluba bırakmıştır.

Yunanistan'da en önemli çömlek yapım merkezleri Attika ve Korint'ti. Attika'da iki ayrı gelişme dönemi saptanmıştır. "İda" biçemi ve "Daidalos" biçemi. Daidalos biçeminin geliştiği dönem, Yunanistan'da anıtsal heykellerin ortaya çıktığı dönemdir. Yunanistan'da 7. yy.ın ortalarından önce ahşap heykeller yapılıyordu. Doğu ülkeleriyle gelişen ilişkiler sonucu, büyük mermer heykeller yapılmaya başlandı.

M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında Atina, mimari ve heykelde olduğu gibi seramik dalında da üstün kaliteli çalışmaların yapıldığı bir merkez oldu. Herkes tarafından en güzel ve en "modern" olarak değerlendirilen Atina vazoları aynı zamanda en çok ihraç edilen mallar arasındaydı. Öyle ki, bu çömlekler giderek, Attika seramikleri ile eş anlama gelir oldu. Bu gösterişli ve güzel vazolar, toprağın kendi rengi boz-kırmızı üzerine siluet olarak siyah figürlerle süslenirdi ki "siyah figürlü vazolar" deyimi de buradan gelir. Figürlerin işlenişinde perspektif ve derinlik görülmezdi. Arkaik tasvir şekilleri bu devirde bile kullanılıyordu. Yüz profilden gösterilirken göz cepheden görünüşüyle veriliyordu. (Doğu etkisi-Mısır sanatında olduğu gibi).

M.Ö. 6. yy.ın ortalarına doğru bu süsleme şekli tersine döndü, vazolar siyah, bunların üzerindeki figürler de kırmızı oldu. Bu, basit bir üslup değişikliği değil köklü değişikliğe yol açan bir yenilikti. Figürleri, toprağın doğal rengi olan kırmızı ile belirtmekle bunları siyah çizgilerle zenginleştirmek ve dolayısıyla figürleri birer siluet görünüşünden kurtarıp hacim verecek şekilde canlandırmak kolaylaştırıyordu. Bu devir heykellerinde gerçeğe yakın bir anlatıma doğru ulaşılmakla birlikte, üsluplaşma tamamen kaybolmamıştır.

Öte yandan çömlekçilikte de perspektif, basit çizgiler kullanılarak derinlik ve üç boyutlu görünüm verilmesi ve figürlerin kısaltımı gibi incelikler daha sonraları bulundu. Buradaki perspektif anlayışı, Rönesans döneminden çok farklıdır. Attika vazolarında perspektif, geri planı verebilmek için büyük bir figürün arkasına daha küçük bir şekil yerleştirmek ya da düz alanda uzaklık izlenimi uyandırabilmek amacı ile zemine birkaç dalgalı çizgi eklemek gibi biçemlendirilmiş bir düzen olarak kullanılıyordu.

M.Ö. 5.yy. Yunan çömleklerinin bezemelerinde en güzel örneklerin verildiği devirdir. Formların sade uyumu, desenlerin sert hatlarının keskinliği, ışık ve gölgenin dengeli dağılımı, figürlerin ritmik hareketlerinin kullanımı bu dönemde yetkinleşti. Çömlekler üzerinde büyük bir yaratıcılığa ulaşıldı. Yunan resminden bugüne, hemen hemen hiçbir şey kalmamış gibidir. Yunan resmi ile ilgili olarak, günümüze ulaşan duvar resimleri parçalarına, mozaik çalışmalarına ve bugüne kadar gelen çok sayıdaki çömlek üzerindeki desen ve resimlere bakarak bir fikir sahibi olabiliyoruz. Yunan vazoları, Yunan görsel sanatı konusunda genel bilgi veren kaynak olarak ayrıca önemlidir. Antik dünyada çok beğenilip değer verilen bu çömlekler, Yunanlıların öteki ülkelere sattıkları malların arasında önemli bir yer tutuyordu. Dekoratif eşya olmaktan çok yağ saklamakta, kapkacak ihtiyacında, su ve şarap testisi, koku şişeleri, süs kutuları olarak kullanılıyordu. Yunan etkisine çok uzak olan Galia, Almanya ve İran gibi ülkelerde bile bu Yunan kaplarından bulunmuştur. Çömleklerin üzerindeki resimlerden salt mitosları değil, Yunan halkının ve zanaatçılarının, denizcilerin yaşantıları hakkında detaylı bilgi edinebiliyoruz. O dönemde resim ve heykel günlük yaşamın içindeydi. Tüm Ege ve Yunanistan şehirleri ve evleri bu heykel ve resimlerle donanmıştı. Bu insanlar denizleri aşmış, dünyalarının sınırlarını genişletmiş, sanatlarını oldukça ileri bir aşamaya taşımışlardı ama tanrılar yerlerini korumaya, ozan Homeros'un yazdığı destanlar söylenmeye devam ediyordu. Din, bilim ve sanat burada da birbirinden ayrı değildi. Tanrılar inanç duvarlarını koruyor ve savunuyorlardı. Bu duvarları yıkacak olan etken ise bilimdi.

MARTI

Martılar gülüyor
düşüncelerime
Alay ediyorlar aslında. Salak
Siz hiç martıların güldüklerini duydunuz mu
Bir düşünün
Ha... ha... haaa.
Onlar özgür
biz tutsak.

İlterİş TÜRKTEKİ

Neydi eski kahinlerin gördüğü
yalnızlıkları içinde
ama anlatmadığı
ruhu incelten
ya da günaha iten onu?

Bizim için bilinmez olan
bir ses duydular mı
doğru gibi söz gibi sağlam
uyanışı ve kesinliği sağlayan
bir düş gördüler mi?

PEGASUS

Kim kırdı atın altın gemini
kim atı çaldı?

Kaynakta şimdi de
su var

ama nal sesleri
yankısız sönüyor.

GECENİN TANRIÇASI

Hayvani bir yaratık gibi tehdit edici
yeryüzünün üzerinde asılı duran
karanlık

hangi ay
bir anlık ışık getirecek bize

hangi tehdit etmeyen güneş
bize yol gösterecek?

ZAMAN AKIYOR, kumu akıtarak

Sözü kayaya kazı
ve kalsın diye
umut et
verilmiş söz gibi
değil.

YARATILIŞ evrenin
parçası mı
ya evren
yaratılmışların?

Düşünmek boş
imgelem yetersiz

ilerleyen yalnız
karmaşa ve çürüme

güz sisli
kış soğuk olacak.

-Satish Gupta'nın bir yapıtı önünde-

NEREDEN geldin
nereye gideceksin?

Daha ne kadar sürecek
sonsuzluğun

-gezegen?

HER ŞEY yitim mi
kör çığlık
boşlukta?

ve söz boş yere arar
yitip gitmiş harfleri

yol
silik izi

an
yitik geçmişi?

YAKARIŞ

Şimdi gece iniyor
günün gözlerini
kapatarak

ve gökten ılık maviyi
devşiriyor

söz ver bana
geceden gelip
kör gözü aydınlatan yıldız

daha çok ışık
daha çok görü.

AMA insanoğlu kaygılı
ve bilgisiz boşuna arar
pınarı

ve tüm suların
ve kumun
aktığı yatağı.

GECE
kara göz.

Gece
soğukların en soğuğunda
titreyen göz.

Gece.

AMA
ışığından geniş
gölge yoktur.

Bu şiirler şairin Yol adlı kitabından seçilmiştir.

ÖĞRENME SEVİNCİ

Yalçın Küçük Yoldaş Hocam'a

Yaşadım
Düşkuran kopuşlar da yaşadım
Kim dönerse dönsün
Doğru bildiğim yolda yalnızım
Bu
Bu ateşini kendinde bulan kaynak
Gittiği-geldiği, gerçeği-düşü
Yer yurt edinir kendine
Şimdi
Şimdi bu kopuşu düşünürken
Yaptığım kazıdan
Çizgiler düşüyor yüzüme
Gerçeğinde-düşünde coştuğum sesleri
Hep nakış nakış aldım canıma
Üzüntüm sevince dönüşür
Ateş sönerken alevlenir mi
Sorulardan örülür yanıtlar
Yaşadım
Düşkuran kopuşlar da yaşadım

Mustafa GÖKSOY

ÇEVRE VE ETİK

Filiz SÖNMEZ

1971 yılında New York hapishanesinde ortaya çıkan bir fare, adalet tarihinde çok ilginç olaylara yol açar. Mahkumlar aralarına yeni katılan bu yaratığı yemek artıklarıyla besleyerek kısa zamanda evcilleştirirler. Morris adı verilen bu fare, kedi olmayan bu ekosistemde yaşamın zevkini, mahkumlar da yeni bir arkadaş bulmanın sevincin iyaşarken her türlü ekolojik duygudan yoksun bir gardiyan, bir gün Morris'i kulağından yakaladığı gibi tuvalete atar ve sifonu çekerek zavallı hayvanı son yolculuğuna uğurlar. Morris'in arkadaşları farenin yaşam hakkının çiğnendiğini gerekçe göstererek hapishane müdürünü mahkemeye verirler. Yargıç davayı ciddiye alarak gündeme alır; fakat bütün ilgililerin ifadesine başvurduktan sonra hapishane, müdürün beraatine karar verir. Mahkumların Morris'in rızasını almadan tutsak tuttukları için hapishaneyi dava etmeye hakları yoktur (Bir farenin rızasının nasıl alınabileceği kararda açıklanmıyor). Gardiyana nazaran insan-hayvan ilişkilerine çok daha ilgi gösteren hakim, ünlü iskoç şairi Robert Burns'ün *Bir Fareye* adlı şiirini de karara ekleyerek Morris'in anısına, dolaylı da olsa taziyelerini sunar.

Farenin hakkı olur da ağacın olmaz mı? Gerçekten Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde Hukuk Profesörlüğü yapan Christoper Stone 'fare' davasından bir yıl sonra böyle bir girişimde bulundu ve kesilmiş bir ağacın hakkını aramak için mahkemeye başvurdu. O ana kadar ağacı kesilen bir insan mağdur düşerken bu kez ağacın kendisi mağdur olduğu için hakkı aranıyordu. Dava, ağacın hakkını aramak için açıldı ama Stone olaya çok daha geniş bir açıdan bakıyordu. Ona göre ormanlar, okyanuslar, nehirler ve diğer yapıtların da kanuni hakları olması gerekli, fakat bu hakların eşdeğer olması şart değildi. Bu doğal yapıtların konuşma yeteneği olmadığı halde nasıl dava açabilecekleri sorusuna Stone şöyle yanıt veriyordu: "Kirletilmiş bir nehrin, eğer konuşma yeteneği olsaydı, kendisine zarar veren insanlardan davacı olacağına kimsenin şüphesi olmasın. Küçük bebekler de konuşamaz, fakat biz onların haklarını mahkemede arayabiliriz, diğer taraftan davayı açanın yaşı büyük olsa bile rasyonel, aklı başında bir insan olması gerekmez. Örneğin bir avukat aklından özürlü bir insan için dava açabilir." Böylelikle konuşma yeteneği olmayan bir ağaç için de dava açılmaması için bir neden yoktur. Aynı fare davasında olduğu gibi karar davacının aleyhine verildi. Bu davaların kaybedilmesi belki de beklenen bir olaydı; fakat mahkemenin davayı kabul etmesi, ikinci davada kararın Yargıtay'a kadar gitmesi, gelecekte, çevre sorunlarına çok geniş bir açıdan bakılacağının müjdecisi olduğu için önemliydi.

Yeni Bir Etik Düzeni

Dış ülkelerde olduğu gibi yurdumuzda da çevre sorunları gündeme geldiğinde sık sık işittiğimiz şey, eğer bu sorunların hakkından gelmek istiyorsak "bilinçli" olmamız gerektiğidir. Bu yaklaşıma göre bilinçli bir toplum çevreyi daha az kirletir, doğal kaynakları çok daha dikkatli kullanır ve diğer canlılarla daha uyumlu bir yaşam sergiler. İlk başta böyle düşünenler pek de haksız sayılmazlar. Örneğin içme suyuna karışan zehirli atıkların kanser tehlikesini artırdığını bilen bir çiftçi bu atıkları kimseye zarar vermeyecek bir şekilde ortadan kaldırabilir. Aşırı avlanmanın eninde sonunda tuttuğu balığı bir gün yok edeceğinin bilincinde olan bir balıkçı, aynı mantığa göre av yasalarına daha saygılı davranabilir. Ne yazık ki teorik olarak akla yakın görünen bu senaryolarpratikte her zaman iyi sonuç vermez.

Sigara içmenin insan sağlığına ne kadar zarar verdiğini bugün bilmeyen insan yok gibidir; ama milyonlarca insan sigara kullanmaktadır. Aynı şekilde, kırmızı veya yeşil trafik ışığının ne anlama geldiğini bilmeyen bir tek şoför olmadığı halde, her gün bu kuralları çiğneyen yüzlerce şoför bulabiliriz. Kısacası bilinçli olmak bir sorunun çözümü için atılacka adımlardan yalnız bir tanesi belki de en önemlisidir; fakat her zaman yeterli bilinçli olmak yeterli değildir. İşte bu yüzden bazı profesyonel ekologlar ve çevrebilimciler bile bilinçli olmanın yanı sıra etik ve estetik faktörlerin de önemini özellikle son yıllarda vurgulamaktadır. Hatta bazı düşünürlere göre çevre sorunlarının bugünkü boyutlara ulaşmasına neden olan faktörlerden biri, çevre etiğine yeterli önemin verilmemesidir. Çok geniş bir spekturumu kapsayan bu yaklaşımların ortak bir yanı, bir iki istisna dışında, son yıllarda elde edilen ekolojik bilgilerin yeni bir etik düzenine gereksinim gösterdiğidir.

Bilimsel buluşların nasıl ve nerede kullanılacağının etik boyutları eski zamanlardan beri gündemde olan bir konudur. Burada değişik olan, buluşun nasıl kullanılacağı değil, birlikte getirdiği bilgilerin yeni bir etik düzene gereksinimi olduğu iddiasıdır. Son yıllarda batı ülkelerinde bu konular üzerinde çok sayıda yayın yapılmakta ve üniversitelerde yeni dersler başlatılmaktadır. Güncel basınında çok yer verdiği bu konu, hepimizin gözünden kaçmadığı gibi çok kez aşırı duygusal ve tatsız tartışmalara, hatta sokak çatışmalarına bile neden olmaktadır.

Değer ve Etik Çeşitleri

Etikçiler çevre ile ilgili iki değer tanımlar: 1. Bir canlının veya doğal bir yapıtın bize faydası olduğu için bir değeri olmasıdır. Örneğin meyvesini yediğimiz bir ağaç veya yününü kullandığımız bir koyun. 2. Bir varlığın biz insanlara faydası olsun olmasın kendine özgü bir değeri olmasıdır. Bir yaban çiçeği veya eti yenmeyen yırtıcı bir kuş bu kategoriye girer. Görüldüğü gibi birinci değerlendirme genellikle ekonomik çıkarlara dayanan, geleneksel batı etik düzeninin bir uygulamasıdır. Aşağıda sunacağımız yeni etikçilerin ortak noktaları ise bitki ve doğal yapıtların kendine özgü değeri olduğu inançlardır. Bunun dışında kimin bu yeni düzenlemenin kapsamına gireceği ve bir halk deyimiyle, kime ne kadar paha biçileceği hakkında yeni etikçiler arasında çok farklı senaryolar üretilmektedir. O kadar ki, çevre etiği çok kez bir "fikri mayın" tarlasına benzetilmektedir.

Toprak Etiği (Aldo Leopold 1887-1948)

Bir filozof olmamasına rağmen çevre etiğini ekoloji bilgisinden çıkaran ilk düşünür Aldo Leopold'dur.

Leopold bir doğa tutkunudur. O, insanları yaban şeyler olmaksızın yaşayabilenler ve yaşayamayanlar olmak üzere ikiye ayırır. Kendisi gibi olanlar için bir yaban kazı görme fırsatı bir televizyondan daha değerlidir. Onlar için bir rüzgar çiçeği bulma hakkı düşünce özgürlüğü gibi devredilemez bir haktır. Çevre etiği alanında başlı başına bir ekol olan Leopold'un ortaya attığı "Toprak Etiği" adını Leopol'un ölümünden bir yıl sonra alana "Sand Yöresi Almanağı" adlı eserinin son bölümünde yer alır. Leopold bu eserindeki "Çevre Etiği" adlı uzun makalesine; batı kültüründe, biri kişiler arasında diğeri kişi ile toplum arasında olmak üzere iki çeşit etik düzeni olduğunu vurgulayarak başlar.

Leopold ormancılık eğitimi görmüş ve bütün meslek yaşamını kaynak korumacılığı hizmetlerinde geçirmiş bir yazardır. Leopol'un yeni bir etiğe gereksinim duyması, kaynak korumacılığı eğitiminde gördüğü bir eksiklikten kaynaklanmaktadır. Kaynak korumacılığı hareketi doğaya insan merkezci ve faydacı bir açıdan bakar. Onun için doğa insan çıkarları için "akıllıca" kullanılması gereken bir kaynaktır. Leopold her başarısızlığın ardından "eğitim" denildiğini görür. Ama bu eğitim hangi eylemlerin ahlaksak bakımdan doğru ya da yanlış olduğunu tanımlamaz, hiçbir yükümlülük yüklemez hiçbir fedakarlık çağrısında bulunmaz. Mevcut değer felsefesinde hiçbir değişiklik ima etmez. Böyle bir eğitim ancak ekonomik değeri olan bitki ve hayvan türlerinin ve ekosistemlerin korunmasını talep eder. Yararsız görülen türlerin ise yok edilmesinde bir sakınca görmez, onların varolma hakkını tanımaz. Böylece ekosistemde ticari bir değeri olmayan fakat ekosistemin sağlıklı işleyişi açısından gerekli olan bir çok öğe unutulur ve yok edilir.

Bu türden eğitimin sonucu daha az tarımsal toprak, daha sağlıklı ama daha az orman ve daha çok sel olmuştur. Yamaçlardaki ormanı kesen ve sığırlarını orada otlatan çiftçi toplumun hâlâ saygı gösterilen bir üyesi olarak yaşamaya devam eder.

Leopold'a göre şimdiye kadar gelen etikler tek bir öncüle dayanır: birey karşılıklı olarak birbirine bağımlı parçalardan oluşmuş bir topluluğun üyesidir.

Ekolojik açıdan etik: Varoluş mücadelesinde eylem özgürlüğüne getirilen bir sınırlamadır.

Felsefi açıdan ise etik: Sosyal davranışın anti sosyal davranıştan farklılaşmasıdır.

Bireyin iç güdüleri onu toplumda bir yer edinmek için rekabete iter, etik ise onu işbirliğine zorlar.

Bütün etikler, bireyin bir toplumun üyesi olduğu öncülüne dayandığı için Leopold topluluğun sınırlarını genişletir; Toprak yüzeyini, suları, bitkileri ve hayvanları ya da hepsi birlikte toprağı içerecek biçimde genişletir.

Leopold'un belirlediği biyotik toplulukta insanın ayrıcalıklı bir yeri yoktur. Toprak etiği insanın biyotik topluluktaki yerini değiştirir.

Ona biyotik toplulukta "fatihlik" değil "sade üyelik" ve "biyotik yurttaşlık" rolünü verir. İnsan dışındaki varlıklara da insanın hizmetçileri veya köleleri olma rolünü değil, biyotik topluluğun eşit bir üyesi olma rolünü verir.

Leopold bugünkü yaşamda toprağa sanki köle gibi bakıldığını, toprak insan ilişkilerinin sadece ekonomik yararlara bağlı olduğunu ve toprakların hiçbir hakkı olmamasının ne kadar yanlış bir şey olduğunu vurgular. Leopold bir toprak etiğinin oluşmasına en büyük engelin, ekonomik ve eğitim sis-

temlerinin son yıllarda insanları toprağa yaklaştırmak yerine uzaklaştırmasında bulur. Modern insanlar toprak ile ilişkilerini kesmiş durumdadırlar. Kereste, yün, deri yerine sentetik maddelerden yapılmış ürünleri kullanmaktadırlar. Diğer bir engel bazı çiftçilerin ekip biçtikleri tarlalarını onları ömür boyunca esir gibi çalışmaya mahkum edip, bir düşman gibi algılamasıdır. Toprağı iyi anlamak için ekoloji bilgisi gereklidir. Ekoloji sadece, ekoloji etiketi taşıyan derslerde değil coğrafya, botanik, tarih veya ekonomi etiketini taşıyan derslerde de öğretilmelidir. İnsanlar alışageldikleri çevre işgalciliğinden vazgeçip kendilerini diğer canlılarla birlikte çevrenin bir üyesi olarak görmelidirler.

İnsanın diğer varlıkları "kullanması" araç olarak kullanmaktan ya da sömürmekten çok birlikte yaşama, işbirliği yardımlaşma olarak anlaşılmalıdır.

Leopold'un etiği topluluğun çıkarlarını temele alır. Leopold kendi çıkarlarını şöyle yorumlar: "eğer bir şey biyotik toplumun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruyorsa o zaman o "şey" doğrudur, değerlidir. Değilse yanlıştır. Bu norm doğrultusunda eylemde bulunmak insanın ödevidir. Toplumsal vicdan, bu norma uygun eylemleri tasvip etmeli, uygun olmayanları kınamalıdır.

Bu etik anlayışına bir örnek verirsek; eğer bir milli parkta geyiklerin sayısı artar ve bu hayvanların otladığı bitkiler yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalırlarsa, o zaman sistemi kurtarmak için belirli sayıda geyiğin ortadan kaldırılması etik açıdan sorun yaratmaz.

Toprak etiği, toprak kullanımını ekonomik bir problem olarak düşünmeyi durdurup her sorunu etik ve estetik açıdan doğru ve aynı zamanda ekonomik açıdan uygun olup olmadığını buyurur.

Peki toplumsal vicdan nasıl dönüştürülecektir. Herşeyden önce eğitimle. Fakat bu eğitim toprağa kendi başına değer veren, toprak topluluğunun üyelerinin biyotik haklarını tanıyan, toprağa kaynak korumacılığı hareketinde olduğu gibi sadece ekonomik açıdan değil etik ve estetik açıdan bakan; toprağa, sevgi, saygı ve hayranlık telkin eden bir eğitimle.

Bireyci Etikçiler

Benmerkezci etik düzeninde, isminden de anlaşılacağı gibi, önemli olan ekosistemin sağlıklı bir şekilde işlemesidir ve o sistemi oluşturan bireylerin, örneğin geyikler ve yaban çiçekleri, değerleri sisteme olan katkılarıyla orantılıdır. Bireyci etikçiler şemsiyesi altında toplayabileceğimiz diğer bir ekolun ortaya attığı tez ise, önem verilmesi gerekenin sistemin kendisi değil, o sistemi oluşturan canlılar olduğudur. Bu düşünürlere göre yukarıda değindiğimiz geyiklerin sistemin sağlığı yönünden öldürülmesi çevre faşizminden başka bir şey değildir. Hiçbir canlının diğer bir canlıyı yemeden yaşayamayacağını göz önüne alırsak akla gelen soru kimin nasıl ve nerede bu etik düzenine alınacağıdır. İşte bireyci etikçiler bu noktada ikiye ayrılırlar. Bunlardan bir tanesi Avustralya'nın Monash Üniversitesinde profesörlük yapan Peter Singer'in önünü çektiği "Genişletilmiş Etik Düzeni" akımıdır.

Genişletilmiş etik düzeninin temelinde 18. yüzyıl İngiliz filozofu Jeremy Bentham'ın Utilitarion adı altında bilinen etik teorisi yatar. Bentham'a göre 'iyi' ve 'fena' mutluluk ve ya acı çekmekle ilgilidir. Eğer bir davranış bir canlıyı mutlu ediyorsa iyi (doğru); acı çektiriyorsa kötüdür (yanlıştır). Bentham, Aristoteles'ten beri süregelen, insanlarla hayvnalar arasında en büyük ayrılığın rasyonel (mantık) düşünmez olduğu konusunu kabul etmemiş bir at veya bir köpeğin çok kez bir insan yavrusundan, çok daha rasyonel davranabileceğini iddia etmiştir. Her durumda hakların sadece bu rasyonellik kriterine göre dağıtılması, Bentham'a göre zaten yanlıştır. Önemli olan hayvanların rasyonel davranıp davranmadıkları değil acı çekip çekmedikleridir. O zaman sinir sistemi olan her yaratığın bu etik düzeninkapsamına girmesi gerekir. Singer'in ön plana çıkardığı diğer fikir ise geleneksel etik düzeninde büyük önem taşıyan "karşılıklı çıkarların" hayvanlarla olan ilişkilerimizde bir yeri olmadığıdır. İnsanların yaptıkları büyük hataların başında "tür ırkçılığı" nasıl tarih boyunca bazı toplumlarda başgösteren ırkçılık kötü ise, hayvanlara karşı yaptığımız tür ırkçılığı da aynı şekilde kötüdür.

Hayvan haklarının önde gelen teorisyeni olan Tom Regan, singerin etik alanını biraz daha daraltır. Tom Regan en büyük yanlılığın insanların hayvanları bir çeşit canlı, doğal kaynak olarak görmelerinde buluyor. Kısacası hayvanları hem yiyip hem de dost olamayız. Tom Regan amaçlarını şöyle özetliyor: Hayvanların kullanıldığı bütün bilimsel araştırmalar ason vermek; hayvan çiftçiliğini, profesyonel ve spor amaçlı avcılığı tamamen ortadan kaldırmak. Regan'a göre bu alanda "insanların alışkanlıklarını değiştirmeden evvel inançlarını değiştirmeleri gerekir. Örneğin komşunun hayvanına zarar veren bir insan, hayvandan daha çok sahibine zarar vermiş sayılır. Bu anlamda komşunun arabasının camını kırmakla köpeğini öldürmek arasında bir fark görmüyoruz. Böylelikle bizim hayvanlara karşı olan yükümlülüğümüz dolaylı yoldan birbirimize olan yükümlülükten başka bir şey değil. Çözüm: Canlıların bizlere faydalı oldukları için değil,

doğuştandeğerleri (hakları) olduğu görüşünü benimsemekte yatıyor.

Yeni Bir Etiğe Gerek Duymayanlar

Kısaca değindiğimiz yeni etik arayışlarına olumlu bir gelişme olarak bakmayan bilim adamları ve filozoflar da vardır. Alaska üniversitesinde paleontoloji ve evrim teorisi mekaniği üzerinde çalışmaları olan Gutherie bunlardan biridir. Gutherie göre, insan etiğinin genişletilerek hayvanları da kapsaması hem mantığa aykırı hem de uygulaması imkansız bir yaklaşımdır. Ahlak kuralları kişilere mümkün oludğu kadar geniş özgürlük verilerek bir toplumun sağlıklı bir şekilde çalışmasını sağlar ve bu kurallar sadece o toplumun yararı için yapılır. Eğer bir hayvanın acı çekmesi ve öldürülmesi etik kriteri olarak algılanırsa, o zaman kurdun geyiği öldürmesinin de bir ahlaksızlık olarak nitelendirmek gerekir. Aynı şekilde sivrisineğinde bir insanı sokması da ahlaka aykırı bir olaydır. Fakat hayvanlara her istenilenin yapılamayacağını Gutherie şöyle vurgular: "Her canlı biyotik toplumun bir halkasıdır ve bizim geleceğimiz bu toplumun sağlıklı bir şekilde bütünlüğünü korumasına ve devam ettirmesine bağlıdır."

Çağımızın önde gelen düşünürlerinden biri olan John Passmore'da, yeni bir etiğe gerek olmadığını, geleneksel batı etik düzenlerinin iyi uygulandığı takdirde çevre sorunlarını kolayca kapsamına alabileceğini iddia eder. Passmore günümüzde çevre sorunlarının büyük boyutlara ulaştığını ve bugünkü aşırı tüketici yaşam tarzımızın devam edemeyeceğini kabul ediyor.

Sonuç

Görüldüğü gibi çevre etiğinde en büyük problem kimin bu düzenin kapsamının içine gireceği kimin girmeyeceğidir. İkinci önemli nokta, yeni bir etik düzeni üzerinde nasıl bir fikir birliği sağlanabileceği ve bu düzenin geleceğimizi nasıl etkileyeceğidir. Yukarıda değindiğimiz yeni düzenler bazılarımıza oldukça radikal gelebilir; fakat bugünkü düzenin de yeteri kadar adil olmadığı gün gibi ortadadır. Ve dünyamızın acilen çoğunluk tarafından benimsenecek ve uygulanacak bir etik anlayışına ihtiyacı vardır. Sonu gelmez etik tartışmaları sırasında sağlıklı yaşanabilir çevremizi kaybediyoruz.

Kaynaklar:
Hasan Ünder, Çevre Felsefesi, Doruk Yayınları,
Sargun A. Tont, Sulak Bir Gezegenden Öyküler Tübitak Yayınları

ZAMAN NE AĞIR GEÇİYOR

Şimdi, herkes birşeyleri bekliyor
Kuru... sakınımsız... ifadesiz
bir çocuğun sallanışı salıncakta
ya da bir kaçının
doğramaya başlaması bir kadının soğanı,
domatesi, hıyarı
lavaboyu yıkaması... kahveyi pişirmesi
erkeğine
bir kuşun pencereden içeri girmesi, sabah
güneşinin
koştururdu insanları bir yerden bir yere
eskiden
Şimdi, kuş bir bibloya dönüşüyor...
her zaman baktığımız
yazın sabah güneşi, alplerin kuru soğuğu
oluyor.
Diyor ki, biraz umutlu biri
Şimdi ki, mitinglerde tad yok
adam bayrağı kıçının altına koyuyor.
Bütün gün balyoz sallamış sanki, flamayı
bir türlü kaldıramıyor
sesleri ne kadar cılız duyuyormusun
eskiden böylemiydi
birbirlerimizin soluğunu duyardık
geceyarıları uyanırdık... sabahın maviliğini
görmek için
o bir devrimdi bizim için
hergün... her an... her dakika
devrimle yaşamak
(birşeyler diyecektim, sustum)
O umutluydu... bayrağa sarılıyordu...
dik durmaktan bahsediyordu
inançtan... özveriden
(ama, yine de, bugün dünün uzantısıydı.)
Herkes birşeyleri bekliyor
ben ise hep kendimle kalıyorum
izbe bir yerde... biraz ışık
kitapta yazılanı ve kendimi görmek için
sabahları gırtlağımı temizliyorum
birkaç yumurtayla
çocuk hâlâ sallanıyor salıncakta
kadın hırsla doğruyor soğanı
zaman ne ağır geçiyor.

İsmet ALICI

BİR FİLM NASIL ÇEKİLMEMELİ

Barış ACAR

Aynı dönemde gösterime girmiş olmalarından hareketle pek çok kıyaslama yapıldı iki film arasında. Söyleminin sertliğine ya da sinematografik öğelerin kullanımına göre farklı yorumlar, farklı yargılar geliştirildi. "Büyük Adam Küçük Aşk" ve "Fotoğraf" filmleri üzerine. Aynı soruna iki farklı açıdan yaklaşan filmlerden "Büyük Adam Küçük Aşk"ın film afişindeki *"Yalnızlığı paylaşmak, aynı coğrafyayı paylaşmaktan daha zordur."* ibaresi insan merkezli bir bakış açısını ortaya koyduğu için çekiciydi. Ancak, şöyle bir soru burada daha çok işimize yarayabilir: Hejar (Büyük Adam Küçük Aşk'ın çocuk oyuncusu) eğer çocuk olmasaydı filmin (ve/ya da olayların) akıbeti ne olurdu? Büyük olasılıkla bu soruya cevabı "Fotoğraf" filminin son sahneleri veriyor.

Şöyle de söyleyebiliriz; "bir katharsis nesnesi olarak çocuk" kullanılmasaydı bu filmde Rıfat Bey (ya da seyirci) aynı reaksiyonları gösterir miydi? Bu soru üzerinde düşünmek bizi farklı sentezlere götürebilir.

"Fotoğraf" filminin teması, filmin bir yerinde dağa çıkan genç tarafından da söylendiği gibi, "adalet" Bildirimi de "adaletin yokluğu", olabilir. Tabii bu adaletsizlik dağa giden delikanlı (Ahmet) için geçerli. Askere giden genç (Faruk) için "adaletsizlik" birkaç sahnedeki korkma, bocalama ifadeleri dışında işlenmemiş. Çünkü, filmin asıl meselesi Ahmet üzerinde simgeleşen adaletsizlik.

Film, biri dağa, öbürü askere giden iki delikanlının yolculuğunu anlatıyor. Peki, yan yana oturan bu iki yolcu birer karakter olabilmişler mi? Bu soruya olumlu cevap verebilmek zor. Çünkü, herşeyden önce, filmde ne Ahmet'in ne de Faruk'un geçmişleri yok. Geçmişleri olmadığı gibi o anda yavaş yavaş şekillenmiyorlar da. Onlar yaşamın bir yerinden koparılıp, o konu için, o filme alınan iki tip... ya da tipleştirilmeye çalışılan iki görüntü nesnesi, diyelim. Tip olmaları da zor, çünkü bir tipi o yapan belirgin özellikler ya da bir tipi ötekinden ayıran nitelikler vardır. (1) Ancak "Fotoğraf"ta, Faruk'un korkusunu çok rahat bir şekilde Ahmet'in korkusu yapabilirsiniz. Çünkü öyle olmaması için ortada bir neden yok! Neden olmasın; korka korka dağa çıkan bir gençle, güle oynaya askere giden bir başkası? Ancak verili gerçeklerin (ki herkese, her farklı bakışa göre değişen bir gerçektir bu) yavanlığına dayanarak bir film yaparsanız bu filmdeki gibi bir sonuca ulaşabilirsiniz. Yönetmen, dağa gidenin coşkusunu coğrafya değiştiğindeki müzikle verirken izleyicideki (ya da belirli bir grup izleyicideki) duygusallığı temel alıyor. Yoksa filmdeki o kişinin o duyguya girişine bir anlam yüklememiz için bir sebep gösterilmemiş... "Biliyorsunuz işte, anlatmaya ne hacet!" demiş sanki yönetmen. Oysa, yanıtın kendi içinde bir tamlığa kavuşması, her dönem ve herkes için anlaşılabilir olması (neredeyse) sanat olmasının ön koşulu. Bu atlanmış. Dolayısıyla sinemasal kişiler oluşturulmamış filmde. Belirli kişi ya da durumlara göndermelerle sinema kişisinin yaratılabileceği yanılgısına düşülmüş.

Bu yanılgı çevresinde de zorlama diyaloglar, anlamını eğer orada (o düşüncede) değilsek bilemeyeceğimiz göstergeler sıralanmış arka arkaya, Bu anlamda sinema dili de kurulamamış.

Basit bir örnek: Askere giriş. Yönetmen, bir mekanizma olarak askere gidişi, dişlinin çarklarından geçerek bir şeye dönüşme olarak kurgulamış. Sırf bu kurgu gereğince de "muayene muamelesini" birliğe teslim oluş kısmına getirip oturtmuş. Oysa muayene, askere gitmek için yola çıkmadan önce yapılır. Hadi buna eyvallah: Sanatçı eserini yaratırken imgesiyle uğraşır, gerçekliğin öyle ya da böyle olmasıyla o kadar değil, diyelim. Ama askerliğin niye öyle bir şey olduğunu da vermemiş ki! Kötü, demek dışında bir şey diyor mu bu sahne bize? Askerlik şunlardan dolayı kötüdür vs. gibi... Oysa, "makinenin dişlilerinden geçmek" simgesini, gerek askerlik, gerekse eğitim sistemi için, kullanan bir yığın film var sinema tarihinde (burada sadece Full Metal Jacket'ı anımsamak yeterli). Onlara bir yenilik eklenmiş ya da bu coğrafyaya özgü bir farklılık konabilmiş mi ortaya? Yok!

Başka bir açıdan yaklaşacak olursak; şu ya da bu askeri birliği aynı kefeye koyabilir miyiz? Sovyet askeriyle Nazi askeri, fetih amacıyla oluşturulmuş bir askeri birlikte anayurdunu savunmak için oluşturulmuş bir birliğin askeri arasında bir fark yok mudur? Fotoğraftaki ilgili sahnelere göre olamaz. Yö-

netmen böyle düşündüğünden mi? Büyük olasılıkla öyle de değil. Öyleyse neden? Çünkü yönetmen bunun üzerinde durmayı elzem bulmamış. Yönetmen bu soruları önemsememiş anlaşılan. O'nun neden kötü olduğuyla ilgilenmemiş. Karikatürleştirme yalnızca nefret doğurmak için yapılmış. Fethi Naci, Tarık Buğra'nın "Dünyanın En Pis Sokağı" isimli romanı için *"roman yapısından yoksun, acemiliklerle dolu, sadece belirli bir dünya görüşüne hizmet için yazılmış bir roman"* diyordu. Bu romanı, onca canlı karakterle dolu "Küçük Ağa" romanından ayrı bir grupta ele alıyor ve Buğra'nın ideolojik tutumunun "kötü bir roman"a yol açtığını söylüyordu. Sağ söyleme sahip Buğra'nın düştüğü tuzağa şimdi Kazım Öz düşüyor. Gerçeği aynen "beğenmediğinin" kurduğu gibi kurmaya kalkıyor. Bu da, başarılamamış bir eser çıkarıyor karşımıza.

Bunun yanında, başarılı olan şeyler yok mu "Fotoğraf" filminde?

Örneğin, Faruk çakmağını çaktığında çalmaya başlayan melodi dramatik yapıyı kuracak biçimde çok çarpıcı kullanılmış, benzersiz bir imge. Dağın başında öldürdüğü adamın cesediyle dalga geçen bir asker var ve o asker az sonra karların içinde, otobüste, yanında oturan adamda unuttuğu çakmağını görüyor. Çakmağı korkuyla eline alıp çakıyor ve o inanılmaz melodi... Yönetmen, sadece yola çıkış sahnesi ve karlı dağın eteklerinde çekilmiş bu sahneyle 5 dakikalık kısa bir film yapsaydı çok başarılı bir iş yapmış olurdu. Hem de, dağda ölen ve öldüreni illa ki otobüstekilerle aynı kişiler yapmadan, bu anlamda kurguyu böylesine zorlamadan, yapabilirdi yapmak istediğini.

Ya da filmin sonunda, postacının gelmesiyle başlayan sahnede, Savaş isimli çocuğun askerdeki abisinin gönderdiği dehşet dolu fotoğraflarla karşılaştıktan sonraki bakışını 2 dakikalık kısa bir film olarak çekseydi...

"Fotoğraf"ı başarısız kılan etkenler üzerine düşünmeli. Kötünün iyisidir deyip geçmek yerine, kötüye kötü demek gerekli ki, iyinin ne olduğu ortaya çıksın. Eğer bunu yapmayacak olursak, hemen hemen aynı konu ve benzeri bir bildiri üzerine kurulu "Güneşe Yolculuk"a ne demek gerekiyor? Bu soru önemli.

1. Karakter ve tip konusundaki tartışmalar için bkz. Murat Belge, Edebiyat Üstüne Yazılar.

ZAMANLARA YAZILIR

heveslerin
rehin dağlarında
biriken ırmak
heder duruşların
geçmişinden dağılan civa
bir gün buluşur
o ezgilerin rahvanı
uçurumların cengiyle

kimi anlar
kimi yaşantılarla ilgili
kırılmış sürgün
küllenmiş suskunluk
döner bu tayfun
huzurlu akşamlarla
örtülen göklerine
sadağında oku bitenlerin

esrarlı ve çetin
serüvenleri savaşçıların
her tüfek sesinde
ölümle dişlenen
her tüfek sesinde
yeni bir hayata çizilen
soruların, nedenlerin
ve inanmanın direnci
yeniden doğar
yeniden doğar
yenilmez sanılan zamanlarda
mahir, deniz, ibrahim

Cafer YILDIRIM

Öykü

ANTİKA MASA SAATİ

Nalan ÇELİK

Parçalanmış sarı süngerleri alttan baş göstermiş, ayakları yılların yorgunluğunu kaldıramayıp, her an dört tarafa ayrılmak üzere olan sandalye ile bütünleşmişti sanki yaşlı kadın. Yer yer delinmiş, sararmış naylon tül perde, dışarının cıvıltılı aydınlığını, kasvetle içeriye veriyordu. Tül perdenin erimiş yerlerindeki deliklerden ışık, toz birleşimi dairesel şekiller odanın ortasındaki ahşap dikdörtgen masanın koyu yeşil örtüsüne sebepsiz nişan alıyordu. Masada, dantel örtülü ufak tabağın içinde, yarı su dolu sürahi sararmış, kireçlenmiş itici duruyordu. Yüzeyi çizgi çizgi olmuş minik bir su bardağı yine üzerinde dantel örtüyle sürahinin yanıbaşındaydı. Yaşlı kadının dizlerinin dört parmak ilerisinde yayları fırlamış, ortası yüksek duran divan, üzerindeki renkleri solmuş iri gül desenli basma örtüyü eğri büğrü taşıyordu. Her an yatmaya hazır üst üste konmuş, baş koyma yerleri kirli çukurlaşmış iki yastık, tüyleri topak olmuş keçe gibi battaniye divanın üzerinde bezgin duruyordu. Duvarın kenarında paslı soba, karton kutunun içinde birkaç odun, maşa, yaz olmasına karşın, mevsimleri karıştırmış bıkkın bekliyorlardı. Küçük bir sallantıda devrilecekmiş gibi duran, alçak iki katlı dolabın üstünde kumandasız, ayların tozuyla bütünleşmiş televizyon sessizdi. Dolabın kalan boşluklarında tahta mandallarla tutturulmuş vergi iade fişleri, ilaç kutuları, saatli maarif takvim yaprakları duruyordu. Tepedeki ampul sağlı sollu iki örümcek ağını tavanla buluşturmuştu. Elişi pirinç antika masa saati düzenli tıkırtılarla evin boğucu sessizliğini vurguluyordu.

Yaşlı kadın duvardaki paslı, kalın çiviye asılı yıpranmış erkek giysilerine bakıp özlem, inilti dolu sesle kendi kendine konuşuyordu.

- Beni neden bıraktın Ahmet, gittiğin yere beni de götürseydin, diyerek boncuk maviliğini hiç yitirmemiş gözlerinden, buruşmuş sarkmış, kılcal damarları belirgin yanaklarına ılık gözyaşlarını döküyordu. Yazmasını başından çekip gözlerini, yanaklarını kurularken beline inen gri, beyaz tek örgü saçları göründü. Kaç saattir bu sandalyede ölmüş kocasının giysilerine, yaşlılık benleri dolmuş romatizmalı çarpılmış ellerine, dışarıda akıp giden insanlara, arabalara baktığını anımsamıyordu.

Ne telefon çalıyordu ne kapı, camın dışında belli belirsiz seçebildiği insanları da görmese yaşamadığını düşünecekti. Ekmek yemeyeli üç gün olmuştu. Evde yiyecek bir şey kalmamıştı, midesine giren son şey bir akşam evvelki ayrandı. Bakkala gidecek hali de yoktu. Hem gidebilseydi bile, ekmek almak için parası kalmamıştı. Şimdi şöyle çıtır çıtır taze ekmek, baharat kokulu sıcacık tarhana çorbası ya da biraz beyaz peynir olsaydı. Bunları imgelerken kurumuş boğazının ıslandığını farketti kadın, yutkundu, tekrar ağlamaya başladı. Bakkala gitse hesaba yazdırsa, hayır yapamazdı bunu, hiç yapmamıştı ki.

Neden komşular hiç kapıyı çalıp hal hatır sorup, bir tas çorba getirmiyorlardı. Ama işleri düşerse, nazar duası okutmak, kurşun döktürmek, annesinden yadigar fincan takımlarını bir bir yürütmek için gelirlerdi. Ya da Ramazan'da bir sevap işleyeyim bari diyerek iftara davet ederlerdi, o kadar. Allah büyüktü, bunların hesabını cehennemde vereceklerdi. Yaşlı kadın açlık, yalnızlık duygulanımlarıyla ağlarken çıldırtan sessizliği bozan pirinç masa saatine bakıp bir an için gülümsedi.

Kocası öleli yedi ay olmuştu. Bağlanan emekli maaşıyla ev kirasını ödedikten sonra kalan parayla ayın sonunu getiremiyordu. Kendisine yıllardır ilaç, yiyecek, giysi, odun taşıyan Nazlı da olmasa geçinmesine imkan yoktu. Bıkmıştı böyle yarı aç yarı tok, kimsesiz yaşamaktan. Konuşmaya öyle gereksinimi vardı ki, günlerdir iki laf edememekten sanki bir daha hiç konuşmayacakmış gibi geliyordu. Gençliğinde birkaç kez hamile kalmış ama bebekleri düşmüştü. Keşke birkaç çocuğu, bir sürü torunu olsaydı diye özlemle içini çekti. Seksen beş yaşındaydı, bütün yaşıtları neredeyse ölmüştü.

Ne yapacağını bilemeden güçlükle ayağa kalktı kadın. Yeni yürümeye başlayan ürkek ama istekli, yüksek bir yerden emziğini almaya çalışan bebek gibi telefona kadar gitti. Huzursuz, sinirli telefona baktı. Kararsız elini uzattı, vazgeçti. Hem bu Nazlı da niye aramıyordu. Tekrar sandalyesine döndü, daire kapısında ayak sesleri, konuşmalar duydu. Heyecan, umut dolu gözlerle oturma konumunu değiştirerek, ikircikli kapıyı dinledi. Sesler

azaldı, duyulmaz oldu, bütün ağırlığını tekrar sandalyesine bıraktı. Nazlı da on beş gündür gelmemiş, telefon da açmamıştı. Haftanın altı günü çalışıyor, onun dışında yazarlık, felsefe diye bir şeyler tutturmuş kurslara gidiyordu. Yazar olup da ne olacaktı, rahmetli kocası da yıllarca okuyup yazıp durmuştu, haksızlığa boyun eğmemiş, onuruna dokunan bir şey oldu mu, kavgaysa kavga, çekip gitmekse onu da yapmıştı. Bak şimdi ne olmuşlardı, elde avuçta bir şey yoktu. Nazlı çok mutluydu, yazarken yaşadığımı duyumsuyorum diyordu. Onu tanıdığında ilkokulu henüz bitirmişti. Canlı, kıpır kıpır çocuksu hareketlerine karşın yaşından beklenilenden daha olgun pırıltılı kara gözlerini anımsadı. Şimdiyse o gözlere bir de acı eklenmişti. Babası her akşam içip, gecenin ilerleyen saatlerinde hır gür çıkarıp, annesini, kardeşini, en çok da cevap veren Nazlı'yı dövüp dışarı attığında, bir üst kata, onlara gelirdi. Üzerine su dökülmüş kedi gibi uzun süre titrer ama kendine dokundurmazdı. Karı koca onca çektikleri çocuk özlemine karşın Nazlı'yı bir kez öpüp okşayamamışlardı. Dokunulduğunda ürküyordu Nazlı. Gözleriyle birbirlerini hissedip, severek bazen kısa bazen uzun molalarla ama hiç kopmadan bu günlere gelmişlerdi. Nazlı otuzlu yaşların sonlarındaydı. Başarılı bir iş kadını olmasına karşın hâlâ ürkek bir kurbağa gibi oradan oraya zıplayıp duruyordu. Girdiği hiçbir bataklık, dere, göl, diğer kurbağalar onu mutlu edememişti. Engin denizlerde neşeli, samimi, korkusuz taklalar atan yunus olmak varken, kurbağa olmaktan vazgeçmeliydi.

Tekrar ayağa kalktı kadın. Hava kararmaya yüz tutmuş telefon zor seçillyordu. El yordamıyla ışığı açtı, tozlu ampulun solgun ışığı odayı aydınlattı. Telefona yaklaştı, Nazlı'nın işyerini çok sık aramasa da numarayı ezbere biliyordu. Gözlüklerini düzeltti, ahizeyi kaldırdı. Güçsüz, ince parmaklarını yuvarlak deliklere sokarak numaraları çevirmeye başladı. Üçüncü numarada yuvarlağı sonuna kadar getiremediği için, sinirli baştan başladı. Yedi numarayı tamamladıktan sonra telefon çaldı.

Alo, kızım ben Nazlı hanımla görüşmek istiyorum.

- Kim arıyordu hanımefendi.

- Semiha teyzen, dersin.

- Bir dakika bekleyin lütfen, dedikten sonra Nazlı'nın sesini duydu, tekrar ağlamaya başladı.

- Ne oldu Semiha teyze, neyin var. Yaşlı kadın konuşamıyordu, saniyeler süren sessizlikten sonra,

- Nazlı kızım, seni göreceğim geldi, dedi. Nazlı onun ağlamaklı sesine alışık olduğu halde, önemli bir şey olmasa aramayacağını biliyordu. Genellikle o arardı, teyzesi de hep ağlardı, sıkıldığından söz eder, gel seni bir okuyayım nazar değmiştir benim güzel kızıma derdi. Nazlı da tamam teyzeciğim, gelirken sana ne getireyim derdi. En çok fiyonk makarna, bir de semizotu severdi teyzesi. Kısa bir an bunları düşündükten sonra,

- İyi olduğundan emin misin teyzeğim, dedi. Hıçkırıkların arasından üç gündür açım diye kadının sesini duyabildi.

- Hemen geliyorum, kapat telefonu, diyebildi. Yanaklarının, alnının yandığını duyumsadı, eli ayağına dolaşmıştı. İstanbul'un ortasında bir insan üç gündür açtı, yalnızdı. Kendisi de, başkaları da bunun farkında değildi.

Çalışma masasını olduğu gibi bırakıp, arkadaşlarına erken çıkması gerektiğini söyleyerek iş yerinden ayrıldı, arabasına bindi. Kadıköy'den sahil yoluyla Pendik'e kadar arabayı kullanabildiği en hızlı şekilde sürdü. Pendik'e geldiğinde, gözüne ilişen ilk marketten alışveriş yapıp, nefes nefese teyzesinin kapısının önünde soluğu aldı. Kapıyı çaldı, uzun bekleyişten sonra sitemkâr, yaşlı gözlerle açılan kapıdan baktı teyzesi. İçeri girdi, elindeki poşetleri yere bıraktı, sarıldı yaşlı kadına. Annesine kavuşmuş bebekler gibi yaşlı kadın artık ağlamıyordu.

Nazlı bir şeyler yapmak istiyordu ama teyzesinin evinde hiçbir yere dokunulmasına izin vermediğini, kimsenin yaptığını beğenmediğini biliyordu. Mutfağa girip alışveriş poşetlerini boşaltıp, çorba pişirebilirdi ama teyzesinin nasıl huysuzlanacağını düşündü. Sessizce divanın köşesine ilişti gözü yine pirinç masa saatine, duvardaki erkek giysilerine takıldı. Bu saate ne zaman baksa özlemle Serdar'ı anımsıyordu. Onun sayesinde Orhan Kemal, Aziz Nesin, Dostoyevski, Gorki, Tolstoy romanları, Nazım Hikmet şiirleri ile tanışmıştı.

Bir gün saatçinin önünden geçiyordu, bu saate benzeyen bir saatin fiyatını öğrendi. Eve geldi, hesap yaptı, kendisine her gün okul harçlığı olarak iki buçuk lira veriliyordu. Bu parayla ancak simit alabiliyordu. Üç yüz gün boyunca iki buçuk lira biriktirirse bu saati alabilirdi. Harçlıklarını yatağının altında saklıyordu, arada yatağı kaldırıp gümüş parıltılı sıra sıra yuvarlaklara bakıyor mutlu oluyordu. Bir gün diğer odada ders çalışırken annesinin çığlığıyla hemen koştu. Annesi temizlik yaparken yatağı kaldırmış gördüğü manzara karşısında korkmuştu. Bu ne Nazlı demişti, Nazlı da bir arkadaşına hediye alacağını harçlıklarını biriktirdiği söylemişti. Annesi memnun ona bakmıştı. Okuldan çıktığında ara ara gidip saate bakar fiyatın artıp artmadığını sorardı. Sonunda saatçi ne zaman alırsan al sana aynı fiyattan saati vereceğim demişti. Üç yüz günün so-

YOKSUN

Yüreğim yine yaşar tipiyi
Yaz günü uzunluğunda
Geceyi senden uzak tutarım
Kar toplamaya çıkar güneş
Anılarım coşar sarmaş dolaş
Düşer elimsende ellerin
Kor olur bir dokunuşun
Erir karlar gözlerime dolar.

Şenay ANKARALI

nunda saatçide soluğu aldı. Adam takdir dolu gözlerle aynı fiyattan saati verdi. Paket yapmak istedi Nazlı kabul etmedi.

Eve geldi, daha önce hazırladığı papatya desenli paket kağıdını, yapıştırıcıyı, kırmızı naylon kurdelayı çıkardı. Bir kağıda şunları yazdı. Seni tanıyalı üç yüz altmış beş gün, sekiz bin yedi yüz altmışsaat, beş yüz yirmi beş bin altı yüz saniye oldu. Sabır sevgi katkı, özlem duygularıyla durmak bilmeyen zamanda küçük bir iz bırakma çabasıyla.

Serdar hediyeyi heyecanla açıp saate bakmış, sonra da defalarca yazıyı okumuştu. Nazlı'ya baktığında gözlerinde mutluluk, sevgi, doygunluk biraz da gurur vardı. Serdar daha sonra ailesinin onayladığı, babası içki içmeyen varsıl bir kızla evlenmişti. Serdar hâlâ onu anımsıyor muydu bilemiyordu Nazlı, ama kendisi ne zaman yeni bir kitaba başlasa ya da bu saati görse hemen onu anımsıyordu. Yıllar geçtiği halde, birinden böylesi uğraşılarla bir hediye almak istemişti.

Yaşlı kadın titrek, sendeler adımlarla odaya girdi. Dolabın kenarında duran pirinç masa saatine vedalaşırcasına üzgün baktı. Sanki bozulacakmış gibi özenli eline aldı, Nazlı'ya uzattı. Nazlı şaşkın gözleri yerlerinden fırlayacak gibi tek kelime söyleyemeden aldı.

- Nazlı, Ahmet amcan evliliğimizin ilk yılında bu saati çok zorluklarla biriktirdiği parayla almıştı. Sevgiyi, dostluğu, mutluluğu, acıyı onunla yaşadım, onu kaybettim, bu saat artık senin. Nazlı'nın teyzesinden aldığı ilk, en değerli hediyeydi. Yıllardır istediği, beklediği hediyeyi almıştı. Gözyaşları gözlerini doldurdu parlattı, yaşlı kadına sarıldı.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

11 Ocak Cuma

Gazetelerde okuyorum. Öğretmen, 15 yaşındaki kız öğrencisiyle cinsel ilişkiye giriyor. Öğrenci gebe kalıyor. Bebek aldırılıyor. Sonra bir biçimde olay patlıyor.

Geçende de bir sübyancı yakalandı. Çocuklarla cinsel ilişkiye giriyormuş.

Bu haberler, tutuklandı, cezaevine kondu diye bitiyor. Bu işleri yapanların tutuklanması, hapishaneye atılması herkesi rahatlatıyor. Bu arada *Sabah* gazetesinde Gülay Göktürk, sübyancılığın bir hak olduğunu söylüyor, sübyancının hakkını savunuyor.

Şimdi sorun şurda. Nasıl bir haz istiyoruz, hangi eylemler bize haz vermeli. Aristip (M.Ö. 433-386) bu konuda şöyle der, "Haz, bir edepsizlikten veya buna benzer bir durumdan meydana gelmiş olsa bile yine hazdır. Hazzı yapan sebebin utandırıcı karakteri, onun iyilik kabul edilmesine engel değildir."

Düşünüre göre haz, anlıktır. Geçmişte tadılan hazlar, ya da gelecekte düşünülen hazlar gerçek haz değildir.

Haz, anlıktır. Ancak anlık hazzın temel bir ilkesi vardır. Eşyanın sana egemen olmasına izin vermeyeceksin. Sen egemen olacaksın. Bunun içinde bilgili olmak gerekir.

Aristip'e göre, çok yemek yemek, bundan haz almak bilgili kişinin işi değildir, bilgili kişi kendine en uygun gelen yemekten haz alır.

Haz konusunda Aristip'i örnek alsak bile, sübyancılıktan haz almayı... bu hazzın bir hak olduğunu savunmak mümkün değil. Ayrıca sübyancılıkta haz, tek yanlıdır. Öyle sanıyorum, 7 yaşındaki bir kız, cinsel haz almaz.

Aristip geleceği düşünmez. Bence haz sorununda geleceği de hesaba katmalıyız. Sözgelimi 15 yaşındaki bir kıza, kaldıramayacağı yükler getiren bir haz yanlıştır.

Yanlış haz dedim. Hazzın yanlışı olur mu. Bana göre olur. Yanlış hazza, kültürleşmemiş kişinin hazzı diyorum.

Şimdi Türkiye bu hazzı yaşıyor. Kültürleşmemiş insanın hazzı... Burdan şuraya geliyorum. Kültürleşmemek bir hak değildir.

İnsan, hayattan haz almalıdır. Bunun için insanın kültürleşmesi, hayatın da haz alınabilecek nitelikte olması gerekir.

14 Ocak Pazartesi

Kimi okurlarım bilmeyebilir. Ben, hekim düşmanı diye bilinirim. Aslında hekim düşmanı değilim. Ama hekimlikle ilgili düşüncelerim kimilerince böyle algılandı. Dahası, hekim olamadığım için, hekimleri kıskandığım bile söylendi.

Peki bugüne kadar neyi savundum ben. İlk elde şunu söyledim. Hekim, bilimi uygulayan bir sanatçıdır. Hekim, hastası üstünde, bilgiye dayalı bir dikta kurmamalıdır. Hekim, hastasına bir meta diye bakmamalıdır.

Bu görüşlerim yüzünden birçok hekimle sert tartışmalara giriştim. Söz gelimi, karşımda fosur fosur cigara içerken, bana "cigarayı bırak" diyen hekimi yerin dibine soktum.

Şimdi bunları niye yazdım. Çoktan beri Cumhuriyet almıyordum. Özellikle Kemal Bekir'in üstelemesiyle yeniden Cumhuriyet almaya başladım. Erdal Atabek'in yazısında, benden daha yetkili kişilerin bu düşünceleri savunmasına sevindim.

Sorunu gündeme getiren Amerikalı Ruh Hekimi Prof. Dr. Nancy Andreasen. Erdal Atabek, Amerikalı Ruh Hekiminin düşüncelerinden yola çıkarak şunu söylüyor "Sorun şudur. Bilimsel-teknik gelişmeler, bilgisiyar teknolojilerinin tıp alanına girişi, sağlık ölçütlerinin aşırı standartlaştırılması, hastaların etiketlenmiş paketlere çeviren gelişmeler, özünde hekim-hasta ilişkisini bozmaktadır. (...) Bu gidiş, sağlık hizmetlerinin Mc Donald'slaştırılmasıdır ve tıp bilimi de bu olguya hizmet eder duruma getirilmektedir. (...) Hekim kimliğinin ve insan kimliğinin giderek "hastalardan alınan ücretlere bağlı olan" böylece "hekimin yaptığı işe yabancılaştırılması evrensel bir kaygının nedeni olmaktadır."

Bir tanıdığımın çocuğunun ruhsal bir çöküntü yaşaması nedeniyle, yakın bir zamanda bu durum, bir kez daha yaşandı.

Güya, bir tanıdık yardımıyla bir ruh hekimine gidildi. Bir kez daha gidildi. Bana anlatılanlardan şunu ikinci gidişlerinde anladım. Bu ruh hekimi hanım, bilgisini meta derkesine düşürmüş. Amacı, hastayı iyileştirmek değil, hastanın üstünden para kazanmak.

Burası önemli. Hekim, elbette emeğinin karşılığını alacak, almalıdır. Ama emek karşılığı olarak ücret almak başka bir nitelik, hastanın üstünden para kazanmak başka bir nitelik. Ben, bu niteliği ayırabilecek güçteyim.

Hastalarına banka hesabı gibi bakan, insanlığa yabancılaşmış bu bayan hekime, ben, ne yazık ki haddini bildiremedim. Hekim değiştirildi. Hasta kısa sürede iyileşti.

İşte sorun budur. Bu sorun son derece önemlidir. Hiç kimsenin, özellikle hekimlerin insan üstünden para kazanmaya hakları yoktur.

Şu çizgi, açık-seçik ortaya konmalı. Hekim, emeğinin tam karşılığını almalıdır. Bunu, kesinlikle kabul ediyorum. Hekim, ilaç şirketinden alacağı komisyonu düşünerek gereksiz ilaç yazmamalı. Hekim, tanı koyma adına, işbirliğine giriştiği yerlere hastayı gönderip, gereksiz yere "şu şu organın filmlerini çektir" demeli.

Bu, tam bir dolandırıcılıktır. Çünkü "sağlık alanının süpermarketler sistemiyle evrensel bir pazara" dönüştürülmüştür. Bu evrensel pazarda hasta, dolandırılarak sömürülmektedir.

Bir başka sorun, hekimin diktatörlük taslamasıdır. Atabek, bu konuda şöyle diyor, "tıbbın bir yetke durumuna getirilmesi, insanları anlamak yerine, insanları, buyruğu altına alma eğilimleri 'niçin hekimlik yapıyoruz' diyen hekimlerin sayısını arttırmaktadır."

Umarım öyledir. Ama ben hastası üstünde dikta kurmak isteyen hekimlerle karşılaştım. Bir kez, hastalığımla ilgili bilgi vermeden ilaç yazan, şu şu işlemleri yap diyen hekime, "Hastalığım nedir, niçin o filmleri çektireceğim, niçin kanımı inceleteceğim" dedikte, hekim bana "senin babanın uşağı yok, senle zaman yitiremem, ne dedimse yapacaksın" dedi. Ben de hekime şöyle dedim. Aynen. "Terbiyesiz herif, senin babanın uşağı mıyım ben. Sen, hekim olarak, benim sorduğum soruya cevap vermek zorundasın." Bunun üstüne hekim, öfkeli bir biçimde ayağa kalkıp, "Defol ulan, defol" diye bağırmaz mı. "Efendi, kendine gel. Benden özür dileyeceksin" dedim. O durmaksızın bağırıyordu. "Ben bir yazarım. Seni perişan ederim" deyince sustu. "Yazar mısınız" dedi. "Özür dilerim," dedi, "buraya gelenleri bir bilseniz... Babam da rahatsız, sinirlerim gergin. Lütfen oturun," dedi.

Daha sonra hekime şunları söyledim. Evet, işiniz zor, bunu biliyorum. Bu ülkede "Kaç gündür dışarı çıkmıyorsun" sorusunu, "Kaç gündür sokağa çıkmıyorsun" diye algılar. Ama bütün bunlar, sizin sinirli, itici değil, anlayışlı olmanızı zorunlu kılar.

Ben ne dersem "Haklısınız" diyordu... Sonunda "N'olacak bu işlemler" dedim. Kağıtları yırttı. Bir ilaç verdi.

Rahatsızlığım şuydu. Kulağımın içinde leblebi büyüklüğünde bir sivilce vardı. İlaç, iki günde sivilceyi eritti.

Erdal Atabek, "Bu konu, sadece hekimlerin değil, öncelikle insan hakları kavramının içinde bütün insanların karşı çıkması gereken önemli bir olgudur." diyor.

Bu olgunun üstünde önemle durulmalıdır.

16 Ocak Çarşamba

Kimileyin, kendime şöyle sorular soruyorum.

- Gülay Göktürk, neden F Tipi'yle ilgileniyor.
- Genco Erkal, neden Nazım Hikmet'in şiirlerini okuyor.
- Zülfü Livaneli, neden yazı yazıyor.
- Orhan Pamuk neden roman yazıyor.
- Ahmet Altan neden roman yazıyor.
- Haydar Ergülen neden şiir yazıyor.
- Her gün Nazım Hikmet'le yatıp kalkanlar var Türkiye'de. Bunlar, Nazım Hkimet'i hangi sınıfın temsilcilerinin mahkum ettiğini neden yazmıyorlar.
- CHP'den ayrılıp parti kurmak isteyenlere Türkiye'de solcu deniyor. Bunlar solcu olmadıklarını neden söylemiyorlar.
- Adalet Bakanı, insana göre mevzuat değil de mevzuata göre insan oluşturmak istediğini neden söylemiyor.

Bu kişilere son soru. Size göre bu dünyanın bir anlamı var mı. Varsa, bu dünyanın anlamı nedir.

19 Ocak Cumartesi

Gazetelerde... gazetelerin "kültür-sanat" eklerinde OrhanPamuk'un yeni çıkan *Kar* adlı romanı. Söyleşiler... yazılar.

Peki ama bu romanı çıkar çıkmaz, bir günde nasıl okudular, nasıl anladılar, nasıl yazdılar, nasılsöyleşiye hazırlandılar.

Bir roman üstüne yazmak, üç dört ayı buluyor. Okurken önce notlar alıyorum. Sonra o notlar üstüne bir taslak hazırlıyorum. O taslaktan sonra, romanı, yeniden okuya okuya bir kez daha yazıyorum.

Edebiyat eserini, meta derkesine düşürenlerin böyle bir sorunu yok. Bir meta piyasaya çıkmadan önce gerekli hazırlıklar yapılıyor... roman piyasa verildikte "haber patlatılıyor" Tabii Orhan Pamuk'un Kars'ta daha önce çekilmiş fotoğraflarıyla.

Bu tür piyasaya girişi bir yazarın, ciddi bir yazarın kabul etmesi mümkün değildir.

Orhan Pamuk, bu becerisini, sanayi dalında gösterseydi, insanlara yararlı olurdu diye düşünüyorum.

22 Ocak Salı

Aydınlık'ın 20 Ocak tarihli sayısında, Oktay Sinanoğlu'nun *Önce Batı'nın İmlasına Düzeltelim* başlıklı bir yazısı var. Bu yazı, benim için son derece heyecan verici. Şunun için. Ben batı dillerinin mantığını hiçbir zaman anlayamadım. Söz gelişi (ş) sesini niçin (sh) ile gösterirler. Bu konuda tartıştığım kişiler doyurucu bir yanıt veremediler bana.

Ben, türkçenin, batı dillerine göre daha işlevli, daha hayata dönük olduğunu savundum hep.

Benim bildiğime göre ilk kez, Oktay Sinanoğlu bu konuya değiniyor. Şöyle diyor, "Gelelim şu çok şeyi bozuk Batı'nın bozuk yazı ve imlalarına; 'Ş' harfi Almanca'da 'sch' ile, İngilizce'de 'sh' ile gösteriliyor, 'f' yerine bazen 'ph', onun gibi bizim 'ç' çoğunda 'ch'. Gereksiz fazlalık harfler zengini Batı. Ayrıca İngilizce ve imlası tam bir felaket. 'i' bazen 'ay' bazen 'i' okunuyor. Genellikle hangi harfin ne okunacağı belli değil. Böyle bir imla çocuklara nasıl öğretilir. Her yazılı sözcüğü ayrı ayrı ezberleterek. Onun içinde çoğu Amerikalı en basit sözcüklerin bile nasıl yazılacağını bilmez. Tam bir keşmekeş. Kendi anketlerine göre ABD orta öğretiminden geçenlerin % 65'i dosdoğru okuma yazma bilmiyor. (...) G. Bernard Shaw, 'Pygmalion' temsilinin önsözünde İngilizce imlasının rezilliğinden yakınır durur. O yıllarda İngiltere'de İngiliz imlasını düzeltmek için de bir hareket vardı. Beceremediler."

Oktay Sinanoğlu'nun bir de önerisi var. "Bir dil için en uygun yazının nasıl olması gerektiği hakkında birkaç matematiksel ölçüt koyabiliriz. Her ses için bir harf, her harfe tekabül eden tek ses olmalı."

Son derece doğru, son derece heyecan verici bir yazı Oktay Sinanoğlu'nun yazısı. Ayrıca, ciddi, yürekli bir çıkış.

24 Ocak Perşembe

İstanbul'da güneşli bir sabah... Kış ama bu belli olmaz. Bir süre sonra bulutlar gelebilir.

Güneşi özlemişim. Bugün görünce sevindim. Ama fazla sevinemezsin Türkiye'de. Birileri, bir yerden çıkar gelir, sevincini bozar. İşte sevincimi bozan kişi, Yılmaz Karakoyun'lu. Televizyon seyrettiğim günlerden anımsıyorum. Ağzı kalabalık biri... hiç sevmemiştim. Bu kişi roman da yazıyormuş. *Salkım Hanım'ın Taneleri* adlı bir roman yazmış. Bu film televizyon filmi olmuş. Film üstüne bir tartışma başladı sonra. Estetik açıdan acınası, ama güldürücü bir tartışmaydı. O tartışmalardan birini, çünkü birkaç konu tartışılmıştı, bugün Melih Aşık, Milliyet'te özetliyor. Melih Aşık'ın yazısının başlığı *Binici Paşa.*

Şimdi bu filmde Sabit Paşa diye biri varmış. Sabit Paşa, geliniyle cinsel ilişkiye girmiş. Bunun üstüne kimileri, "Türk paşası böyle şey yapmaz" diye protesto etmiş. Bunun üstüne Yılmaz Karakoyun'lu "O Türk değil, Osmanlı paşası" demiş. Bunun üstüne birileri "Atatürk de Osmanlı paşasıydı" demişler. Karakoyunlu bu kez, "O paşa Hamidiye Alayları'nda görev almıştı," demiş. Bunun üstüne kürt kökenli milletvekilleri homurdanmaya başlamış. Adıyaman milletvekili Mahmut Göksu bu konuyla igili bir soru önergesi vermiş. Yılmaz Karakoyunlu, 15 Ocak'ta şu yanıtı vermiş.

"*Salkım Hanım'ın Taneleri* adlı filmdeki Sabit Paşa subay değil, "paşa" lakaplı sivil bir kişidir. Kaldı ki Mardin'de bir konakta yaşayan ve atlara düşkünlüğü ile tanınan "paşa" lakaplı bu hayali roman karakterinin üzerindeki kıyafet de asker kıyafeti olmayıp sivil binici kıyafetidir."

Melih Aşık yazısını şöyle bitiriyor. "Sabit Paşa'nın kimlik krizinde son durum bu... Paşa sivilleşti."

Şu işe bakın. Yazdığı romandaki kişiyi belirleyemeyen bu kişi yazarım diyor, edebiyat dünyasına giriyor. Ama asıl, estetik nesneler yaratan edebiyat dünyasına giremez. Orhan Pamuk'ların, Ahmet Altan'ların yarattığı sahte edebiyat dünyasına girer.

Yılmaz Karakoyunlu'yu sevmemiştim. İyi olmuş sevmediğim.

28 Ocak Pazartesi

Doğan Hızlan, *Hürriyet*'de şöyle diyor, "Kitap bugün buzdolabı gibi satılmalıdır. Amacımız kimilerine göre kitabı tozlu raflarda saygın yalnızlığına terketmek değildir."

Doğan Hızlan, kitabı, buzdolabına benzetiyor, ama benzetmesini satış noktasında durduruyor. Bu yüzden benzetme eksik kalıyor. Şimdi ben bu benzetmeyl tamamlayacağım.

Diyelim, bir buzdolabı alacağız. Buzdolabı reklamlarına baktık (A) markalı buzdolabının en iyi olduğuna karar verdik. Gittik (A) buzdolabını aldık. Ama buzdolabı reklamlarda söylendiği gibi çıkmadı. Sözgelimi iyi soğutmuyor. Bir başka deyişle buzdolabını buzdolabı yapan niteliklerden biri eksik.

Bu durumda n'apılır. (A) buzdolabını üreten firmaya başvurulur. Buzdolabı onarılır ya da değiştirilir.

Doğan Hızlan, yazısında şunu da söylüyor. "Ahmet Altan'ın, Orhan Pamuk'un kitabını bilbordlarda gördüğüm zaman edebiyat adına, kitap adına çok sevindim."

Şimdi burdan devam edersek, Orhan Pamuk'un yeni romanını okumadığım için bir şey söyleyemem. Ama Ahmet Altan'ın *İsyan Günlerinde Aşk* adlı kitabı roman değil. Romanı roman yapan nite-

VACHEL LINDSAY

Amerika'lı şair Vachel Lindsay 1879 yılında Springfield, Illinois'de doğdu. Aynı yerde 1931 yılında öldü.

İlk şiirleri "Poetry" dergisinde yayınlandı. Şiir sanatının sıradan insanlara özgü bir sanat türü olduğuna inanırdı. Bu nedenle ülkenin çeşitli yerlerini gezerek, yiyecek ve yatacak yer karşılığında şiir okurdu.

Vachel Lindsay yurtseverlik duygularını ve sınırsız doğa sevgisini dile getiren, canlı imgelerle dolu şiirler yazdı. Dinleyenlerle güçlü bir ilişki kurmak amacıyla, şiirlerini dramatik ve ritmik bir biçimde okurdu.

En önemli şiirkitapları: "Ekmek Karşılığında Uyak" 1912, "Kongo ve Öteki Şiirler" 1914, "Çin Bülbülü ve Öteki Şiirler" 1917.

Vachel Lindsay 1931 yılında kendini zehirleyerek intihar etti.

Glorlana'ya Övgü

Alev alev yanan altın gözleriyle
Kırmızı kuş şarkısını söyleyen kız
Altın ve gümüş mehtaplar
Ve pırlanta yıldızlar getiriyorum sana
Ve geçmişin karanlığını
Sana mehtaplar ve karlı bulutlar getiriyorum
Çayırların kırların
gökyüzünü sunuyorum bu gece
Altın gözlerini övmek için
Kırmızı kuş şarkısını
Ve senin sesini övmek için

Türkçesi: Anıl Meriçelli

Güneşin Duası

"Güneş dua ediyor", dedi peri
Sararır, solar ve ölürdü yoksa.
"Güneş dua ediyor", dedi peri
"Tırmanmak için göğün üst katlarına

Görünmeyen meleklerdir dayanağı
İnançtır onun desteği ve âsâ'sı
Gökyüzü kristal bir katedral
Ve şafak bir sunaktır Allah'a."

Türkçesi: Anıl Meriçelli

liklerinden biri dildir. Ahmet Altan'ın dili bozuk. Buzdolabı benzetmesine dönersek, Ahmet Altan'ın ürettiği buzdolabı soğutmuyor.

Bu durumda Can Yayınlarının *İsyan Günlerinde Aşk* adlı buzdolabını toplayıp, önce dilini düzeltmesi gerekiyor. Bu mümkün değilse, *İsyan Günlerinde Aşk*'ı, bir romanla değiştirmeli.

Ben, kitapların tozlu raflarda bekletilmesini savunan biri değilim. Kitabın tanıtımı yapılmalıdır. Ama müşteri kazıklanmamalı.

Sorun burda. Sorun kitabın tanıtılmasında değil, müşterinin kazıklanmasında.

İNSANCIL ATÖLYESİ
Tarihsel Süreçte Kadın
4 Aylık Programı
Saat: 18.30-20.30

5 Mart Salı	Oral Çalışlar	Medyada Kadın
12/19 Mart Salı	Sevim Gündüz	Anaerkil dönemden Rönesans sonuna dek dinlerde kadın
26 Mart Salı	Muharrem Kaya	Halk Anlatılarında Kadın
2 Nisan Salı	Zeynep Suda Güler	Tarih Boyunca Kadına Farklı Bakışlar
9 Nisan Salı	Bahar Üstün	Uzakdoğu Dinlerinde Kadın
16 Nisan Salı	Yeşim Yıldırım	Bilimde Kadın
23 Nisan Salı	Ebru Oktay	Rosa Luxemburg
30 Nisan Salı	Hira Selma Kalkan	Tiyatro'da Kadın
7 Mayıs Salı	Hira Selma Kalkan	Tiyatro'da Kadın
14 Mayıs Salı	Ebru Aktel	İslamda Kadın
21 Mayıs Salı	Sevim Gündüz	Madam Curie
28 Mayıs Salı	Ayla Gökdemir	Türk Resminde Kadın
4 Haziran Salı	Özgüç Güven	Yunan Mitolojisinde Kadın
11 Haziran Salı	Eylem Can	Cinsel Suçlar ve Kürtaj
18 Haziran Salı	Nalan Çelik	Kadınlık Durumları
25 Haziran Salı	İsmet Alıcı	Devrimci Kadın

İNSANCIL ATÖLYESİ'nde

AYDINLANMA SEMİNERLERİ DEVAM EDİYOR

- FELSEFE
- YAZARLIK
- EDEBİYAT
- EKONOMİ
- ESTETİK
- TİYATRO
- MATEMATİK FELSEFESİ
- TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE MÜZİK
- OSMANLI NASIL BATTI
- TARİHİ SÜREÇTE KADIN
- İNSAN FELSEFESİ
- İNSANLAŞMA SÜRECİNDE SANAT OLUŞUMLARINA YENİDEN BAKIŞ